БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1987 йил

20 НОЯБРЬ № 47 (2943) ЖУМА

САНЪАТ АҲЛИ ҲАШАРДА

АГИТПОЕЗД ЙЎЛДА

Халқимиз азалдан адабиёт ва санъатни севади. Айниқса машаққатли меҳнатдан сўнг шеър ёки қўшиқ тинглаб, ажойиб рақс томоша қилиб дам олишга нима етсин. Буни яхши тушунган шоиру ёзувчиларимиз, санъаткорларимиз далаларга — пахтакорлар ҳузурига отландилар.

Бу йилги пахта йиғим-терими ниҳоятда мураккаб об-ҳаво шароитларида олиб борилмоқда. Фарғона водийсида ноябрнинг бошларида ёққан қалин қор вазиятни янада мураккаблаштирди. Аммо пахтакорлар табиат инжиқликларидан чўчимадилар. Фарғона, Наманган, Андижон областларининг пахтакорлари ҳар қандай об-ҳаво шароитида ҳам етиштирилган ҳосилни йиғиб-териб олишга аҳд қилган.

Ўзбекистон Ленин Комсомоли Марказий Комитети томонидан ташкил этилган «Ўзбекистон комсомоли» агитпоезди бу уч область пахтакорларига хизмат кўрсатмоқда. Агитпоезд составида таниқли санъаткорлар, ёзувчилар, илғор ишчилар бор. Далаларда бўлаётган учрашувлар, концертлар деҳқонларимизнинг янада унумли меҳнат қилишига ёрдам бермоқда.

СУРАТЛАРДА: шоир Абдулла Орипов; СССР халқ артисти Наби Раҳимов; Феруза Миролимова рақслари барчага манзур бўлмоқда; «Кулинг, умрингиз узоқ бўлади», — дейди Роза Каримова ва Эргаш Каримов.

Е. БОТИРОВ фотолари

Эркин МАДРАҲИМОВ, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Хоразм область бўлимининг масъул секретари

КЎПДАН ҚУЁН ҚОЧИБ ҚУТУЛМАС

Очиқ кунларнинг ҳар бир дақиқаси пахтакорларимиз учун ғанимат бўлиб турибди. Буни хоразмлик пахтакорлар ҳам юракдан ҳис этиб меҳнат қилмоқдалар.

Мухбиримиз телефон орқали Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Хоразм область бўлими билан боғланди.

Куз саховатли, тўкин-сочин келса, деҳқон кўнгли яйрайди. Ахир нега қувонмасин: унинг бутун қиш, баҳор ва ёз фасллари давомида кунларни тунларга улаб қилган фидойи меҳнати ўз самарасини худди мана шу дамларда — олтин кузда намоён этади. Лекин нафсиламбрини айтганда, саховатли кузак деҳқонни қанчалик қувонтирса, унинг ташвиши ҳам шунга яраша бўлади. Зеро, кузнинг кузлиги ҳам шунда.

— Республика партия ва ҳукуматининг Мурожаати районимиз меҳнат аҳлини ғоят тўлқинлантириб юборган эди, — дейди Хонқа район партия комитетининг биринчи секретари Боғибек Жуманиёзов биз билан суҳбатда. — Пахтакорларимизнинг мавсумдан тилаклари битта: йил давомида фидойилик кўрсатиб етиштирилган ҳосилни сира нобуд қилмай йиғиб-териб олиш. Хонқаликлар ўз аҳдларига содиқ қолишди. Пахта тайёрлаш йиллик плани республикада биринчи бўлиб бажарилиб, Октябрнинг 70 йиллик тўйига муносиб совға бўлди. Район бўйича 44 минг тоннага яқин пахта тайёрланди. «Победа», «Октябрь 40 йиллиги», «Хоразм» каби хўжаликлар, ўнлаб бригадаларнинг бундай муваффақиятга қўшган улуши катта бўлди. Бригада ва оилавий пудрат кенг жорий этилгани ишимизни илгарилатди.

Мен одамларнинг ишчанлик кайфияти яхшилангани-ю, улар қайта қуришни ўзларидан бошлаётгани, иш методлари ва услублари такомиллашиб, пировардида меҳнат самарадорлиги ошаётганини Гурлан районидаги «Коммуна» колхози, Урганч районидаги Охунбобоев номидаги колхоз ва бошқа ўнлаб бригадаларда бўлганимда яққол ҳис қилдим. Донгдор пахтакорлар — Раҳимбой Бобожонов, Оллом Маткаримов, Оллоберган Саъдуллаев каби халқнинг севимли фарзандлари ўзлари раҳбарлик қилаётган хўжаликларда, бригадаларда халқнинг дилидаги гапни тилига чиқаришмоқда, ишни ошкора, демократик тартибда олиб боришмоқда.

— Деҳқончиликда қулай келган йилнинг ўзи йўқ, — дейди биз билан суҳбатда Гурлан районидаги «Коммуна» колхозининг раиси, КПСС XXVII съезди делегати Амин Вафоев.—Лекин пахтакорларимиз бундай қийинчиликларга ўзларининг уюшқоқликлари, тадбиркорликларини қарши қўйишди. Суръатни бўшаштиришмади. Улуғ Октябрнинг 70 йиллик байрамини давлатга пахта сотиш планини бажариш билан кутиб олдилар. Давлатга топширган пахтамиз 5400 тоннадан ошиб кетди. Ҳар гектар ердан 32 центнердан хирмон кўтардик. Тўлғиной Маткаримова, Кенжа Евқочев, Жумамурод Ашуров бошлиқ бригада аъзолари ҳосилдорликни бундан ҳам юқори кўтардилар.

Умуман, областда пахта йиғим-терими жадал суръатлар билан давом этмоқда. Гурлан, Хазорасп, Урганч районларининг қатор хўжаликлари ҳам юбилей йили маррасига тобора яқинлашиб келишяпти.

Шундай долзарб кунларда ёзувчиларимиз тез-тез далаларда бўлишиб, пахтакорларни ўзларининг даъваткор сўзлари билан мамнун этишмоқда. Бу йилги пахта йиғим-терими мавсумида хоразмлик пахтакорлар атоқли украин шоири Иван Драч, Ўзбекистон ССР халқ шоирлари Рамз Бобожон, Эркин Воҳидов, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим, шунингдек, воҳа шоирларидан Эркин Самандар, Дўстжон Матжон, Матназар Абдулҳакимов, Қурбонбой Матризаев, Оллоберган Пўлатов, Янгибой Худойберганов ва бошқалар билан учрашдилар.

«АЖИНИЁЗ»—БИРИНЧИ ҚОРАҚАЛПОҚ ОПЕРАСИ

Куни кеча Станиславский номидаги Қорақалпоғистон Давлат музикали драма театрида биринчи қорақалпоқ операси — «Ажиниёз»нинг премьераси бўлиб ўтди. Мухбиримиз опера ижодкорлари ва премьера қатнашчилари билан суҳбатлашди.

Нажмиддин МУҲАМЕТДИНОВ, Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, композитор: — Шу нарсани қувонч билан айтиш керакки, Қорақалпоғистон маданияти ва санъати тарихида улкан воқеа содир бўлди. Биринчи миллий қорақалпоқ операси саҳна юзини кўрди. «Ажиниёз» деб номланган бу опера либреттосини Қорақалпоғистон АССР халқ шоири Ибройим Юсупов ёзган. Режиссёр — Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати Олег Узоқов. Бадиий раҳбар ва дирижёр — Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Ғани Тўлаганов. Балетмейстер—Ўзбекистон ССР халқ артисти Пўлат Мадраимов. Хормейстер — Қорақалпоғистон АССРда хизмат кўрсатган артист Абдужаббор Мамбетов. Саҳналаштирувчи дирижёр Қурбонбой Заритдинов. Асосий ролларни Тўлибек Хўжаназаров, Роза Кутекеева, Махсет Хўжаниёзов, Бозорбой Нодиров, Мирзагул Сапаева ва бошқалар ижро этяптилар.

Биринчи қорақалпоқ операси яратилишида ўзбекистонлик санъаткорларнинг хизматлари каттадир. Мен фурсатдан фойдаланиб опера премьерасида ўзларининг катта хизматларини аямаган Алишер Навоий номидаги Ўзбек давлат академик Катта театри ижодий коллективига, республика бирлашган концерт филармонияси ижодкорларига ва Тошкент Давлат консерваторияси ўқитувчи-студентларига чексиз миннатдорчилик билдирмоқчиман.

Мирсодиқ ТОЖИЕВ, Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи правлениесининг биринчи секретари: — Композитор дўстим Нажмиддин Муҳаметдиновни ва театрнинг барча ижодкорларини биринчи опера билан самимий табриклайман. Ўзбекистон ССР Маданият министри Ўлмас Умарбеков, Ўзбекистон ССР халқ артисти Мутал Бурхонов, композитор Улуғбек Мусаев, музикашунос Галина Кузнецова билан бирга опера премьерасида қатнашдик. Қорақалпоғистонлик томошабинлар операни қизғин кутиб олдилар. Томошабинлар орасида Қозоғистон ССР Композиторлар союзи правлениеси раиси, СССР халқ артисти Еркгали Раҳмадиевнинг бўлиши ва унинг операга берган баҳоси премьера қатнашчиларида яхши таассурот қолдирди.

Албатта, ҳали операда қилиниши зарур бўлган талайгина камчиликлар бор. Масалан, оркестр, хор учун ўринбосар кадрларни зудлик билан тайёрлаш керак. Умуман олганда бу илк опера қорақалпоқ театри тарихида ёрқин саҳифа бўлиб қолади.

ПРЕЗИДИУМ ЙИҒИЛИШИ

16 ноябрь куни республика Маданият фонди президиумининг йиғилиши бўлиб ўтди. Унда Совет Маданият фонди Ўзбекистон бўлимининг ташкилий планлари, «Совет Маданият фонди стипендиячиси» унвонига номзодлар тавсия этиш каби масалалар кўриб чиқилди.

Йиғилганлар кун тартибидаги масалалар бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар ва ташкилий масалалар планига ўзгартишлар киритишни таклиф этдилар.

ЁЗУВЧИЛАР ПАХТА ДАЛАЛАРИДА

Ўзбекистоннинг поёнсиз далаларида пахта учун, 1987 йил ҳосили тақдири учун мислсиз кураш давом этмоқда. Ҳали далаларда ҳосил кўп. Шаҳарлик ҳашарчи, студент ва ўқувчи ҳам бугун пахтакорларнинг тенгсиз машаққатларини енгиллаштириш учун улар билан елкама-елка меҳнат қилмоқда. Албатта, бу умумий сафарбарликда, умумхалқ курашида адибларнинг ҳам ўз ўрни, айтадиган сўзи бор. Улар ҳамиша пахтакорга мададкор.

Ҳамза номидаги республика Давлат мукофоти лауреати Абдулла Орипов, шоир Жуманиёз Жабборов ва Исмоил Маҳмуд Жиззах областининг Пахтакор районида дала меҳнаткашларига яқиндан ёрдам бераётган ТошМИ студентлари ҳузурида бўлдилар. Пахта далаларида бўлиб ўтган шеърият кечалари, шоирлар ва студентлар учрашувида хушовоз хонанда Дадахон Ҳасанов раҳбарлигидаги ансамбль ҳам иштирок этди. Шеърият кечалари куй, қўшиқ кечаларига уланиб кетди. Ҳашарчиларнинг ҳар бир оқшоми мана шундай файзли ўтмоқда.

Ёзувчилардан Вали Ғафуров, Михаил Гребенюк Самарқанд областида, Шукур Холмирзаев, Учқун Назаров, Усмон Азимов Қашқадарё ва Сурхондарё областларида, Н. Стрижков, М. Мирзамуҳамедов Навоий, М. Салом Бухоро области меҳнаткашлари ҳузурида бўлиб қайтдилар. Уларнинг сафари ҳам мароқли учрашувлар, ижодий мулоқотларга бой бўлди.

Шоир Тураб Тўла бошчилигидаги Тошкент область ижодкорлари эса Ғалаба райони пахтакорлари меҳмони бўлдилар. Шу кунларда Абдулла Орипов бошчилигидаги ижодий группа Фарғона область меҳнаткашларининг жасоратлари билан танишмоқда.

Эрта-индин Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг яна бир ижодий группаси Навоий области меҳнаткашлари ҳузурига йўл олади. Ёзувчилар, шоирлар, санъат усталарининг пахта усталари ҳашарчилар билан учрашувлари, ижодий мулоқотлари давом этмоқда.

Евгений БЕРЕЗИКОВ, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси президиуми раисининг биринчи ўринбосари

ОКТЯБРЬ ВА АДИБЛАР

Йигирманчи аср инсоният тараққиёти тарихида янги даврни бошлаб берган Улуғ Октябрь социалистик революцияси ғалаба қозонган унутилмас кунлардан бизни етти ўн йиллик вақт ажратиб турибди. Буюк инқилоб юбилей тантаналарининг мамлакатимиз ва социалистик давлатлар билан биргаликда дунёдаги бошқа давлатлар томонидан ҳам кенг нишонланиши унинг халқаро миқёсда катта обрўга эга эканлигини, Ер юзи халқларининг орзусига айланганлигини ҳам кўрсатади.

Октябрь революцияси Россиянинг чеккасидаги мустамлака бўлган, рус чоризми ва маҳаллий феодаллар томонидан эзилган Туркистон халқларининг озодликка эришишида катта роль ўйнади. Инқилобий авлод вакиллари кўз ўнгида қадим ўлкада улкан ўзгаришлар рўй берди. Республикамизнинг феодал қолоқликдан социалистик юксалиш, тараққиёт йўлига ўтиб олишига ёзувчиларимиз ҳам муносиб ҳисса қўшдилар. Улар орасида ҳозир ҳам самарали меҳнат қилаётган К. Яшин, Уйғун, Қ. Муҳаммадий, Зулфия, Шуҳрат, А. Удалов, Р. Бобожон, Ҳ. Ғулом, Мирмуҳсин, Шукрулло ва бошқалар ижодий союзимиз аъзолари бўлганлигидан ҳақли равишда фахрланамиз. Бу адибларнинг асарларида Ўзбекистонда Совет ҳокимиятини ўрнатиш ва дастлабки ўн йилликлар давридаги воқеалар, инқилобий ўзгаришлар ўз ифодасини топди. Улар адабиётимиздаги ленинча жанговарликни устоз адиблар — оташқалб Ҳамза, А. Қодирий, С. Айний кабилардан ўргандилар, қаламкаш дўстлари — матонатли Ойбек, жасоратли А. Қаҳҳор билан ҳамкорлик қилдилар. 30—50-йиллар ўзбек адабиётининг тараққиётида Ҳ. Олимжон, Ғ. Ғулом, Шайхзода, С. Бородин, Миртемир ва бошқаларнинг асарлари бутун бир даврни ташкил қилди.

Шунингдек, инқилобий даврда Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир каби талантли адиб ҳамда шоирлар ҳам етишиб чиқдики, эндиликда уларнинг ижодини чуқур ўрганиш, асарларини китобхонлар эътиборига тақдим этиш фурсати етди. Улар КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигига бағишланган қўшма тантанали мажлисда қилган «Октябрь ва қайта қуриш: революция давом этмоқда» мавзуидаги докладида тўғри таъкидланганидек, «Тарих жамиятимиз ва ижтимоий тузумимиз олдига яшашимиз учун ғоят қийин шартларни кўндаланг қўйган, мамлакатимиз учун оғир дамларда» яшади ҳамда ижод қилдилар.

Лекин, эндиликда шуни мамнуният билан таъкидлаш керакки, улар ҳақида бор ҳақиқатни ошкора равишда айта оламиз.

Докладда Ватанимизнинг 70 йиллик ҳаёти, унинг камолот босқичлари кенг ва изчил баҳоланди, марксизм-ленинизм ғояларини ўзида мужассамлаштирган социалистик давлатнинг ўзига хос тараққиёт йўли умумлаштирилди. Унда ҳар бир давр тарихан тўғри таҳлил қилинди.

Ҳаёт жамиятимиз олдига жуда кўплаб проблемаларни қўйди. Ҳозирги кунда, қайта қуриш даврида революция кунларида орттирилган тажрибаларнинг сабоғи янада муҳим ва принципиалдир. Чунки марксизм-ленинизмнинг чинакам ижодий таълимот эканлиги, социализм қуришнинг назарий асоси билан практикаси ўртасида реаллик мавжудлиги ўша кунларда аниқ намоён бўлганди. Бу таълимот эндиликда ўз озодлиги йўлида курашаётган халқлар учун ҳам актуаллик касб этмоқда.

Лекин ундан кейинги давр — 20—30-йиллар совет давлати тарихида алоҳида ўрин эгаллади, қисқа вақт ичида кўп ишлар амалга оширилди. Индустриялашга, коллективлаштиришга, маданий революцияга эришилди, кўпмиллатли давлат мустаҳкамланди. СССРнинг халқаро позициялари қарор топтирилди, экономикани ва бутун ижтимоий ҳаётни бошқаришнинг янги формалари яратилди.

Шунинг учун ҳам биз ўз асарларимизда бу даврга ва ундаги қаҳрамонликларга қайта-қайта мурожаат қиламиз.

Бироқ асарларимизда ўтмишга тарихий масъулият ҳисси билан ва тарихий ҳақиқат асосида баҳо беришимиз зарур. Чунки, бу, биринчидан, ўша давр мамлакатимиз тарихида муҳим бўлганлиги учун зарур бўлса, иккинчидан, бу социализмга нисбатан қилинаётган хуружларга қарши туриш учун ҳам керак. Буларнинг бари, тарихимизнинг мана шу ва бошқа даврларига ҳаққоний баҳо бериш, ҳозир қайта қуриш авж олган даврда қаҳрамонона ўтмишни ёдга олиш, камчиликлардан сабоқ чиқариш учун ҳам шартдир.

Докладда Сталин шахсига ҳам ҳаққоний баҳо берилди. «Ҳозир мамлакатимиз тарихида Сталиннинг роли тўғрисида кўп мунозара бўлмоқда. Унинг шахси ғоят зиддиятли. Тарихий ҳақиқат позицияларида турган ҳолда биз Сталиннинг социализм учун, унинг ғалабаларини ҳимоя қилиш учун курашга, шубҳасиз, ҳисса қўшганлигини ҳам, шунингдек, у ва унинг теварагидаги кишилар қўпол сиёсий хатоларга, ўзбошимчаликка йўл қўйганлигини ҳам кўрмоғимиз керак. Бу хатолар ва ўзбошимчаликлар учун халқимиз жуда катта қурбонлар берди ҳамда бу хато ва ўзбошимчаликлар жамиятимиз ҳаёти учун оғир оқибатларни келтириб чиқарди. Баъзан Сталин қонунсизлик фактларини билмаган эди, дейишади. Бизнинг ихтиёримиздаги ҳужжатлар шундай эмаслигини кўрсатиб турибди. Сталин ва унинг яқин атрофидаги кишиларнинг йўл қўйилган оммавий репрессиялар ҳамда қонунсизликлар учун партия ва халқ олдидаги айби жуда катта ва уни кечириб бўлмайди. Бу ҳамма авлодлар учун сабоқдир». Бу сабоқлар айни пайтда ижодкорлар асарларида ҳам ўз ифодасини топиши керак.

Уруш, фашизм билан бўлган кураш социалистик давлатимизни оғир синовдан ўтказди. Бу давр кўплаб адибларимизнинг, жанггоҳларда қон кечган ижодкорларнинг асарларида ўз ифодасини топган. Дунёни ларзага солган иккинчи жаҳон урушида халқимизнинг қаҳрамонона кечган ҳар бир куни ҳали яратилажак кўплаб асарларимиз учун мавзу бўлади.

Ёзувчиларимиз уруш даври ҳақиқатига кенгроқ ёндашишлари, тарихни ҳаракатга келтирувчи куч — халқнинг озодлик курашини янада чуқурроқ очиб беришлари зарур.

Марказий Комитет 50-йилларнинг ўрталарида, айниқса, партия XX съездидан кейин мамлакатимизда ўзгаришлар шабадаси эсганлигини, халқ руҳланиб, жонланиб, дадилроқ қадам ташлай бошлаганлигини кўрсатиб ўтди. Бироқ ўша даврда социализмнинг янги босқичга чиқиб олишини оғирлаштирган, яхши ташаббусларни бўғган, субъектив хатолар ҳам юз бердики, булар мамлакатимизни оғир аҳволга солиб қўйганлигини ижодкорларимиз ҳам яхши билдилар. Афсуски, ўша даврдаги аҳвол асарларимизда, картиналаримизда тўла ўз ифодасини топди, деб бўлмайди.

Ҳа, давлатимиз оғир нуқсонлардан холи бўлмаган, лекин М. С. Горбачев ибораси билан айтганда, кашшофларга хос йўлни босиб ўтди. Ҳар қандай шароитда ҳам халқимиз социализмнинг барқарорлигига, Улуғ Октябрь ғояларининг абадийлигига ишонди. Шу сабабли ҳам камчиликлар мардонавор енгиб ўтилди. Докладда 70 йиллик тарихий ҳақиқат тўғри очиб берилди, ундан келиб чиқадиган сабоқлар кўрсатилди. Буларнинг ҳаммаси ижодкорларимиз асарларида ўз ифодасини топган, топмоқда, топиши зарур ҳам!

Биз эндиликда тараққиётимизнинг янги палласига — қайта қуриш, янгиланиш ва жадаллаштириш даврига қадам қўйдик. Бошқача айтганда, инқилобимиз давом этмоқда. Хўш, бу даврда ҳар бир кишининг, айниқса, ижодкорларнинг вазифалари нималардан иборат бўлиши керак? Яна хаёлимизга М. С. Горбачев докладидаги «Биз социалистик маданиятнинг обрў-эътиборини яна ҳам юқорироқ кўтаришимиз керак. Одамлар ва ихтирочилар, ёзувчилар ва журналистлар, рассомлар, артистлар, ўқитувчилар — маданият ва маориф турли соҳаларининг барча ходимлари қайта қуришнинг курашчилари бўлишга даъват этилганлар. Партия зиёлиларимизнинг фаол гражданлик ва социал позицияда бўлишига умид боғлайди. ...Маънавий маданият жамиятнинг социал мустаҳкамлигига жило берувчи материал ва жамият жўшқин ривожланишининг тезлаткичи деса бўлади», деган сўзлар келади.

Бу фикрлар биз адабиётчилар учун тарих олдида, бутун совет халқи олдида фахр ва ишончдир. КПСС Марказий Комитети Бош секретарининг юқоридаги фикрларидан келиб чиқиб, республикамиз ижодкорлари олдида турган вазифаларни белгилайдиган бўлсак, очиқ айтишимиз кераки, Ўзбекистонда коллективлаштириш, индустрлаштириш, маданий революция ҳали тўла ва тарихан ҳаққоний бадиий ифодасини топгани йўқ, республикамизда шахсга сиғиниш даврининг оқибатларини ёрқин очиб бериш керак. Шунингдек, 50—70-йиллар воқелигимиз янгича бадиий тадқиқини кутмоқда.

Биз замонавий қишлоқларимиз ҳаёти тўғрисидаги бор ҳақиқатни бараллa айтолганимиз, деҳқонларимиз ҳаётини, улар олдидаги ҳозирги проблемаларни ошкора кўрсатолганимиз йўқ.

Табиатни асраш мавзуи — Оролни, республикада ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсини сақлаш, атроф-муҳитни эъзозлаш ҳам адибларимиз учун бош темалардир. Еримиз тақдири ёзувчиларимизнинг дардига айланиши керак. Болаларимиз тақдири, уларнинг дунёқарашлари, келажаги, тил масалалари, халқларнинг маданий меросини авайлаб сақлаш, келгуси авлодларга етказиш, халқлар ўртасидаги интернационал дўстликни улуғлаш, унинг ўзига хос қирраларини қандай бўлса шундайлигича очиб бериш — ёзувчилар, шоирлар, драматурглар, публицистлар, барча ижодкорлардан янгича куч, янгича тафаккур талаб қилади. Биз ана шуларга эриша олганимиздагина социалистик қайта қуриш ишига, жамиятимизнинг янгиланишига муносиб ҳисса қўша олган бўламиз.

70 йиллик тўйи яқиндагина нишонланган Октябрь революцияси ҳам, ҳозирги кунда давом этаётган инқилобий ўзгаришлар ҳам биз адиблардан шуни талаб этади!

Кирилл ЛАВРОВ:

ЭНГ ЯХШИ СПЕКТАКЛЛАР —БОЛАЛАРГА

Илгари хабар қилганимиздек, 23—30 ноябрь кунлари Тошкентда «Театр ва замон» Бутуниттифоқ ижодий учрашувлари бўлиб ўтади. Унда асосан болалар ва ўсмирлар театрлари спектакллари намойиш этилади. Учрашувни СССР Маданият министрлиги, СССР Театр арбоблари союзи, Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги ва республика Театр арбоблари союзи ҳамкорликда ўтказаяпти.

Шу муносабат билан махсус мухбиримиз Москвага телефон қилиб, СССР Театр арбоблари союзи раиси, СССР халқ артисти Кирилл ЛАВРОВдан қуйидаги интервьюни ёзиб олди.

— Улуғ Октябрнинг 70 йиллигига бағишланган «Театр ва замон» Бутуниттифоқ ижодий учрашуви мамлакатимизнинг кўпгина шаҳарларида бўлиб ўтди. Москва, Киев, Ереванда асосан драма театрлари спектакллари намойиш этилди. Каунасда эса ёшлар театрлари ўз маҳоратини намойиш қилдилар. Минскда музикали театрларнинг энг сара асарлари кўрсатилди. Тошкентда ўтказилаётган навбатдаги учрашувда асосан болалар ва ўсмирлар театрлари спектаклларини томоша қиламиз. Бу ижодий учрашувлар декабрь ойининг охирида Ленинградда якунланади.

Учрашув кунларида Тошкентда СССР Театр арбоблари союзининг кўчма бюроси ҳам бўлиб ўтади. Бюрода асосан республика Театр арбоблари союзининг фаолияти атрофлича муҳокама қилинади. Унда Иттифоқимиздан келган таниқли режиссёрлар, драматурглар ва театр танқидчилари иштирок этадилар. Шу ўринда партия ва ҳукуматимизнинг театр санъатига кўрсатаётган катта ғамхўрлигини алоҳида мамнуният билан таъкидлашни истардим. Чунки Москвада ва барча қардош республикаларда театр жамиятларининг ижодий союзга айлантирилганлиги маданий ҳаётимизда катта воқеа бўлди. Айни пайтда Ўзбекистон ССР Театр арбоблари союзи амалга ошираётган ижодий тадбирларни ва республика театрларига кўрсатаётган амалий ёрдамларини эътироф этиш керак.

— Кечирасиз, Кирилл Юрьевич, учрашув кунларида қандай спектакллар намойиш этилади?

— Учрашувда Москва, Ленинград театрлари билан бирга қатор иттифоқдош республикалар театрлари ҳам ўзларининг яхши спектакллари билан қатнашади. Масалан, Москва Марказий болалар академик театри А. Червинскийнинг «Крестчалар — нолчалар», Ленинград область қўғирчоқ театри Н. Осиповнинг «Ўрик дарахти», Эстония Давлат қўғирчоқ театри Р. Пиллонинг «Менинг уйимда», Белоруссия Давлат қўғирчоқ театри В. Вольскийнинг «Бобо ва турна» асарларини ёш томошабинлар ҳукмига ҳавола қиладилар. Шунингдек, бу учрашувда Чехословакиянинг Брно шаҳар драма театри ҳам катталарга аталган спектаклларини намойиш этади. Мюнхен шаҳар ёшлар театри бош режиссёри Юрген Флюгге, болгариялик драматург Панчо Панчев учрашувимизнинг азиз меҳмони бўладилар.

Хуллас, Тошкентда ўтказилаётган бу ижодий учрашувдан асосий мақсадимиз ўзбекистонлик ёш дўстларимизга энг яхши саҳна асарларини туҳфа этишдир.

Ёзувчи ва шоирлар ҳашарга келди. С. МАҲКАМОВ фотоси

Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, СССР Давлат мукофоти лауреати

ИЖТИМОИЙ АДОЛАТНИ ТИКЛАШ ЗАРУР

Шундай нотўғри тушунчалар борки, уларни рад этиш зарур. Мана биттаси: кўп одамлар гўё Шарқда ҳамма бой яшайди, деб ўйлайдилар. Ҳа, бизда бойлар бор — мабодо бу сир бўлса, улар билан курашиш вазифаси ҳисобланган органлар учун сир. Бироқ, — шу ўринда мен диққат қилишингизни сўрайман, — менинг республикамда турмуш шароити қашшоқлик даражасидан ҳам ночорроқ аҳволда яшаётган кўп одамлар бор. Ҳа, шундай даража бор. Агар оиланинг ҳар бир аъзосига ойига эллик сўм ёки эллик сўмдан камроқ тўғри келса, у ҳолда оила ҳали 8 ёшга тўлмаган ҳар бир бола учун нафақа олиш ҳуқуқига эга.

Биздаги оилалар катта — саккиз-ўн бола одатдаги ҳол. Маош эса бутун мамлакатдагидек, бир хил. 200 сўм бир киши учун яхши, икки киши учун — етарли, ўн кишига эса мутлақо камлик қилади.

Баъзилар давлатни ўмардилар, демоқдалар. Бу тўғри бўлса-да, ғоят мавҳум. Давлат, бу — биз. Бир неча миллионер ўзларининг юз минглаб элдошларининг ризқини ўғирладилар — яққол кўриниб турган аҳвол шундай.

Иқтисодда турғунлик даври хатоларини тузатиш керак, бу борада баъзи ишлар қилинмоқда. Бироқ ижтимоий адолат принципининг бузилишида ўз ифодасини топган турғунлик даври хатоларини ҳам тузатиш зарур.

Бизнинг шаҳарларимизда бир типдаги уйлар қурилган. Бу демакки, энг катта квартира — уч хонали, нари борса, тўрт хонали. Тўрт кишига уч хона — етарли, беш кишига камлик қилади, ўн кишига эса мутлақо тор. Бироқ бошқа лойиҳалар йўқ.

Бизда болалар боғчалари, болалар поликлиникалари ва шифохоналари етишмайди.

Оролнинг [illegible] экологик вазиятнинг қандайлигини ўзингиз биласиз, бу ҳақда бир марта эмас, [illegible] ёзилган. Республикада болалар ўлими йўл қўйиб бўлмайдиган даражага етган.

Бизда ўқув йили, ҳамма жойдагидек, сентябрдан майгача. Бироқ бизнинг болаларимиз партада фақат беш-олти ой ўтирадилар, қолган вақтлари эса пахта далаларида ўтади. Тўғри, бу йил, ниҳоят, мактаб ўқувчиларини пахта теримига жалб этишни ман қилдилар, аммо терилаётган пахта ҳажми бирдан камайиб кетди. Менда келаси йили бу таъқиқни баъзи раҳбарлар турли ҳақ-ноҳақ йўллар билан четлаб ўтишга уринмайди, деган ишонч йўқ.

Бизда болалар учун мактаблар, тўгараклар, секциялар, клублар, кутубхоналар етишмайди.

Такрор айтаман — ижтимоий адолат принципини тиклаш зарур. Бунинг ўрнига кейинги пайтларда айрим «олимона» гаплар кўпайиб кетди, улар ибораси билан айтганда, туғилишни тартибга солиш, аҳолининг сонини тартибга келтириш лозим экан. Эмишки, аҳолининг сони тўғрисида эмас, балки сифати тўғрисида қайғуриш пайти етиб келибди, — сезаяпсизми, гап қаёққа қараб бораяпти?

Бу, ўзи, нима дегани? Бу муаммони ҳал этишнинг энг оддий, энг жўн йўли: агар ҳозир яшаётган одамларга ижтимоий неъматлар етишмаётган экан, нима қилибди, одамлар камроқ бўлсин. Лев Толстой барча доҳиёна ишлар оддий бўлади деган эди. Розиман, бироқ [illegible]

[illegible] ўсаётган гўдакнинг қалбида нималар кечади? Бу гўдак ота-онаси маошини рўзғорга базўр, учма-уч етказаётганини кўриб турибди (ойига икки юз-уч юз сўм ўн киши учун қашшоқликдир). У етарли медицина ёрдами ололмайди, чаласавод бўлиб ўсади, — ахир, тўққиз ойлик ўқув программасини беш-олти ойда ўзлаштириш мумкин эмас. Унинг қалбида нималар кечади? Мана шу бола вояга етганда унинг қалбида ижтимоий адолатга эътиқод бўладими ёки унинг ўрнига юрагидан алам ва ҳасад жой оладими? Адолатга эътиқодимиз бўлмаган ҳолда яшашимиз мумкин эмас. Бундай эътиқодсиз бизнинг жамиятимиз оппа-осон социалистик жамият бўлмайди-қолади.

Умуман зиёлилар ва хусусан ёзувчилар барча замонларда, айниқса, ҳозирги пайтда жамиятнинг маънавий соғломлигига масъулдирлар. Биз бунга жавобгармиз.

ҚҚАССР

(«Огонёк», 1987, 43-сон)

С. МАҲМУД таржимаси

АНИҚЛИК КИРИТГИМ КЕЛДИ

Акс садо

Ҳурматли редакция!

Филология фанлари кандидати Мажид Ҳасановнинг газетангизнинг шу йилги 9 октябрь сонида эълон қилинган «Мангуликка дахлдор» мақоласини ўқигач, менда айрим эътирозлар пайдо бўлди. Фикр-мулоҳазаларимни сизларга ёзиб юборишни лозим топдим.

Мақола халқимизнинг севимли фарзандларидан бири — йирик партия ва давлат арбоби Файзулла Хўжаев хотирасига бағишланган. Бу жуда яхши. Лекин тарихий мавзуда қалам тебратган киши ўтмиш воқеаларини реал ва холис тасвирлаши, ўқувчиларни, иложи борича, қаҳрамон ҳаётининг ҳали кўпчиликка маълум бўлмаган қирралари билан таништириши лозим. Афсуски, М. Ҳасанов бундай йўл тутмаган. Мақоласини «Ўзбекистон» нашриётида 1972 йили нашр этилган «Файзулла Хўжаев» асари асосида ёзган. Натижада мақола кенг жамоатчиликка таниш гаплардан иборат бўлиб қолган. Муаллиф ҳеч қандай янги фикр айтолмаган. Мақолани ёзиш жараёнида қайси манбалардан фойдалангани ҳам айтилмаган. (Эҳтимол, мақолани тайёрлаш жараёнида бу маълумотлар [illegible] қарган бўлиши ҳам мумкин).

Иккинчидан, мақолада Ф. Хўжаев В. И. Ленин билан учрашгани баён қилинади. Бу тарихий ҳақиқатга тўғри келмайди. Мен 40 йилдан кўпроқ партия Марказий Архивида ишлаганман. В. И. Ленин, Сиёсий бюро, РСФСР Халқ Комиссарлари Совети, В. И. Ленин секретариати фондларини, 1918-1920 йилларда доҳий қабулига кириш учун берилган рухсатномаларни бирма-бир кўздан кечирганман. Ф. Хўжаевнинг ҳаёти ва меҳнат фаолиятига тааллуқли кўплаб материалларни тўплаганман. Лекин ҳеч бир ҳужжатда у доҳий билан учрашгани ҳақидаги фактни кўрмаганман. Қолаверса, Ф. Хўжаевнинг ўзи ҳам бу ҳақда ёзиб қолдирмаган. Бундай маълумот Туркбюро (1920—1922 йиллар), Ўрта Осиё бюроси (1922—1934 йиллар) ва маҳаллий ташкилотлар архивларида ҳам учрамайди. Борди-ю, Ф. Хўжаев ҳақиқатан ҳам В. И. Ленин билан учрашганида бу тарихий воқеа сифатида беиз қолмасди. Бас, шундай экан, ноаниқ фактлар асосида матбуотда чиқиш қилиш мутлақо нотўғри, деб ҳисоблайман.

Тўғри, Комил Яшиннинг «Инқилоб тонги» пьесасида асар бош қаҳрамони Фозилхўжа В. И. Ленин билан юзма-юз мулоқотда бўлади. Лекин у ўз номи билан бадиий, саҳна асари. Ёзувчи эркин фикрлаши, бадиий тўқималар киритиши, зарурат туғилганда асар ғоясини тарихий воқеалар билан бойитиши мумкин. Адиб асарда бу имкониятлардан унумли фойдаланган. Бироқ ҳақиқатга зид иш тутмаслик мақсадида бош қаҳрамон исми-шарифини ўзгартирган. Мақола муаллифи М. Ҳасанов асардаги бу эпизодни Ф. Хўжаев В. И. Ленин билан учрашганлигини исботловчи далил сифатида тилга олиб ўтган. Бундай талқин газетхонларни чалғитади.

Отабой ЭШОНОВ, профессор

Жиззах область, Зомин районидаги «Зомин» совхози чорвадорлари яхши натижаларни қўлга киритмоқда. Давлатга сут, гўшт ва бошқа чорва маҳсулотлари етказиб бериш йилдан-йилга кўпайиб бормоқда.

Бувнор Йўлдошева совхознинг илғор сут соғувчиларидан. У мактабни битиргач фермага ишга келган эди. Ўзининг ҳалол меҳнати билан тез орада ҳамкасбларининг ҳурматини қозонди. Шунинг учун ҳам колхоз коммунистлари Бувнорни ўз сафларига қабул қилишди.

Бувнор Йўлдошева юбилей йилида йигирма бош сигирнинг ҳар биридан 2400 литрдан сут соғиб олишга аҳд қилган.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ фотоси

Дадахон НУРИЙ:

БЎСТОНЛИКНИ ҚУТҚАРИНГ!

МУХБИР: — Дадахон ака, Сизни яқин-яқингача ҳам прозаик ёзувчи сифатида билар эдик. Роман ва қиссаларингиз кўпчиликка манзур бўлган. Аммо кейинги йилларда публицист сифатидаги чиқишларингиз катта эътибор топди. Кишиларда турли баҳс-мунозаралар уйғотди. Мана икки ойдан кўпроқ вақт мобайнида республика радиосидан Сизнинг «SOS—Бўстонликни қутқаринг» деб номланган йирик публицистик асарингиз эшиттирилди. Унинг дастлабки бобларнёқ кўпчиликни қизиқтиради. Бу асарнинг вужудга келишига нима турткн бўлди. Тўғриси, уни ёзишга қандай эҳтиёж сездингиз!

ДАДАХОН НУРИЙ: — Мен Бўстонликни қарийб ўттиз йилдан бери биламан. Унинг бетакрор гўзал табиати илк бор қўлимга қалам тутган бўлса ажаб эмас... Шундан бери бу ўлкани бирон йил ҳам тарк этганим йўқ. У ерга ҳар борганимда қиёфаси аёвсиз «ўзгартирилаётгани»ни гувоҳи бўлардим... Ниҳоят дала-боғларидан путур кетди, серсув булоқлари камайиб қурий бошлади, серўт яйлову ўтлоқлари, бир пайтлар тоғлар бағрини қоплаб ётадиган олтин бошоқли буғдойзорлари (яқиндагина давлатга минглаб пуд буғдой сотадиган қишлоқлар аҳли, ҳозир юзлаб километр масофадан ташиб келтириладиган магазин унига кўз тикиб ўтирибдилар!) энди йўқ. Улар мусаввир Тансиқбоев, Караханн яратган суратлардагина қолди холос.

«Ҳар бир диёнатли гражданин учун табиатга нисбатан қўлланилаётган ваҳшиёна хуружларнинг гувоҳи бўлиб яшашдан оғирроқ жазо бўлмаса керак» (В. Белов). Ҳа, Бўстонлиқнинг дардли қиёфаси ҳақида кўпдан бери ёзишни ният қилиб юрардим. Бу ниятимга Ўзбекистон табиатни муҳофаза қилиш жамияти раҳбарларининг, бу ўлкани сақлаб қолиш керак, йўқса охири ёмон бўлади, дея айтган гаплари яна бир туртки бўлди. Албатта, бу вазифани шунчаки йўл-йўлакай уддалаб бўлмасди. Хизматдан воз кечиб, Бўстонлиққа «қатнаб ишлашга» тўғри келди. Ва «SOS—Бўстонликни қутқаринг!» деган мақолалар туркумини ёздим. Уни китоб ҳолида нашр этиш ниятим бор.

М: — Кейинги йилларда партия ва ҳукуматимиз атроф-муҳит муҳофазаси ҳақида талай қарорлар қабул қилди. Шу жумладан, бизнинг республикамизда ҳам бу борада қонуний кучга эга аниқ кўрсатмалар бор. Аммо бизда экологик вазият ҳамон кескин бўлиб турибди. Биз кўп шов-шув кўтаряпмиз, аммо бутифос масаласини айтмаганда, бошқа дурустроқ натижага эриша олмадик. Сиз бунинг сабабларини нималарда деб биласиз!

Д. Н: —Табиат билан рақобатда бўлиш халокатли эканлигини доҳиймиз В. И. Ленин Совет ҳокимияти барпо этилган дастлабки йиллардаёқ таъкидлаб ўтган.

Афсус, бизда, хусусан республикамизда узоқ йиллар мобайнида фақат оёқ остини ўйлаб иш юритиш ҳоллари ҳукм суриб келди. Еримизнинг дардчил аҳволи ҳозир ҳаммага маълум. Ўрмонларимиз деярли йўқ қилиб бўлинди. Буни Бўстонлиқ мисолида ҳам кўриш мумкин! Халқда «бетга айтганнинг заҳри йўқ», «косангга тупурма» деган нақллар бор! 25—30 йиллар мобайнида бир гуруҳ идоравий «корчалонлар» Бўстонлиқ томонга қараб «тупуриб» келдилар— фақат ўзлари оладиган енгил-елпи фойдани ўйладилар. Келажак билан ишлари бўлмади. Бу ўлка кўп миллионли Тошкент аҳолисини (шу қатори ўзларини ҳам!) сув, ҳаво билан таъминловчи ягона табиий манбаа эканлигини хаёлларига келтирмадилар, ютоқиб ёпишавердилар. Ваҳоланки, у ерни кўз корачўғидай асраб-авайлаш керак эди. Ҳозирга келиб мутахассислар «курорт зонаси» деб эълон қилинган Бўстонлиқда ҳаво, сув ниҳоятда ифлосланиб бораётганлиги ҳақида асосли далиллар билан гапирмоқдалар.

М: — Наҳот, шунча қарорлардан кейин ҳам табиатга нисбатан муносабат ўзгармаган бўлса!

Д. Н: — Ўзгаргани йўқ. Ҳатто, эчкига жон қайғу, қассобга ёғ деганларидек, баттар авж олдирилмоқда... Маҳкамавий эгоизмнинг эпчил ва қудратли бармоқлари Бўстонлиқнинг узоқ бурчакларини ҳам пайпаслаб юрибди. Қуни-қўнжи маблағга тўла, «қўллаб-қувватлайдиган»лари ғоят кўп, тили бурро саноатчиларнинг ҳали ҳам ошиғи олчи! Ўтган йили район маркази — Ғазалкентда иккита завод қурилармиш, бир неча юз минг сарфлаб 2000 йилгача мўлжаллаб ишлаб чиқилган шаҳар Бош плани ўз кучини йўқотибди, деган гаплар тарқалиб қолди. Бу хусусда аниқроқ маълумот олмоқчи бўлиб, республика Давлат қурилиш комитетига мурожаат қилгандик, бўлмаған гап, ундай завод қуриладиган бўлса, сизлар эмас, биз билардик дейишди.

Шундан кейин Госстрой раҳбарлари (раиси Ҳайдарова)га учрашдик. Чинданам у ердаги ўртоқлар ўз «хўжалиги»да бўлаётган ишлардан мутлоқ бехабар эканлар, ўзимиз «билағонроқ» чиқиб қолдик. Зудлик билан шу ишларга узвий алоқадор ходим раис ҳузурига чақиртирилди. Унинг айтишича, Ғазалкентда қурилиши мўлжалланаётган объект «эгалари» узоқ йиллар лом-мим демай, куни кеча шундай режаларимиз бор дея завод лойиҳасини кўтариб келишибди.

Бу ерда кимларнингдир «иш бошлаб юборилган, давлатнинг палонча миллион маблағи сарфлаб қўйилган» дея баҳоналарни пеш қилувчи «стратегик» устамонлиги яширинган бўлса керак. Тошкентнинг аҳоли зич яшайдиган даҳалари орасида «реконструкция» ниқоби остида бир неча баробар кенгайтирилаётган, шаҳарнинг шундоғам ночор экологик аҳволини баттар ёмонлаштирадиган чинни заводининг раҳбарлари худди мана шундай йўл билан ўз мақсадларига эришганликларининг гувоҳи бўлганман.

М: — Ҳа ундайларнинг йўлига «тўғоноқ» бўлиш осон эмас.

Д. Н: — Тўғри. Одатда ҳар бир йирик қурилиш иншоотини лойиҳалашга ўнлаб идора, юзлаб мутахассисларнинг «меҳнати сингган» бўлади. Улар қилаётган, ёки бошламоқчи бўлган ишларга салгина шубҳа билдирсангиз, хатони англаб, арзимас тузатиш билан ҳал бўладиган камчилик бир четда қолиб, сиз билан «жанг»га киришиб кетадилар. Қани энди бу «жанг» ҳалол, холисона бўлса! Нафсоният «шаъни»ни ҳимоя қилиш тусини олиб кетади. Шундай «жангари» кишилар «психологияси»ни синчиклаб ўрганган таниқли ёзувчи ва олим Сергей Залигин яқинда шундай деб ёзди: «Улар янги лавозим, мўмай мояна, шинам қабулхоналар, муқофоту обрў-эътиборлар йўлида табиатга қараб қўл силтовчи, яна, аллақачон ўз кучини йўқотган талқин-шиорларни кимлардандир ҳимоя қилувчи ва шу билан ғурурланувчи консерватор шахслардир...»

Ҳа, шу хилдаги консерваторлар аввало таслим бўлгиси келмайди. Мободо «мағлубият»ни сезиб қолса, дарров вужудини темир «қалқон»га ўраб олади: амалга оширилаётган иш қандайдир номсиз, нишонсиз кимсаларнинг мутлоқ махфий буйруғи эканлигини шипшийди, «давлат аҳамиятига молик» деган сўзларни ўртага кўндаланг қўяди. Демак, ортиқча гап бўлиши мумкин эмас!

Биз мана шу «чегара чизиғи»дан нарига ўтмасликка кўникиб қолгандик. Тўғрироғи узоқ йиллар давомида ақлий тушунчамизда «кўникма иммунитети» ҳосил қилинганди.

Мавзу айланиб Ғазалкентда қурилиши мўлжалланаётган корхоналарга тақалди шекилли. Бўстонлиқ ҳақидаги эшиттиришларнинг дастлабки қисми берилгандан кейин «гап бизга келиб тақалмасин» дея ҳали ўзи йўқ корхонанинг директори мени излаб турли идораларга борибди. Қурилиш ҳақида «маълумот»ни кимлардан, қайси «йўл» билан олганим уни қизиқтирибди... Ҳозир мени қидириб юрганмиш. Мен ҳам уни қидиряпман. Афсус ҳали учрашганимиз йўқ.

М: — Ғазалкентдаги ўша корхоналар ҳақида гапирсангиз.

Д. Н: — Бири қарийб юз гектарли асбобсозлик заводи, иккинчиси Товоқсойда қурилмоқчи «Узбекхимпром»га қарашли корхонадир. Уларни лойиҳаси тайёр. Хусусан, «Узбекхимпром» қарамоғидаги ўнлаб корхоналарнинг республикамизда экологик аҳволни нечоғлик мураккаблаштираётгани эса ҳозир ҳаммага маълум. Бирлашма биргина Чирчиқ дарёсига тўкаётган заҳарли оқава 230 миллион куб метрдан зиёдлиги, сувда сульфид нормадан етти баробар, магний эса тўрт баробар кўпайиб кетгани яқинда республика матбуотида ташвиш билан ёзилди. Шунга қарамай, бу қурилиш устида турган ҳайбаракаллачи ўртоқлар қачонлардир авж олдирилган, ҳозир номақбул бўлиб қолган «Ғазалкентни Чирчиқ каби саноат шаҳрига айлантирамиз» деган шиорларни кўтариб, идорама-идора елиб-югуриб юришибди. Бунга ҳайрон бўлмай, бор ҳақиқатни айтмай бўладими?

М: — Бу худди ўша 4-5 йил олдинги маҳкамавий манфаатдорлик учун сўнгги имконият қолгунча «курашиш» усулини эслатади.

Д. Н: — Бу «кураш усули» менга бундан ўн йил олдин «Памир» журнали саҳифаларида босилган давра суҳбатини эслатади. Ўша суҳбат журнал редакциясида Иттифоқимизнинг бир гуруҳ таниқли публицист ёзувчилари иштирокида ўтказилган бўлиб, мавзу тоғли Турсунзода шаҳридаги алюминий заводи ва унинг келажакда атроф-муҳитга етказадиган зарарлари, келиб чиқадиган хунук оқибатлар ҳақида эди. Ўшанда ҳам ҳали ўзи йўқ заводнинг директори жонини жабборга бериб «курашган», юқори идоралардан паноҳ излаган, ниҳоят завод ҳақида ҳеч ким, ҳеч нарса билмаслиги, ёзмаслиги хусусида кўрсатма берилишига эришган ҳам.

Бироқ журнал раҳбарлари кўрсатмага хилоф йўл тутганликда айбланиб, жазоланадилар... Аммо ўша пайтлардаёқ улар келажакни кўра билганликлари, ҳозир ҳаммага аён!.. Ўзингиз ёзгандагидек, Турсунзода шаҳридаги алюминий заводи муаммоси шу кунларда бутун регион учун Орол муаммосига ўхшаб, кўндаланг бўлиб турибди.

М: —Демак, баъзан эзгулик учун жазо олиш ҳам мумкин эканда.

Д. Н: — Шундоқ! Лекин, ҳақиқат барибир енгади-ю... унгача изтироб, аламлар одамни букиб, бефарқ, лаёқатсиз қилиб қўйиши ҳеч гап эмас. Бундан даҳшати йўқ!

Мен шу ерда яна бир нарсани айтиб ўтмоқчиман. Бўстонлиққа оид фактларни ўрганиш борасида ўз ери, ўзини сув, ҳаёт билан таъминлаб турган табиат оламининг келажаги, кўз олдида қуриб кетаётган булоқлар, шовваю жилғаларнинг аянчли тақдири ҳақида куйиниб гапирувчи фидокор кишиларни, олим ва раҳбарларни кўп учратдим, суҳбатлашдим. Уларни чинакам ватанпарвар дегулик! Ахир шу муқаддас тушунча ўзи туғилиб ўсган ерга, юртга бўлган меҳр-оқибатдан бошланади дейдилар-ку! ...Аммо масалани ҳал қиладиган баъзи масъул ўртоқларнинг фақат ҳозирги кун уй-режаси билан банд эканлиги мени ҳайрон қолдиради.

М: — Ўз идорасининг манфаатидан «четга чиқиб» кенгроқ фикрловчи кишилар билан ҳам учрашишга муяссар бўлдингизми!

Д. Н:—Кўпдан бери Тошкент область архитектура Бош бошқармасининг Бўстонлиқ бўйича нозири Д. Ш. Аҳмедовага ўз вазифасини сидқидилдан уддалаш қанчалик қийинлигини сезиб юрибман. Чунки у ўта талабчан, шундоқ имзо чекиш билан «ҳал» бўлиб кетадиган ишларни обдон текшириб чиқади, иншоот қурилиши мўлжалланган жой ҳамда маҳаллий шарт-шароит билан танишади, лойиҳа шу куннинг экологик қонун ва талабларига жавоб берадими-йўқми синчиклаб ўрганади. Шунинг учун ҳам «юқори-ю қуйидан» дакки эшитгани эшитган... «Ўз тинчингни ўйласанг-чи, барибир Бўстонликни қутқариб қололмайсан» дея маслаҳат беришади, унинг ҳамкасблари!

Эҳ, биз ўз «тинчимиз»ни ўйлайвериб, лоқайдлик, эртанги кун олдидаги масъулиятсизлик ҳиссини қанчалик қон-қонимизга сингдириб олганмиз-а!

М: —Ижтимоий-маънавий ҳаётимизда рўй бераётган қайта қуриш, ошкоралик шарофати билан публицистикага ҳам муносабат ўзгарди. Эндиликда китобхонга бирор янгилик бермайдиган, маънавий дунёсини бойитмайдиган ўнлаб ҳикоя ва қиссалардан кўра бир инсоннинг тақдири ёхуд бирор жиддий муаммо ҳақидаги проблематик мақолаларга қизиқиш ортмоқда.

Д. Н: — Устоз Абдулла Қаҳҳор яна бир суҳбатда «елкасида ҳеч қандай юки йўқ, совун суртиб қўйилгандай силлиқ нарсалар» ҳам «публицистика» деб аталаётганлиги ҳақида куюниб гапирганлар... Ҳа, илгари баъзи ёзувчи, журналистлар учун бу жанрда ижод қилиш шунчалик жўнлашиб кетгандики, хоҳлаган область билан телефон орқали боғланиб, 4-5 «меҳнатда ўрнак кўрсатаётганлар»ни аниқлаб, ярим кун ичида бутун саҳифани «долзарб мавзу» билан тўлдириб ташлаш ҳеч гап эмасди.

Партиямизнинг тарихий апрель Пленумидан кейин, публицистикага ҳам янгича мазмун, янгича руҳ кириб келди. Ёлғон «қарсакбозлик» эмас, одамларни қизиқтираётган кўпдан-кўп муаммоларни, уларнинг юрак қаърида қатланиб ётган дарду аламларни «кўтариш» шу жанр елкасига тушди.

Албатта, бу жанрда ҳозир обрў-эътибор қозониш осон эмас. Аввало, қуруқ ахборот билан ҳозир ўқувчини алдолмайсиз! Жамиятдаги дардли нуқталарни топиб, далиллар билан исботлаш, «малҳам» қўйиш йўлларини ўрганиш... кейин ёзиш мумкин. Бунинг учун телефон орқали «ахборот» олиш билан иш битмайди. Ойлаб юришингизга тўғри келади, воқеаларни синчиклаб ўрганасиз, материал тўплайсиз. Чунки «ниқтаб» ўтмоқчи бўлган корхона ёки шахс юридик ҳақ-ҳуқуқ борасида сиздан билимдонроқ бўлиши аниқ... Ана, ундан кейин «асар»ни газета, журналлардан биронтаси босди дейлик. Қалам ҳақи эса, бир ҳафта чопиб овора бўлганингизга, кимлар биландир талашиб-тортишиб асабни қақшатганингизга арзимайди. Бунга ҳам чидашингиз керак. (Шу ерда, адабий матбаамиз тепасида турганлар қалам ҳақи «сиёсати»ни публицистик асарда кўтарилаётган мавзу салмоғига қараб белгилашса ёмон бўлмасди, деб ўйлайман)!.. Лекин, биласизми, мен «SOS—Бўстонликни қутқаринг»ни ёзиш учун икки йилга яқин вақтни тоғу тош, қишлоқ ва овулларни кезиш, турли маҳкамалар эшиги олдида навбат кутиш билан ўтказдим. Литфонд қарзга ботирди... Аммо бундан заррача норози эмасман. Чамамда, бизни ўраб турган атроф-муҳит, табиий мувозанат барқарорлиги учун нималардир қилдим. У зое кетмаслиги, натижа албатта эзгуликка қўйилган қадам бўлишига ишончим комил. Публицистика қийин, ҳам одамни азобловчи, ҳам кишига қувонч бахш этувчи жанр. У ситамкор маъбудага ўхшайди!

М: — Публицистика лирик қиссалар, роман билан танилган ижодкор сифатида сизнинг кўп вақтингизни олиб қўймаяптими!

Д. Н: — Ҳа, бу жанр мени ўзига ром этиб қўйди. Унинг атрофида ўралашиб қолдим. Янги китобим икки йилдан бери нашриёт планидан сурилиб келяпти... Ҳозир, бир пайтлар қоралаб қўйганим лирик оҳангдаги «Бадном» деб номланган асаримни машинкадан чиқаришни илҳақ бўлиб кутмоқдаман...

М: — Бўстонлиқ табиати ҳақидаги публицистик асарингиз жуда кескин, ҳатто айтиш мумкинки, бироз аччиқ тилда ёзилибди. Бўстонлиқ район раҳбарлари уни қандай кутиб олишди!

Д. Н: — Радиодан берилган биринчи эшиттиришнинг ўзиёқ Бўстонлиқда катта қизиқиш уйғотганини менга айтишди. Иккинчи эшиттиришни райком бюросида тинглашибди... Тўғри, туркум мақолаларда районнинг айрим масъул кишиларига тегиб кетадиган жойлар ҳам бор. Бироқ, Бўстонлиқнинг ҳозирги ёш ва изланувчи раҳбарлари кўтарилаётган муаммолар моҳиятига бағри кенглик билан ёндашмоқдалар. «Районимизнинг экологик дарди — бизнинг ҳам дардимиз. Бунга тезроқ даво чораларини излаш керак» демоқдалар.

М: — Дарвоқе, шу кеча-кундузда Ғазалкентдаги қурилишлар ҳақида нима гаплар бўляпти!

Д. Н: —Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш министрлиги, атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш инспекциялари, табиатни муҳофаза қилиш республика жамияти бу қурилишларнинг айни Ғазалкентда барпо этилишига қарши фикр айтишмоқда. Хайрият, улар ёнига Госстрой ҳам қўшилди.

Аммо қурилиш «эгалари» ҳамон жазавага тушиб, ҳаракат қилиб ётибдилар. Уларнинг гапига қараганда, Бўстонлиқнинг келажакдаги истиқболи гўё мана шу корхоналар билан боғлиқ эмиш. Бу — емайди-ичмайди —фақат сут бераверади, деб, ўз говмишини мақтаган афандининг гапларини эслатади. Чунончи, бир пайтлар Чирчиқдаги Капролактам, Фарғона ва Андижондаги Гидролиз, ҳатто Тожикистондаги алюминий заводлари ҳам шундай «беозор» қилиб мақталган, Орол истиқболи кўкларга кўтариб таъриф-тавсиф этилган эдики, одамнинг ҳаваси келганди...

Ҳозир, асло кечиктирмасдан, Ғазалкентда қурилажак корхона бошлиқлари олдига, кечаги кун сабоқларидан хулоса чиқарган ҳолда, шундай саволни қатъий қилиб, кўндаланг қўйиш керак. Завод қуриб ўша ерни обод қиламан дейдиганлар учун бўш, яйдоқ бўлиб ётган майдонлар республикамизда тўлиб тошиб ётибди. Нега энди ўша жойлар бир четда қолиб, завод қурувчиларини айнан Бўстонлиқ қизиқтириб қолди! Нега энди улар ўз иншоотларини айнан кўпмиллионли пойтахтнинг шундоқ тепасига, мусаффо ҳаво, тоза сув йўлига қалқон қилиб қуришмоқчи?! Яна йиллар ўтиб Бўстонлиқда ҳам Турсунзода, Чирчиқ шаҳарларидагидек, Байкал кўли, Ясная Поляна атрофларидагидек мамлакатимиз экономикаси ва экологияси учун ҳадсиз-ҳисобсиз зарар келтирувчи вазият келиб чиқмайдими?! Бунга аниқ жавоб берувчилар борми? Бор бўлса ўртага чиқсин! Биз уларнинг «Ҳа» ёки «Йўқ» деган бир оғиз каломини эшитмоқчимиз! Чунки бу ерда гап умумхалқ, умумдавлат аҳамиятига молик масалалар билан боғлиқдир!..

Яна шуни ҳам таъкидлаб ўтмоқчиман. Қаламга олинган Бўстонлиқ муаммолари фақат шу районгагина тегишли эмас, балки республикамизнинг кўпдан-кўп тоғли зоналарига ҳам тааллуқлидир!

Суҳбатни Мурод АБДУЛЛАЕВ олиб борди

Республика партия ташкилоти зиёлиларимизнинг актив гражданлик ва социал позициясига умид қилади. Олимлар ва ихтирочилар, ёзувчилар ва журналистлар, рассомлар, артистлар, ўқитувчилар, маданият ва маориф турли соҳаларининг барча ходимлари қайта қуриш жонкуярлари бўлишлари керак. Ҳамма соҳада бўлганидек, маданий қурилишда ҳам ишга чинакам новаторлик билан ёндошадиган тиниб-тинчимас кишилар зарур.

И. Б. УСМОНХЎЖАЕВ

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва Ўзбекистон ССР Олий Советининг Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигига бағишланган қўшма тантанали мажлисидаги докладдан

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетамизнинг 1987 йил 23 октябрь сонида шу сарлавҳа остида босилган мақолада Самарқанд ва Китоб шаҳарларини энг қисқа тоғ йўли билан боғловчи Тахтақорача довони орқали жамоат транспорти қатновини йўлга қўйиш кўп йиллардан буён асоссиз сансалорликка солинаётгани танқид қилинган эди.

Редакция мақола муносабати билан қуйидаги расмий жавобни олди:

«ТАХТАҚОРАЧА ДОВОНИ НЕГА ЁПИЛДИ?»

Ўзбекистон ССР Ички ишлар министрлиги томонидан «Тахтақорача довони нега ёпилди?» мақоласи кўриб чиқилди. № 39 «Олмаота — Фрунзе — Тошкент — Термиз» автомобиль йўлининг Тахтақорача довонидаги 1120—1145 километрлари транспорт қатнови учун носозлиги, техника ҳолатида анча камчиликлар борлиги учун 1977 йили республика Ички ишлар министрлиги ГАИ бошқармасининг тавсиясига кўра Ўзбекистон ССР Автомобиль транспорти министрлиги томонидан довон орқали жамоат транспорти ҳаракати таъқиқланган эди.

Ҳозирги пайтда мазкур автойўлнинг довон қисми созлиги ва техник ҳолати жиҳатидан IV категорияли йўлларга нисбатан қўйиладиган амалдаги нормалар (СНиП) ва давлат стандартларига жавоб беради.

Шу муносабат билан Ўзбекистон ССР Ички ишлар министрлиги республика Автомобиль транспорти министрлигига Тахтақорача довони орқали йўловчилар ташишни қайтадан йўлга қўйиш масаласини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқлиги ҳақида таклиф киритди. Унда шунингдек, ҳозирги пайтда қулай об-ҳаво шароитларида енгил таксилар ҳаракатини йўлга қўйиш мумкинлиги ҳам кўрсатилган.

Бундан ташқари, Самарқанд ва Қашқадарё областларининг ижроия комитетларига ҳам бу ҳақда тегишли маълумотлар йўлланди.

М. ВАУЛИН,
Ўзбекистон ССР Ички ишлар министрлиги Давлат автомобиль инспекцияси бошқармасининг бошлиғи

РЕДАКЦИЯДАН:

Расмий жавобдан маълум бўляптики, эндиликда Тахтақорача довони орқали енгил такси ва автобуслар ҳаракатини бошлаш учун барча шарт-шароитлар етарли. Сўзсиз бу минг-минглаб йўловчиларнинг узоғини яқин қилиб, қимматли вақтини тежайди. Шу сабабли жамоат транспорти қатновини кечиктирмай йўлга қўйиш керак.

Редакция республика Автомобиль транспорти министрлигидан бу масаланинг ижроси билан боғлиқ амалий жавоб кутади.

СОЦИАЛИСТИК МАДАНИЯТИМИЗ АРБОБЛАРИ

Наим КАРИМОВ

АДИБ ЯРАТГАН БОҒ

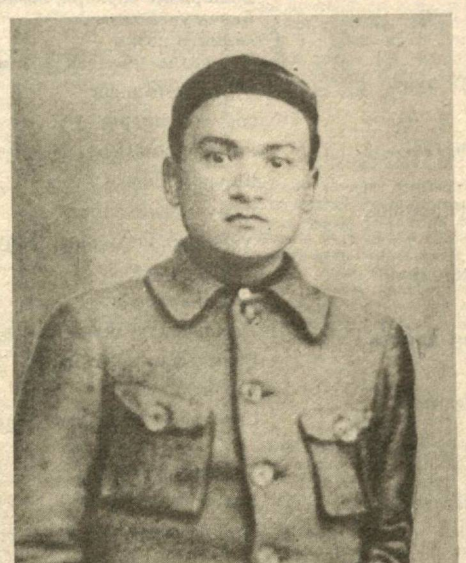

ЯХШИДАН БОҒ ҚОЛАДИ. Адибнинг отаси Қодир бобо 1924 йили бир юз тўрт ёшида вафот этганида, ундан 1300 саржин боғ қолган эди. Бу бизнинг тасавуримиздаги боғ эмас, жарлик ёқасида жойлашгани учун паст-баланд кенгликлардан иборат ер бўлган. Қодир бобо ва Жосият бибилар бу ерни эпақага келтириш учун замбиллаб обдон тупроқ ташишган. Аммо ер 1926 йили уч оға-ини ўртасида тақсим бўлганида, Абдулла Қодирийга теккан ҳисса бир ярим таноб келадиган ўнқир-чўнқир жойлар эди. Адиб бу жойларга туташ яна уч танобдан зиёдроқ қаровсиз ерни сотиб олиб, беш-олти йил мобайнида қора терга тушиб, меҳнат қилади. Унинг Самарқанд дарвоза яқинида жойлашган, овозаси узоқ-узоқларга кетган боғи шу тарзда пайдо бўлади.

Адиб замондошларидан бири Усмон Муҳамедовнинг хотирлашича, боғ каттагина бўлиб, анвойи гуллар очилган, узум, олма, анор, нок, шафтоли, гилос, олхўри ёнғоқ ва бошқа мевали дарахтларнинг шохлари мўл ҳосилдан ергача эгилиб ётар экан. Бу гул ва мева дарахтларининг ҳаммасини адиб ўз қўли билан вояга етказган. «Ўзим экиб, парвариш қилиб ўстирган гуллар чаман бўлиб очилса, дарахтларим ҳосилга кирса, худди асарларим босилиб чиққандек хурсанд бўламан», — дер экан адиб.

Боғнинг бир этагида адибнинг ўзи қурган болахонали уй бўлиб, иккинчи қаватдаги деразаси Чорсу томонга қараган хонадон эски шаҳарнинг ажабтовур манзараси — эгри-бугри кўчалар оша ошиққан анҳор, унинг устига бир пайтлари қўниб олган тегирмон, тегирмон сари келаётган от-аравалар кўринар, бу сокин ҳаёт оқими адиб хаёлини олис-олисларга олиб қочар эди. Шундай пайтларда у болишни бағрига босиб, кўрпача устида ётганча камбар қоғозга нималарнидир ёзар, сўнг улар кабутар сингари бу боғдан учиб, яқин ва олис шаҳарларда, қишлоқларда истиқомат қилаётган кишилар ҳузурига йўл оларди.

Боғнинг маркази машҳур шийпон бўлган. Миртемир домла уни «кўшк» деб атайди. Шийпон икки-икки ярим танобча келадиган боғлар ўртасида бўлиб, у ердан атроф боғлар, кўчалар, Бўзсув қирғоқлари, ҳатто Кўкча даҳасидаги боғ-роғлар ҳам кўзга ташланиб турарди. Адиб ҳурматли меҳмонларни ана шу ҳашаматли шийпонда кутган. Бу ерда С. Айний ва М. Сўфизода, Фитрат ва Ғулом Зафарий, Ойбек ва Усмон Носир, Юсуфжон қизиқ ва Юнус Ражабий сингари санъаткорлар мажлис қурганлар. Бу нафис мажлисларда Шарқ шеъриятининг шоҳ сатрлари, ўзбек классик музикасининг ўлмас наволари янграган. Булбул нағмаларига Тўйчи ҳофиз овози, муаттар оқшом шабадаларига эса Чўлпон шеърлари ҳамроз бўлган.

Деҳқон меҳнатини ижод заҳмати билан шарафлаган, она ерга манглай тери билан бирга қалб қўрини ҳам бағишлаган адиб мевали дарахтларнинг янги навларини ҳам ўйлаб топган. Бундай янги навларни ўзи севган ёзувчиларнинг номлари билан атаган. Соҳибкор адиб марҳаматидан баҳраманд бўлган кишилардан бири — Мумтоз Муҳамедовнинг хотирлашича, Қодирий унга Жўржи Зайдон номи билан аталган олма кўчатини инъом этган экан. «Ўша олма нави ҳовлимизда салкам эллик йил ҳосил берди — олмадан тахчиллик кўрмадик», дейди у. Адиб етиштирган кўчатлар унинг асарлари сингари тарқалиб мевалари билан ёр-биродарларининг дастурхонини безаган. Давр шамоли дафъатан кўтарилиб, Қодирий сингари азамат чинорларни олиб кетганида, у берган кўчатлар ҳосилга кирган ва кимларнингдир ризқ-насибаси шу мевалар билан бутун бўлган эди. Ана шундай миннатдор кишилардан бири: «Жулқунбой берган кўчатни яхши асранг, қуритиб қўйманг, меваси ёзган китобларидек жуда мазали», деган экан.

Яхшидан боғ қолади.

Адиб бу боғни яратиш учун паст-баланд ерларни обдон текислаб, тепаликлар ҳисобига жарлик жойларни тўлдирди. Биринчи, иккинчи... кўчатларни экди, экинзор барпо қилди...

ЎЗБЕК СОВЕТ АДАБИЁТИ бунёд бўлган майдон ҳам қарийб шундай манзарага эга бўлган. Ҳамза ва Қодирий, Ғафур Ғулом ва Ойбек, Чўлпон ва Фитрат, Сўфизода ва Авлонийлар ўз имконлари борича бу майдонни текислаб, шудгор олдилар-да, дастлабки кўчатларни экдилар. Ана шу янги адабиётимиз қалдирғочлари сирасида Қодирий ҳам, худди ўз боғида ишлагани сингари, фидойилик билан меҳнат қилди. Шунинг учун ҳам адабиётимиз боғини фақат бир кишининг номи билан боғлаш тарих олдида адолатсизлик, бошқа соҳибкор қалам аҳллари хотирасига ҳурматсизлик, келажак қаршисида эса инсофсизлик бўларди.

Қодирийнинг инсон ва адиб сифатидаги барча фазилатлари бизни ўзбек халқининг ич-ичига, асрлар қаърига, кўҳна маданиятимиз, урф-одатларимиз ва анъаналаримиз илдиз ёза бошлаган даврларга етаклаб боради. Ана шу олис илдизлар инқилоб арафасида ва инқилобнинг дастлабки йилларида Абдулла Қодирий исмли улкан сиймони юзага келтирди. У ҳар бир халқнинг эллик-юз йиллик тарихида бир мартагина дунёга келадиган сиймолардан эди. Бундай сиймолар эса, афсуски, машаққатли меҳнат учунгина, бўз ерларда ҳашаматли биноларнинг мустаҳкам пойдеворларини яратиш учунгина дунёга келадилар.

Адиб «мустабид Николай» тахтга ўтирган йили туғилиб, у тахтдан ағдарилган куни ўз ҳаётининг янги саҳифасини очди. Шу кезларда у газеталардан «Ленин» ва «большевик» деган сўзлар борлигини билди. Октябрь инқилобидан сўнг эса дохилия (ички ишлар) комиссарининг ўринбосари Исмоил Обидов таъсирида «большевик ва бошқа сиёсий фирқаларнинг йўллари билан» ошно бўлди ҳамда «Эски шаҳар ишчилари орасида бел боғлаб ишлаш»га киришди. Қодирий ўша йилларни эслаб, ёзади: «У вақтларда Тошкентда бир неча уюшган ишчилар, бинокорлар бўлиб, агар мен зиёли ҳисоблансам, уларнинг орасида ишлай бошлоғон зиёли фақат менгина эдим. Буни ҳозирги вақтда Марказий Ижроқўм раисининг муовини Султонхўжа Қосимхўжаев яхши биладилар. Исмоил Обидовга мирза бўлиб, уламо ва бойларга қарши хитобнома ва ишчиларни ташкилотга чақириб, тарғибномалар ёза бошладим. Уларнинг баъзиси ўшал вақтдаги «Улуғ Туркистон» газетасида ва баъзиси варақа равишда босилиб тарқатилар эди ва мундан бошқа, Эски шаҳарда янги уюштирила бошлоғон касаба союзларининг ҳар бирини янги очишда саркотиблик тариқасида иштирок этар ва уларга қўлимдан келгани қадар раҳбарлик қилар эдим».

Қодирий шу тарзда инқилоб хизматида бўлди. 1918 йили Эски шаҳар озиқ қўмитасига, 1920 йили касабалар союзига саркотиб бўлиб ишга кирди. Шу орада «Озиқ ишлари» газетасига муҳаррирлик қилди; «РОСТА», «Иштирокиюн» ва «Қизил байроқ» газеталарининг мухбири, «Инқилоб», «Коммунист йўлдоши» журналларининг саркотиби, «Муштум» журналининг муаннийси вазифаларини адо этди. Унинг бу нашрларда эълон қилинган публицистик асарлари, фельетон ва ҳикоялари ишчилар, деҳқонлар ва зиёлилар томонидан катта қизиқиш билан кутиб олинди.

Биз нима учундир Қодирийнинг журналист ва ёзувчи сифатида Ҳамза сингари, Октябрь ғоялари учун қизғин кураш олиб борганини эътиборга олмаймиз. Бизнинг назаримизда, у гарчанд ажойиб асарлар бўлса-да, ҳар қалай тарихий романлар муаллифи. Ҳолбуки, у Калвак махзум ва Тошпўлат тажанг тўғрисидаги ҳикоялари, ўнлаб очерк ва мақолалари билан эски ҳаётнинг ҳар қандай кўринишларига қарши, янги ижтимоий ва инсоний идеалларни барқарор қилиш учун мардона кураш олиб борган. Унинг сўзи 20—30-йилларда ғоят катта мавқега эга бўлган.

У улуғ гуманист адиб эди. 20-йилларнинг нотекис шароитида пича ери бўлган кишиларнинг ҳам «қулоқ»қа чиқарилиши оддий ҳодиса ҳисобланган. Бундай нотўғри ҳолларнинг ўша пайтда кўп содир бўлганлиги М. С. Горбачевнинг Октябрь 70 йиллиги муносабати билан қилган маърузасида қайд этилди. Қодирий ана шундай ҳолларда «қулоқ қилиш» комиссияларига учраб, айрим маърифатпарвар кишиларни ҳалокат ёқасидан сақлаб қолган.

Инқилобнинг дастлабки йилларида шаҳар кўчалари ва бозор-ўчарларда қаландарлар, маддоҳлар, гадолар кўпайган, улар тиланчилик қилибгина қолмай, наша чекиб, кўкнор ичар ва ахлоқ доирасига сиғмайдиган турли хунук ишлар билан шуғулланар эдилар. Адиб жамиятнинг бу бекорчи унсурлари ўртасида қизғин ташвиқот ишларини олиб бориб, уларни фойдали меҳнат оғушига — наматчилик ширкатига бошлаб келади. Қанчадан-қанча мажруҳ одамларда инсонлик ғурури ва ор-номусини уйғотмоқчи бўлади.

Совет ёзувчиларининг I съезди муносабати билан 1934 йили Москвадаги М. Горкий номидаги маданият ва истироҳат боғида миллий республикаларда нашр этилган китоблар кўргазмаси ташкил этилган. Ўзбекистонда инқилобга қадар ва ундан кейин араб ҳамда лотин ёзувларида чоп этилган китоблар, баёзлар ва бошқа турли босма нашрларни тўплаш вазифаси Қодирий зиммасига юклатилган эди. Адиб маҳаллама-маҳалла, уйма-уй юриб, 300га яқин нодир китобни тўплаб, Москвага Бутуниттифоқ китоб кўргазмасига олиб борган.

У ана шундай эзгу ишлар қилган инсон эди.

Аммо шу йилларда пайдо бўлган турли адабий уюшмалар пролетар адабиётининг гегемонлиги учун кураш ниқоби остида Қодирий сингари завод ва фабрикалардан етишиб чиқмаган ёзувчиларга қарши кураш олиб борди. Уни адабиёт майдонидан четлатишга қаратилган уринишлар зое кетмаган пайтлар ҳам бўлди. Ҳолбуки, у 1924 йилдаёқ ленинизмнинг ҳаётбахш кучига бўлган эътиқодини ифодалаб, ёзган эди: «Ленинизм ҳали ҳам, келгусида ҳам бизга чароғлик вазифасини ўтайдир. Бурилишларимизда қандай қоронғилик ва мушкилотларга учрамайлик бу чароғ бизга тўғри ва мақсад йўлини кўрсатишга қодирдир.

ЛЕНИН ШАРҚНИНГ ТЎЛУҒ ОЙДИНИ, Шарқ осмонининг Зуҳрасидир».

1926 йили адиб гўё аксилинқилобий фаолиятда айбланганида у: «Мен Шарқ озодлигини ва унинг мазлум пролетар саодатини фақат ленинизм орқасида вужудга чиқишига ишонган бир кишиман... Менинг ҳақимда ким нима деса десин, лекин мен Маркс ва Лениннинг ҳароратли шогирдиман, чунки, мен Лениндан руҳ олиб, Марксдан илҳомландим», деб онт ичган.

Ҳолбуки, бу даврда у ўзбек реалистик прозасига асос солган романнинг муаллифи эди.

«Ўтган кунлар» ва «Меҳробдан чаён» романлари Қодирийга катта шон-шуҳрат келтирди. Инқилобдан кейинги ўзбек адабиётида халққа бу қадар манзур бўлган ва муҳаббатини бир умрга қозонган асарлар йўқ. Бу романлар фақат ўзбек прозасининг кейинги тараққиёти эмас, балки М. Авезов, Б. Кербобоев, Х. Деряев сиймоларида Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари адабиётларининг шаклланишида ҳам зўр аҳамият касб этди. «Абдулла Қодирий ўзбек адабиётига худди момақалдироқдек гулдурос билан кириб келди ва худди чақмоқдек ҳамманинг диққатини ўзига жалб этди... Қодирийнинг ўзбек адабиётига қўшган энг катта ҳиссаси, у, ўзбек халқи тарихида биринчи бўлиб реалистик прозага асос солди», деб ёзади Иззат Султон. «Бу романнинг нашр этилиши чақмоқдек таъсирли бўлгани эсимда. Ҳамма ўқигиси келар, лекин бутун бир мактабда бир нусха, у ҳам қайсидир ўқитувчиники... Бир ойдан кейин менга навбат келди... берилиб ўқидим, керилиб ўқидим... Биринчи ўзбек романи туғилган эдида!!» — деб унинг сўзларини давом эттиради Миртемир. Асар халқда шу қадар катта таъсир қолдирган эдики, уни ҳатто бошдан-оёқ ёд олган китобхонлар ҳам оз бўлмаган. Бундай муваффақият нашъасини бирор ўзбек ёзувчиси татиб ҳам кўрмаган!

Қодирий романларига бўлган ана шу муҳаббат ҳалиҳануз сўнмаган. Ҳали ҳам китобхон Отабек ва Кумуш, Анвар ва Раъно тақдирини ҳаяжон билан кузатади. Ҳали ҳам бу асарларни ўқиб, ларзага тушади, кечагидек лаззат олади ва покланади. Ҳали ҳам бу асарлар кимнингдир сайқалига муҳтож эмас. Бунинг ягона сири Қодирийнинг, чиндан ҳам, улуғ адиб бўлганида, у эришган маҳорат ҳали ҳам бошқалар кўтарила олмаган чўққи эканидадир.

1927 йили таниқли тилшунос олим К. А. Юдахин «Қисқача русча-ўзбекча луғат» тузганида, Қодирий асарлари тилига қайта-қайта мурожаат этгани тасодифий эмас. «Унинг романлари ана шундай гўзал тил билан ёзилган», деб тушунтиради Ойбек. Китобхонларнинг аксарияти, ҳатто ёзувчилар ва олимлар ҳам бу романларда тасвирланган қаҳрамонлар ва воқеаларни реал ҳодисалар сифатида қабул қилганликлари ҳам адибнинг юксак маҳоратидан далолат эди.

Бундай маҳорат сирларини ўрганиш ёш ижодкорларнинг бирдан-бир орзуи эди. Адиб улар илтимоси билан ўтказган суҳбатларида ҳаётни қандай ўрганиши, мавзуни, қаҳрамонларни, деталларни қандай топиши, хуллас, ижодий тажрибаси тўғрисида кўп сўзлаб берган. Ана шундай суҳбатларнинг бирида ундан «Асарни бошлашдан олдин қандай юмушлар билан банд бўласиз? Қандай кайфият билан асар ёзишга киришасиз?», деб сўраганларида, адиб шундай жавоб берган экан: «Мен аждодларим ётган қабристонга бориб, улар руҳини зиёрат қиламан. Олис ва яқин аждодларимни ёдлаб, улар олдидаги бурчимни аниқроқ ва яққолроқ ҳис этаман. Шундай покланишдан сўнггина қўлга қалам ва қоғоз оламан». Адибнинг бу сўзларида катта маъно бор. Қодирий ўзи тасвир этадиган кечмиш даврлар руҳи ва ҳақиқатини қалбига жо қилгандан кейингина ўзбек халқи тарихининг муҳим мавзуларига қўл урди, бу даврларда яшаган кишилар ва уларнинг орзу-армонларига қайта жон бағишлади. Кечмиш аждодлар билан бугунги авлодлар ўртасида кўприк ўрнатди. Бугунги китобхоннинг она юрт тарихидан бехабар манқурт бўлиб қолмаслигининг чора-тадбирларини излади.

Адиб умрининг сўнгги йилларида Умархон даврига доир янги тарихий роман устидан иш бошлаган, баъзи замондошларининг хотираларига кўра, бу асарни тугатиб улгурган ҳам экан. Бу асар ҳозир тирикми ё аллақачон кулга айланганми — бу бизга қоронғи.

«Бир куни, деб эслайди Музайяна Алавия — Абдулла акани қизиқ ҳолатда кўрдим. Хонасида узоқ ўтириб, китоблар орасидан чиқиб қолди. Кўзлари йиғлагансимон, аммо руҳи баланд эди. Ҳайрон бўлиб қараб қолганимни сезиб: «Ўйлаб юрган романимни ёзиб битирсам, китоб бўлиб чиқса, қўрқаманки, «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён»ларни ҳеч ким ўқимай қўяди...» — деди».

Аммо, сирасининг айтганда, ўша асар топилмаса ҳам Абдулла Қодирий ўзбек халқининг улуғ ёзувчиси сифатида яшашда давом этади. Гарчанд тарихий романлари даражасида бўлмаса-да, «Обид кетмон»нинг ҳам адабиётимиз тарихида ўз ўрни бор. Бу асардан ҳам китобхонлар 20-йиллар тарихини, ёзувчилар эса тил ва характер яратиш маҳоратини ўрганишлари мумкин.

Хуллас, Қодирийнинг ўзбек совет адабиётини оёққа турғазиш ва унинг келгуси тараққиёти йўлларини белгилашдаги хизмати беқиёс. Лекин нима учун ҳануз унинг бирорта кўп жилдлик асарлари мажмуаси нашр этилмаган? Адиб асарларининг рус тилига қайта таржимаси устида қачон иш бошланади? Нима учун шу пайтга қадар давлат архивларидан унинг асарларини қидириш ишлари олиб борилмайди? Нима учун қодирийхонлик кунлари ўтказмаймиз? Нима учун унинг номида майдонлар, метро станциялари, боғлар, театрлар барпо қилмаймиз? Нега унинг улуғвор сиймосига муносиб ҳайкал ўрнатмаймиз? Нега шу вақтгача адиб номи билан аталган юлдузлар, чўққилар, кемалар, мевали дарахтлар ё гул кўчатларининг навлари йўқ? Нега Абдулла Қодирий боғ-музейи тўғрисидаги коллектив нома-ю, Маданият министрлигининг ижобий жавоби сувга уриб кетди?..

ЯХШИДАН БОҒ ҚОЛАДИ. Абдулла Қодирийдан йиллар ва даврлар ўтса ҳам сўлиш нималигини билмайдиган, абадий барҳаёт асарлардан иборат гўзал боғ қолган. У бутун ўзбек халқининг боғи. У халқимизнинг бойлиги ва ифтихори. Уни кўз қорачўғидек асраш ва ардоқлаш — бизнинг вазифамиз.

Шоирлар: Жамол Камол ва Рауф Парфи

С. МАҲКАМОВ фотоси

ОШКОРАЛИК ВА ТАЛАБЧАНЛИК

ҚАЙТА ҚУРИШ, ОШКОРАЛИК одимлари қийинчилик билан бўлсада ҳаётимизнинг барча жабҳаларида сезилиб бораётир. Бу ҳодиса маданиятимизнинг узвий қисми драматургияда ҳам кузатилмоқда. Кейинги бир-икки йил ичида кўплаб янги пьесалар нашр қилинди, ижодий йўли мураккаб кечган ёзувчиларимиз тўғрисида ошкора фикр алмашиш бошланди. Шунга қарамай, чоп этилаётган аксарият пьесаларнинг савияси ҳозирги талаблардан анча орқада қолаётганлиги ҳам сир эмас.

Адибларимиздан Ҳамид Ғулом, Асқад Мухтор, Шукрулло, Ўлмас Умарбеков, Ўткир Ҳошимов, Фарҳод Мусажонов, Муҳаммад Ҳайруллаев, Машраб Бобоев, Шароф Бошбеков, Қурбонбой Матризоев, Ҳайитмат Расул ва бошқаларнинг пьесалари тўпламларда, журнал саҳифаларида, муаллифларнинг алоҳида китобларида босилиб чиқди. Уларнинг кўпчилиги замонавий мавзуга бағишланган, қайта қуриш даври проблемалари, турмуш зиддиятларини қамраб олган. Бироқ уларга чин санъат талабларидан ёндашадиган бўлсак, очиғи, воқеа бўларли намуналар кам.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумидан кейин социал адолатнинг оёқ ости қилинишига қарши кураш руҳи саҳна асарларида ҳам ўз ифодасини топа бошлади. Ҳамид Ғулом ҳозиржавоблик билан «Бир миллион можароси» (1986) драмасини ёзди. Публицистика ҳаётнинг долзарб проблемаларини уларнинг ижтимоий моҳиятини очиш орқали ёритса, саҳна асарида шундай масалалар инсоний характерлар моҳиятига сингдирилган ҳолда акс эттирилади.

«Бир миллион можароси»даги персонажлар манфий ва мусбат мантиқига молик характерлар: райкомнинг биринчи секретари Намоз Ниёзов бошлиқ салбий кучлар билан иккинчи секретарь Ойниса Азаматовага ҳамқадам ижобий кучлар ўртасидаги курашдан драматик ҳаракатни ривожлантириш кўзда тутилган. Биринчи пардадаёқ Намозов юқоридан қилинган қўнғироқ туфайли бир миллион сўмлик ишни бажарилди, деб сохта рапорт беришга шай, қўшиб ёзувчи, қўл остидагиларни шунга йўлловчи бўлиб кўринади. У ахлоқан ҳам нопок. Намозовга қарши унинг қайнотаси Луқмон ота бош кўтаради, текширувчи комиссия тузилишини талаб қилади. Намозов унга «Бас! Иғво жонга тегди! Кетинг!!!», дея дағдаға қилади. Афсуски, мана шу кераклн тугун драмада кучли ривожланмайди, ҳатто Луқмон ота қайта кўринмайди. Азаматова эса қалбаки ишларга ожизона эътироз билдиради, драматик кескинлик, характерлар кураши сусаяди. Бунинг ўрнини иллюстратив ҳолатлар эгаллайди: Намозовнинг ўғли Фаёз машинасида Луқмон отани босиб ўлдиради, югурдак Эсонов ўлик оғзига арақ қуяди, секретарь аёл Нафисани излаб топиш учун югуриб-елади. Учинчи пардада ҳам ўша муносабатларни текшириш натижаси, Намозовнинг касалхонага тушгани, хотини Лобарнинг Азаматовага илтимос билан келиши каби ўзаро боғланмайдиган эпизодлар, тўқнашувлар бор. Лекин Азаматова психологик ҳолатларга, жонли инсонга хос зиддиятли кечинмаларга тушмайди. Унинг нутқи расмий, жозибасиз. Эпизодлар кўп бўлишига қарамай, асарда яхлит драматик йўналиш йўқлигини район ижроия комитети раиси Бердиевнинг ўзини осганлиги ҳақидаги хабар, Эсоновнинг ўз қилмишларига иқрор маъносидаги хати, Намозовнинг бўлиб ўтган ҳодисалар тафсилотини Азаматовадан суриштириши каби муомалалар ҳам тасдиқлайди.

Ўткир Ҳошимовнинг «Умид дарахти» драмаси психологик йўналиши билан қизиқиш туғдиради, лекин эпик-драматик, саҳнавийлик талабларидан қараганда эътирозли фикрлар ҳам уйғотади.

Билимга чанқоқ Элёр савдо ходими Қосимжон билан касалхонада ҳамхона бўлиб қолади. Улар илгари, институтга кириш чоғида ҳам дуч келишган. Қосимжон ҳаром йўллар билан имтиҳондан ўтса-да, ўқишни ташлаб кетган. «Чигирткадек қилтириқ бола» — Элёр ўз кучи билан ўқийди, машаққатли йўллардан ўтиб, олим бўлиб етишади. Ҳаромхўрлиги туфайли ялло қилиб яшаган, «терговчилардан чарчаган» Қосимжоннинг ҳам, эзгуликни кўзлаган Элёрнинг ҳам қисмати бир хил — иккаласи ҳам оғир касал. Биринчиси «беш кунлик дунё» ҳажридан, юлғичликдан, шахсий ҳузур-ҳаловатдан қайтмаслиги устига номардликдан тоймайди. Иккинчиси, ижтимоий соҳада фидойи бўлганидек, севгисида қатъий барқарор.

Адиб пьесаси характерларида уларни вояга етказган жамият, давр руҳидан мадад олиш, унга суяниш ёки унинг тазйиқидан ҳайиқиш янада жиддийроқ далилланиши зарур эди. Қосимжон кўпроқ касалидан нолисада, қилмишларидан ўкинчга тушмайди, аксинча ғурурланади, шогирдлари парвоналигидан керилади. Ваҳоланки, бизнингча, замонамизнинг ҳаромхўрликка аёвсиз ўт очганлиги унинг тилини қисиқ қилиб, касалини зўрайтириши зарур эди. Иккинчидан, давримизнинг илғор руҳи Элёрнинг кучига куч қўшиб, ғururини, оптимизмини оширса, яна ҳам ҳаққоний бўларди. Бунинг ўрнига у рақибига қарата «ер юзида сенга ўхшаган махлуқлар борлигига ачинаман», «сендай шилликқуртлар борлигидан уяламан» (?!) каби дашномлар билан чекланади. Бу каби ҳолатлар драмада шахсий ва ижтимоий томонлар уйғунлашмай қолишига, характерлар мантиқи кучсизлигига олиб келади.

СИНЧИКЛАБ ҚАРАЛСА, Элёрнинг оғир қисматга йўлиқишига ота-онасининг ноаҳиллиги, болалигида улар меҳрига зор бўлиб ўсганлиги ҳам сабабчи, деган мазмун бор. Бундай талқиннинг унинг рак касалига йўлиқишига дахли йўқ. Кўринадики, характернинг ҳаётий ва оригиналлигини таъминловчи ижтимоий-шахсий омиллар диалектикаси драмада бўртиб турмайди.

Драматург Шароф Бошбеков «Эшик қоққан ким бўлди?» («Ёшлик», 1987 йил, 3-сон) фожеий комедиясида мақсадни романтик майлларда ёритишга интилади. Бош персонаж Раҳматилла — уруш қатнашчиси. У одамлар оғирини енгил қилишда фидойи, адолатсизликка, исрофгарчиликларга тоқатсиз, сахий қалб эгаси, камтар инсон. Касби антрополог — қадимги одам бош чаноғини текширувчи олим сифатида катта иш қилган. Унинг меҳнати самарасидан фойдаланган Олим диссертация ёқлаб олиб, керилади. Қўшниси Нозик ва бошқа кимсалар ҳам уни киши билмас дастёрга, югурдакка айлантиришган. Ўз қадрини билмайдиган Раҳматилладан безган хотини Нафиса уни ташлаб кетган. У ҳам эрининг фронтчи дўсти Қулмат ва бошқалар қатори Раҳматилланинг 60 ёшга тўлган кунида келади. Улар ўзаро суҳбатда Раҳматиллани оёқ ости қилишган, қадрламаган кимсалардан нафратланишади.

Гап шундаки, Раҳматилла асарда бевосита ҳаракатда кўринмайди. Бундай усул адабиётда янгилик эмас. Бу ўринда М. Булгаковнинг «Сўнгги кунлар» пьесасини эслаш кифоя. Шароф Бошбеков бу усулни ўзига хос қўллайди: Раҳматилла хонасида йиғилганлар унинг кириб келишини кутишяпти. Эшик қайта-қайта тақиллайди. Аммо ҳеч ким кирмайди. Охирги тақиллаганда Нафиса чиқса, госстрах агенти «Ҳаётларингни суғурта қиласизлармми?», деб келади. У «Ҳеч нарсамиз йўқ», деб қайтиб киради. Бу билан автор муболағалироқ эса-да, Раҳматилла характеридаги бир томонламаликдан, ўзини унутиш даражасига тушишдан ҳам кулади, ҳам унга ачинади. Муҳими, драматург конкрет индивидуал характер — Раҳматилла образини жонлантира олган. Ҳаракатнинг бошда суст кечиши, чўзиқлик, кўз ёш аралаш кулги қистатувчи ҳолатларнинг, кескин дамларнинг камлиги сингари нуқсонлар ҳам мавжуд. Бу каби камчиликлар образларнинг ёрқин чиқишига, пьесанинг ҳаётий мазмундорлиги ошишига халақит беради.

Яқинда Қурбонбой Матризоевнинг «Қасам ва виждон» номли пьесалар китоби Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чоп этилди (1987). Ундаги «Мунозара давом этади» драмаси қурувчилар муҳитидаги план ортидан қувиш, қўшиб ёзиш, кўзбўямачилик каби иллатларни фош қилишга бағишланган. Масаланинг халқ назоратчилари фаолиятига боғлаб кенг акс эттирилиши, уларнинг реалистик образларини яратишга уринганлиги эътиборли, албатта. Айрим образлар нутқида индивидуаллик, драматик характер ва ситуациялар яратишда, образлар тўқнашувларини кучайтириб, саҳнавийликка хос таъсирчанликни содир этишда маҳорат учқунлари сезилади. Лекин бутунича олиб қараганда, пьесада чинакам драматургияга хос санъат етишмайди. Саҳна асарида муносабатлар, характерлар қисмати амалда, драматизмга бой ҳолатларда намоён бўлиши зарур.

Уйғуннинг 60-йилларга мансуб «Муқаддас бурч» («Қотил») драмасида ўз бурчига лоқайд қаровчи, манфаатпараст медицина ходимлари фош қилинган эди. Қурбонбой Матризоевнинг «Қасам ва виждон» драмаси ғоявий-тематик йўналиши билан Уйғун асарига ҳамоҳанг. Терапия бўлими бошлиғи Ислом Мирзаевич, терапевт врач Роҳила Қурёзовна амалдор ва пулдор беморларнинг бемаврид ўлимига сабабчилар сифатида гавдалантирилади. Улар, жиноятчи бўлиб қолишдан ҳадиксирашларини айтмаса, виждонсизлик қилгач ҳам ўзларини беайб ҳисоблашади, баланддан келишади. Бундай ҳолатлар дастлабки саҳифаларда анча жонли ва ишонарли ёритилган.

АВТОРНИНГ УСЛУБИЙ ИЗЛАНИШГА интилгани (Гиппократни шартли-романтик усулда асарга олиб киргани), бир лаҳзалик бўлса-да, ўринли. Бироқ яхшигина бошланган драма борган сайин сусаяди, тўлқинтирарли муносабатлар, психологик ҳолатлар ўрнини шунчаки жўн диалоглар, иллюстратив эпизодлар эгаллайди. Ўз касбига енгилтаклик билан қаровчи Роҳила эри Искандар томонидан таъна-дашном исканжасига олинса, кўзбўямачи Ислом Мирзаевич шунчаки танқид қилинади. Бундай ҳол конфликтни тарқоқ ҳолга келтиради ва характерлар мантиқидан, уларнинг мақсад йўлидаги тўқнашувларидан келиб чиқмайди. Конфликт ривожланмаганидан образлар эсда қоларли харктерли хусусиятлари билан ажралиб турмайди. Ҳатто автор асар бошларида бирмунча характер белгиларига молик образларни улар табиатига зид равишда ўз хоҳишича зўрлаб ҳаракатлантиради. Схематизмни келтириб чиқарувчи бундай ҳол касалхонада содир бўлган фожеа муҳокамаси чоғида амалга ошади. Роҳила ўз характерига хилоф равишда бир-икки таънадан кейин ўзгаради ва таслим бўлади.

Ошкоралик ва қайта қуриш руҳи, шу ҳисобда мавжуд яхши анъаналар тарихий, тарихий-биографик асарларни нашр этиш ишига алоҳида талабчанлик билан ёндашишни, масъулиятни бўшаштирмасликни тақоза этади. Акс ҳолда паст савияли саёз намуналарнинг «урчиши»га йўл очилади. Бундай пьесалар нашр қилинаётганлигига Қурбонбой Матризоевнинг Махтумқулига бағишланган «Ғурбатда ғариб...» драмаси мисол бўла олади. Гапнинг очиғи, унда на Махтумқулининг жонли образи, на у яшаган даврнинг характерли томонлари реалистик ифодасини топган. Тўғри, драмада шоир ҳаёти, XVIII аср тарихига оид кўринишлар, Махтумқулининг Хоразмда таҳсил олиб, Шарқ классикларидан таъсирланиб, дидактик руҳли шеърлар битганлиги, туркман уруғларини бирлаштириш ҳамда ўз халқининг мустақиллиги учун интилишлари, биродарлик ғояларини олға сурганлиги, диний мутаассибликни ёқтирмаганлиги идрок қилинади. Афсуски, бундай ҳаётий масалалар жонли характерни юзага чиқармайди. Чунки улар образлар курашига, қисматига уйғунлаштирилмайди, конфликтнинг ривожланиш онлари бўлиб юзага чиқмайди ва кўзда тутилган фикрларни иллюстрация этувчи эпизодлардан иборат бўлиб қолади. Бўлак-бўлак тортишувлар, ҳар замонда кўзга ташланадиган тўқнашувлар, кўпинча бу тўғридаги хабар ёки имо-ишоралар тарих ҳақида образли тасаввур ҳосил қилмаганидек, характерни ҳам шакллантирмайди. Образларнинг схематиклиги ҳам конфликтсизлик оқибатидандир.

Асар ҳаракатига разм солсак, бошланишда Махтумқулининг севгилиси Менглихон унга муштоқ ва интизор. Висол онида улар аҳду паймон қилишгач, Махтумқули Хоразмга кетади. Шу аснода етиб келган Шихимбой қизни хотинликка олажагини қатъий айтади. Бу сюжет чизиғи ривожланиб, мураккаблик келиб чиқишини пьеса табиати талаб қилади. Лекин иккинчи пардада Махтумқули Хоразмда уч йил ўқиганлигидан, саройга хизматга ўтганлигидан, хонлик салтанатидаги ноҳақликлардан норози бўлишидан хабар топамиз. Аммо шоирга қарши бевосита куч — характер кўринмайди. Учинчи парда ҳам иллюстратив.

Тўртинчи пардада шоир ўз элига қайтади, Менглихон билан учрашиб, дардлашади. Шу пайт Шихимбой Менглихонга пичоқ уради. Барибир ҳануз Махтумқули билан тўқнашувчи куч кўринмайди. Навбатдаги кўринишда Махтумқули Менглихонни эслаб бўзлайди, яъни шеърлар ёзади, хотини Оққиз мулла-фолбинларга ихлос қўйганидан ранжийди, уни «жаҳолат асири», деб атайди. Душманлар зимдан шоирнинг бемор ўғли Иброҳимни ўлдиришади. Бу сюжет чизиғида ҳам кураш кўринмайди.

Ўзаро курашлар тўғрисидаги гапларни келтириш — драматик конфликт содир этиш эмас. Чинакам конфликт ғояни мужассам қилувчи характерларни таъсирчан ифодалаш воситасидир. Драмада ана шу хусусият йўқ. Асарларни бундай номигагина нашр этишдан қандай наф бор?..

ХУЛЛАС, ҚАЙТА ҚУРИШ ва ошкоралик янги асарларни нашр қилишда ҳам талабчанликни сусайтирмасликни, жамиятимиз тараққиёти манфаатларини унутмасликни талаб этади. «Ошкоралик, демократия, — деб уқтиради М. С. Горбачев, — биз бу ҳақда илгари бир неча бор гапирган бўлсак-да, ўйлайманки, бу — бизнинг сизлар билан умумий нуқтаи назаримиз, бу ҳамма нарсага эрк бериш деган гап эмас. Ошкоралик социализмни, одамларимиз руҳини мустаҳкамлаши, жамиятдаги ахлоқни, маънавий муҳитни мустаҳкамлаши керак. Ошкоралик — камчиликларни танқид қилиш ҳамдир. Аммо бу социализмга, социалистик қадриятимизга путур етказиш, деган гап эмас».

Бердиали ИМОМОВ

Азим СУЮН

АНТИОХ ДМИТРИЕВИЧ КАНТЕМИР БИЛАН ТАНИШУВ

Тарих қатларида бобонгиз исми
Кантемир битилган... демак, Хон Темур.
«Ажнабий» атади Сизни Рус насли,
Тўғри! Аждодингиз Темурланг эрур!

Улуғ Рус шеърининг ёзув тарихин
Бошламоқ Сиз учун этибди насиб.
Мана, китобингиз... мен уни бугун
Ғурур-ла турибман бағримга босиб!

Қондошларингизнинг уйин тўрида
Хушкалом ўлтиринг, қани, марҳабо! —
Сизни бир асрдан зиёд берида
Барлосча-ўзбекча сўзлатдим, бобо!

ҚЎШИҚЛАРГА ҚЎШИБ...

Пайт етди, жўралар,
куйлайлик бугун
Қўшиқларга қўшиб УЛАР номини.
Оқ, оппоқ бўзалар
кўпирсин гулгун,
Туғдайин тутайлик пок каломини!
...Олиб келишдилар
УЛАРни тунда,
Шарақлаб очилди темир дарвоза.
Кимни ўқ кутарди,
кимнидир кунда
Ва лекин имонлар чечакдай тоза.
Бўғилди ҳақиқат,
ожиз қолди эрк,
Ул ёвуз соллониб ташлайди қадам.
Қодирий устида,
мана, қотди тек,
Чинқириб юборди тош қотган олам!
Ҳамон ишонмайди
Файзулла, Акмал:
«Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас,
йўқ...»
Абдураҳим Турди[1]
буткул карахт, лол,
Юракда қарсиллар акс-садосиз ўқ.
«Шеърим!
Яна ўзинг яхшисан». Шеърим...
Чиқсам Озодликни куйлайман
азот!» —
Жасорат — Усмоннинг
тошадир қаҳри
Ва лекин Азроил қўллари озод.
Еп-ёруғ дунёнинг
борлиги ёлғон,
Бетон катаклардан иборат дунё.
Ул ёвуз тўхтади...
Бу — Фитрат, Чўлпон...
Аламлар карвонлар тизими гўё!
Пайт етди, жўралар,
куйлайлик бугун
Қўшиқларга қўшиб УЛАР номини.
Оқ, оппоқ бўзалар
кўпирсин гулгун,
Туғдайин тутайлик пок каломини!
...Дунёда жамики
миллатлар тилин
Билади Азроил — қаттоли даврон.
Грузин — Табидзе,
Қозоқ — Сайфуллин,
Озарбойжон — Жовид бўлдилар
қурбон.
Қирғиз даштларида
сарсон-саргардон,
Митти юракларда туғанмас нола,
Излар оталарин
ҳайрону вайрон
Чингиз[2] ва Мар[3] деган иккита бола.
Қуюқ туман босди
буюк уммонни,
Фитна қойим бўлди улкан кемада.
Сохта ҳақгўйларнинг
келди замони, —
Ки ҳамон булардан юраклар зада!
Танийман буларнинг
баъзисин мен ҳам, —
Илондек кўзингга боқади совуқ.
«Мен, — дейди, — дунёда
ҳақпарвар одам,
Башарнинг сарвари, эл-юртга ёвуқ».
Барча унга хизмат
қилмоғи лозим,
Пой-патак бўлмоғи лозимдир барча.
Гўёки ҳамманинг
бор ундан қарзи,
Уни қутламоғи керак ўлгунча!
Шеърим, бошқа томон
юз бурмагил, қайт,
Куйлайлик шаҳидлар довруқ-шонларин.
Уни келажакка,
авлодларга айт,
Туғдайин тутайлик пок каломларин!
Билмайман УЛАРнинг
барчасин исмин,
Саноғин, касбин ҳам билмайман,
дўстлар.
Ҳа, исми Эътиқод,
Эътиқод касби,
Халқларнинг тўқ дони — билардим,
— УЛАР!
Беомон хатолар —
бешафқат довул
Жанглар лашкаридек йўлларни босди.
Номус ёндиради...
Яхшиям, бу йўл
Бутун бани башар йўли эмасди!
Омон бўл, Ватаним —
буюк Иттифоқ,
Даволадинг Давр яра, дардларин.
Қайтардинг халқларга
Ҳамиша уйғоқ,
Аммо бевақт қурбон —
жигарбандларин!

ДЕҲҚОН БАХТИ

Пахтазорнинг ўртасида уй.
Деҳқон қараб турар уйига,
Жуда бахтли! — қилган каби тўй.
Деҳқон бахтин ўйлаб эдим мен,

Унинг бахти шунда, дедим мен: —
Бахтиёрлик келмас ўйига...

---

1. Абдураҳим Турдиев (Муҳандис). Биринчи ўзбек совет ҳайкалтароши.
2. 3. Чингиз Айтматов, Мар Байжиев

Адабиётшунос Бахтиёр Назаров ва драматург Машраб Бобоев.
С. МАҲКАМОВ фотоси

Уткир РАШИД

ҚУРРЕЙ-ҚУРРЕЙ, ҚУРАЛАЙЛАРИМ!

Қуррей-қуррей,
қуррей-қуррей,
Буларни мен қайга бурай.
Яйловларга сувдек оқсин,
Мен миробдек қувнаб юрай.

Баҳор сепин ёйган ерлар,
Атлас адир, бахмал қирлар,
Булар менинг ҳовли жойим,
Мени чорва пири дерлар.

Юзтаси минг бўлар қўйим,
Тилагим шу, шудир ўйим.
Бағрим тўлса қўзиларга,
Шудир менинг меҳнат тўйим.

Адир, яйлов, тоғда юрдим,
Тоза ҳаво гаштин сурдим.
Чўпонликнинг заҳматин ҳам,
Роҳатин ҳам татиб кўрдим.

Қуррей-қуррей, қуралайим,
Яйлов тўла гўшту мойим,
Юлдузлардан бесаноқсан,
Совғамдурсан элга доим.

ОҚ БУЛУТ, ОППОҚ БУЛУТ

Оқ булут, ҳай, оппоқ булут,
Шошиб қайга борасиз?
Осмонимиз оппоқ қилиб
Сақласангиз зора сиз.

Оқ булут, ҳай, оппоқ булут,
Соф бўлсин кўку ҳаво.
Соф ҳаво бу дунё учун,
Ҳаёт учун хўб даво.

Оқ булут, ҳай, оппоқ булут,
Осмонни сиз пок тутинг.
Сиз йўлингизни қўриқлаб,
Унда сиз яйраб ўтинг.

Оқ булут, ҳай, оппоқ булут,
Оқни севиб, оқ кийдилар.
Йўловчига тинчлик тилаб
«Оқ йўл бўлсин» дейдилар.

Оқ булут, ҳай, оппоқ булут,
Оқлик тинчлик боши бу.
Осмону ер булғанмасин,
Тинчлик эл йўлдоши бу.

КЕРАККИНАМ

Ёрим менинг энг зарурим роҳатижон кераккинам,
Уйгинамга ярашиғлик у бир жонон кераккинам.

Уйимда гар у бўлмаса уйим йўқдай кўринур,
У бўлса-чи кўзим яйрар роҳатда жон кераккинам.

У ҳам ёрим, ҳам ҳамроҳим,
ҳам кутганим гулбаҳорим,
Ҳам дардкашим, яқин кишим, ҳам
қадрдон кераккинам.

Оила бир карвон бўлса, карвон боши шу ёргинам,
Улоқтирмай, толиқтирмай сақлар омон
кераккинам.

Йиллар сайин бош карвонга
қўшилади ёш карвонлар,
Бу карвонлар жиловини тортар
камон кераккинам.

БЕВАФО ЁРГА

Ахтариб кепсиз-да, ёр,
Бўлиб ғариб кепсиз-да, ёр.
Навқиронман деб кетиб,
Охир қариб кепсиз-да, ёр.

Янги ёр деб кетдингиз,
Мен унга зор деб кетдингиз,
Янги ёр дийдорига мен
Интизор, деб кетдингиз.

Янги ёр ёқмабди-ку,
Сизга қиё боқмабди-ку!
Аврасангиз ҳам илондек
Сув бўлиб оқмабди-ку!

Бевафо ёр — ёр эмас,
Ул бевафолик ор демас,
Топса гар бегона ёрни,
Уйда ёрим бор демас.

Эски ёр оғар деманг,
Менга яна боқар деманг.
Дилда ўчган ишқ чироғин
Қайта у ёқар деманг.

ҲИКОЯ

НАЖИМ ПАТРИОТ чақиртирганда Будир полвон лойхандақда, хуноб бўлиб акасининг катагига лой қориш билан машғул эди.

— Яна кимни етаклаб кепти? — деб сўради у энсаси қотиб, хабар келтирган жиянидан.

Бола индамади. У Нажим патриот яна кимни бошлаб келганини, нима учун бошлаб келганини билмасди. Кенжа амакисини чақириб юборишни сўраган эди, мана, келиб айтди, шу.

— Нима гапи бор экан? — Будир энди буни эрмакка сўради. Нажимнинг нима иши борлиги маълум. Гувала ясаб унга қарашгани келмагандир, албатта. Топган вақтини қаранг!

Будир эран-қаран хандақдан чиқди, оёғини чимзорга ишқаб лойини артган бўлди, худди шундай ҳафсаласизлик билан шимининг пойчаларини туширди. Бугун эрталабдан унинг машқи пастроқ эди. Кенжа бўлгандан кейин кунингиз қурсин экан. Бир кўйлакни олдин йиртгани ҳам ўзини худо тутиб иш буюради. Аввал-бошлаб чойхонага жўнаётган отаси амр қилди: «Полвон, бугун жиянларни қабатингизга олиб анов кўмирнинг хокасини гумдон қилинг, кечга боз ҳам кўзимни қора босиб ётмасин!» Сўнг тўнғич акаси — Темир полвонга гал келди: «Полвон, кеча жиянинг анови катакни бир тепиб қулатибди — полвоннинг насли-да, майли де. Ўзиям шовшаб-нураб ётган эди. Бир кетмонгина лой қилиб шуни созлаб қўясан-да, ука». Ўртанча акаси Тойир полвон ҳам ҳақини ундирмоқчи бўлибми: «Полвон, бугун қайси кўчанинг тупроғини ўйнатмоқчисан? Агар вақтинг бўлса...», дея ҳазиломуз гап бошлаганида Будирнинг жаҳли чиқди: «Уни қил, буни қил! Нима, мен сизларга малайми?!»

Хайрият, Хидир полвони эрта азонлаб рейсга кетган, бўлмаса униси ҳам, турган гапки, бир балони тиқиштирарди. Индамасанг, янгангга хамир қоришвор, демоқдан ҳам тойишмайди. Буларнинг дастидан кун йўқ. Майли, аммасининг қизи бўлса аммасининг қизи-да. Ўша сариқ мошакка уйланадию бу уй, бу ҳовлидан кўчини кўтаради. У Темир эмас, Тойир эмас, Хидир ҳам эмас. Эҳ, бу Амир полвоннинг нони ширинлиги! Олди қирқдан ошибди-ю, ҳамон отанинг қўлига кўз тиккани тиккан. Бўлмаса, бари топармон-тутармон, ҳар чавки — курашдан ҳақини айириб туради. Баҳоналарига эса дод дейсиз. Эмишки, отамизнинг мулки кенг, ҳаммамиз сиғамиз, бир парча ер тиллога бай бўлиб турганда, шундай чорбоғни ташлаб қаёққа кетамиз — нонкўрлик, ношукурчилик эмасми бу?! Индамай шаҳрингизни бераверасиз бу гапга! Катта-кичик тўрт рўзғор бир қозонга тўкади, бир қозонни титкилайди. Бунга ҳам важлари тайёр: энамизнинг қўллари ширин, катта қозоннинг таоми татимли, баракали бўлади-да ўзи. Муғомбирлар-эй! Шундоқ бўлгач, биронтаси бурнини жийириб кўрсин-чи, Амир полвон нима қиларкан! Қайси куни дастурхон бошида Тойир нимадир деб тўнғиллаган эди, қорнини тўйғазиб бўлиб тўрда ёнбошлаб ётган Амир полвон: «Нима дединг? Яна қайтар-чи! Ҳе, отангди қоқ мозорига!..» деб сўкди, индамасангиз, келин-кепчагининг олдида, уч болали Тойир полвонни қулоқ-чаккасига тортиб юборгудек! Барибир, нима бўлса ҳам акаларига маза, кечқурун уй-уйига, хотин, бола-чақасининг ёнига кириб кетади. Будир-чи, куни деярли чорбоғда қимир-қимир билан ўтса-да, отасининг таъбирича, «ҳалакининг кучугидай қайси бир кўчаларда санғиб келадию» ҳувиллаган хонада ёлғиз, васса санаб қотиб қолади. Эрталаб тағин ҳаммаси бор дахмазасини унга юклайди: полвон, уни қилинг, полвон, буни қилинг! Чавки-курашларда буларнинг орини ортмоқлаб келаётган донгдор полвон — Будир ўртада тус бир малай... Бу қандай кун-а!

Будир дўнгликка жойлашган мачит-мағазин томон чиқиб борганда, Нажим патриот этакдаги майдончанинг четида, орқаси билан «Жигули»сига суянганча, қўлларини тоғ тарафга тўлғаб, баланд бўйли, кўзойнак таққан нотаниш одамга алланималарни маъни-дод қилмоқда эди. Будирни кўрдию одатдаги байту ғазалини шариллата кетди:

— Етти пушти полвон ўтган буларнинг! Бобокалони Бухоро амирининг хос полвонларидан бўлган, шахсий полвон-да. Манаман деган ҳўкизни шохидан бир бураб чирпирак қиларкан, айтишларича. Бобоси ҳам зўр полвон ўтган. Афғонистонларга бориб кураш тушиб келаркан, у ёғи — Туркманистону Эрон! (Етти пушти ҳақида Будирнинг ўзи билмайдиган бу ваҳима гапларни Нажим қаёқдан топаркан? Патриот-да, топади.) Отасини кўрсангиз! Эллик олтинчи размерли этик кияди! (Шу жойига сал лоф аралашди-ёв, унақа этик бўлмас, бўлганида-ку, каттазанглик учун ҳам отаси уни олиб киярди.) Бошда салла, соқол кўкракка тушади, ҳозир ҳам майдонга чиқса унча-мунчасини чалпак қиладиган сиёғи бор. Лекин чиқмайди, инсофли одам: майли, ёшлар ўссин, ёшлар олишсин, дейди; ўзи даврага баковуллик қилади, судьядай гап. Чунки ўғиллари зўр полвон-да, ўзи овора бўлиб нима фойда! Темир полвон, Тойир полвон, Хидир полвонлар майдонга тушгандан кейин кўринг-да томошани, ҳайт! Айниқса, мана буниси! Кенжа полвон деймиз буни. Алпомишни кўрмадим деманг! Бизнинг шахсий полвон бу! А, зўр, нима дединг, гапим тўғрими? — Нажим энди майнавозчиликка ўтди: — Қалайсан ўзи? Камнаморо-оқ? Лой қориётувмидинг? Талантингни хор қилиб-а? Кечаги чавкида тушган нарса-қоранинг ҳисобидан бирон мардикор-пардикор ёлласанг ҳам бўларди-ку? Ана, ўзимизнинг «Жон»га ўхшаган телба-сиррилар бекорчиликдан тезак босиб кўчада юрибди. Сен бўлсанг... Яша! Мана бу акамиз — азиз меҳмон. Тошкенти азимдан ташриф буюрганлар. Тошкентдан-а! Ундан бери Самарқанд турибди, Бухоро бор, Қарши бор, Косону Шаҳрисабз... Демак, мозор босиб! Бир ҳунарингни кўрсатасан энди, зўр!..

Нотаниш одамнинг олдида ўзини ноқулай сезиб Будирнинг пешонаси тиришди, хушламайроқ жавоб қилди:

— Мен сизга маймун бўлдимми ҳунар кўрсатиб?

— Маймунимсан-да, шахсий маймуним! — деди Нажим меҳмоннинг олдида паст тушгиси келмай, тиржайиб.

Бу гап Будирнинг иззат-нафсига теккан бўлса-да, Нажимнинг одатдаги ҳазилига йўйди, аммо унга жавобан ўзини тия олмади:

— Қаёқлардан сўраймиз ўзларини? Ўша эски маршрут, шундайми? Аввал Рамазоннинг раиси шашлигию кийикўтли чой, кейин — Нажимбулоқда лоф-қофлар? Ё Чори гарангникидан шотутхўрликданми? Ундан бозорга, Раҳмон сирринининг олдига ўтганлар — най наволаридан эшитгани, кейин — Жума дарознинг электр жувозига экскурсия, энди бу ёққа... Топдим-а?

— Гапни калта қил, маймун. Вақтим зиқ. — Нажим патриот муддаога кўчиб, бир учи чўнқирда ётган устунга ишора қилди: — Қани энди...

Эрталабдан бўғзига тиқилган алам жунбушга келиб, Будир патриотга хўрлангандек пастдан қаради.

— Вақтингиз зиқ бўлса, ана, катта йўл, кетаверинг, ким сизни қўлингиздан тутиб турибди?! — Шундай деб у изига қайтмоқчи эди, Нажим билагидан ушлади, ғайритабиий товушда қийқирди:

— Майму-ун!

— Маймунинг зоопаркда, малайинг бозорга кетган! —деди Будир ловиллаб ва уни бир силтаб четга улоқтириб юборди: — Нари тур-э, майда бала!

Устун ўз йўлига, маймун ўз йўлига, мана шу гап чакки бўлди: «майда бала».

Патриотнинг бўйи Будирдан бир қарич паст, ўзи ундан тўрт ёш катта эди.

— Ўввв, менга қара-а! — деб чийиллади у бориб тушган жойидан. — Зўрман деб кўп керилма, бола, жонинг менинг қўлимда! Сени ўзим кашф этганман. Хоҳласам — бор қиламан, хоҳласам...

— Бор, билганингни қил!

Будир кўприкдан ўтиб дарвозалари томон бурилганда, патриотнинг «сўнгги саси» қулоғига чалинди:

— Жини қўзиган ҳозир. Полвонларнинг жини бўлади... Буни мен ўзим полвон қилганман, ҳамма билади. Қанақа қилиб, дейсизми? Қулоқ солинг...

НАЖИМ ПАТРИОТ, одатдагича, қайси бир азиз меҳмонига «оламда ягона» Боғболони кўз-кўз қилиб, «мижоз»лари аро айлантириб юрган эди; кечки пайт, иттифоқо, мачит-магазин олдида бекорчилик гаштини суриб турган бир тўп ёш-ялангга кўзи тушиб, шу ёққа йўл тортди. Меҳмонига даставвал мазкур дўкон, унинг мачитлик тарихидан сўзлаб берди; Афғонистонга қочаётганида амир Олимхон бу ерга қўниб, хуфтон номозини шу ерда ўқиганини ҳам гапга қистириб ўтди — қаранг, бизнинг Боғболо қандоқ тарихий жой, бунинг ҳар бир тоши, ҳар бир кесаги ана шундай унутилмас воқеаларга гувоҳ! — сўнг, Совет даврида мачитнинг аралаш моллар дўконига айлантирилганини айтди, шундан кейингина меҳмонни ичкарига таклиф этди. Дўкондан қайтиб чиқишганида Нажимнинг кўзи аллақандай чақнай бошлаган, юзи ҳам бўғриқиб кетган эди. Афтидан, «мутавалли» уларни яхшилаб қарши олган... Шунда, ёш-яланг даврасида, гапирган одамнинг оғзига қараб сабаб-бесабаб тиржайиб турган, қошларининг ўртасида тамғадек холли, сапчабош ўспиринни кўрдию, «Шошма! Янги номер! Бир қойил қилай!» деди ичида патриот.

— Азиз меҳмон, бизда любойи қўшиқ айтади, любойи санъаткор. Мана, масалан, анови бола. Ўзи сал тайтуброғ-у, овози оламни бузади.

Қулоғи оғир кекса момоси билан ҳайҳотдек чорбоғда ёлғиз истиқомат қиладиган «Жон» лақабли бу ўспирин, дарҳақиқат, сал ғалчароқ, зеҳни пастлиги туфайли, мактабга борар-бормас ўқишдан қолиб кетган, гузарнинг кунига яраб дастёрлик қилиб юрар эди.

— Қани, ҳофиз, бир эшитамизми? Мана, азиз меҳмон сўраяптилар Иложи бўлса, «Эй табиб, қўй боқ»дан. Ҳа, давай!

Нажим патриот илтимосини тугатар-тугатмас, санъаткорларга хос инжиқлик билан пича таранг қилиб туришни ҳам билмай, «ҳофиз» ўша заҳотиёқ қулоқни қоматга келтиргудек чинқириб ашулани авжидан олди:

Жо-о-он! Эй табиб, қўй боқма, жо-он,
Сайёра экан мандек, жо-о-он...

Ёш-яланг уни масхараомуз олқишлаган бўлди:

— До-од! Ўлма, ҳофиз!

— Э, томоғингга суяк тиқилсин, қулоқни единг-ку!

— Энағарди овози зўр лекин! Нўхати жойида бўлганида зўр артист чиқарди бундан.

«Ҳофиз» пардаларда бетартиб йўрғалаб жонни борича чинқирарди:

Жо-о-он! Боғболомнинг чинорлари, жо-он,
Кўкка етди Советлар замонида, жо-о-он...

— Ўчир-э! — деди кимдир. — Анови ерда Розиқ бобонинг кампири ўлган...

«Жон» бир зум тин олиб, буюртмачисига қаради: нима қилай? Унинг илжайиб турганини ўзича тушундими, баттар рағбатланиб тағин олди:

Жо-о-он! Боғболомнинг чинорлари, жо-он,
Гуллаб-яшнар Советлар замонида, жо-о-он...

— Бас! — Буюртмачи ашуланинг авж нуқтасида қўлини баланд кўтариб уни тўхтатди. — Қулоқни тешивординг-ку, уккағарди боласи, қани, пулини чўз! — Шундай дея у кафтидаги ўн тийинликка бир туфлаб, уни «Жон»нинг нақ қошлари ўртасидаги холига босиб, ёпиштириб қўйди. — Бўпти, энди сенга жавоб!

Патриотнинг калласида янги ғоя чарх ура бошлаган эди.

— Мана бу йигитимизнинг етти пушти полвон ўтган, — деди у дафъатан, даврага унча қовушолмай бир чеккада турган Будирнинг кафтига қўл ташлаб. — Бобокалони Бухоро амирининг хос полвони бўлган. Бобоси ҳам зўр полвон ўтган. Айтишларича, Амударёнинг нарёқларига ўтиб кураш тушиб келар экан...

Шу тариқа олакетди: отаси Амир полвону акалари — Темир полвон, Тойир полвон, Хидир полвонлар. Зот-зурёди билан полвонзода булар. Мана, ўзи...

— Мана, ўзи кеча армиядан келди. Қоматни қаранг! Алпомишнинг ўзгинаси! Анов тоғни урса талқон қилади. Хўп десангиз, ҳозир мана шу, ерда ётган устунни даст кўтариб, бир елкаси билан уриб хода-хасдай учириб юборади...

Нажим патриот қаёқдан ҳам айтди бу гапни! Азиз меҳмонининг олдида тағин бир «номери» билан мақтаниб қўйгиси келдими, ёки, одатича, шунчаки таъриф маромига лоф қилдими, ҳарқалай, шу гапдан Будирнинг ичи қизиб кетди: «Бир елкаси билан уриб хода-хасдай учириб юборади...»

— Йўғ-э, қўйинг, — деди меҳмон ишонарини ҳам, ишонмасини ҳам билолмай, ер билан битта бўлиб ётган баҳайбат устунга тикиларкан. — Йўғонлигини қаранг бунинг. Ўзиям бир центнердан ошса ошарки, кам эмасдир. Икки-уч киши зўрға ердан узса ҳам катта гап.

Патриотнинг таърифи рост-ёлғонлигини-ку ҳали билмадик, аммо меҳмоннинг маҳобатида заррача лоф йўқ эди. Устун чиндан ҳам ваҳимали: узунлиги уч-тўрт қулоч келар, йўғонлиги қучоққа аранг сиғар эди.

Эркин АЪЗАМОВ

МЕРОС МИСРАЛАР

ТИЛАГИМГА ЕТАМАН

Элбек (Машриқ Юнусов) — ўзбек совет адабиётининг ривожланишига муносиб ҳисса қўшган адиблардан биридир. У 20—30-йиллар адабий ҳаракатчилигида фаол қатнашди, ранг-баранг шеърлари, достонлари, ҳикоялари, очерклари билан янги тузумни улуғлади, ўзбек халқи онгини социализм руҳида қайта тарбиялаш йўлида ҳормай-толмай меҳнат қилди.

Шоир ўзбек китобхонларига бирин-кетин «Армуғон», «Кўзгу», «Ёлқинлар», «Баҳор», «Меҳнат куйлари», «Тозагул», «Шеърлар тўплами», «Чирчиқ бўйларида», «Ғунчалар» каби шеърий китобларини, «Қўшчи Турғун» номли ҳикоялар, «Дадамат» номли очерклар тўпламини тақдим қилди. Элбек ижоди фақат шулар билан чекланиб қолмайди. У зўр ғайрат билан янги ўзбек алфавитини тузиш ва амалга ошириш ишларига қатнашди, ўзбек адабий тилини тадқиқ этишга бағишланган монография («Ёзув йўллари») яратди, тилимиздаги синоним сўзлар луғатини («Шаклдош сўзлар луғати») тузди, ўзбек халқ оғзаки ижоди материалларини тўплади («Ашулалар тўплами», «Болалар қўшиғи», «Эртаклар»), мактаб дарсликлари («Ўрнак», «Билим», «Адабиёт парчалари», «Гўзал ёзғичлар») яратди, адабий-танқидий мақолалар ёзди, рус классик шоирларининг асарларини ўзбек тилига таржима қилди. Булар ҳаммаси Элбекнинг ўзбек совет адабиётини юксалтириш учун қанчалик заҳмат чекканини кўрсатади.

Элбек 1898 йили Бўстонлиқнинг энг гўзал жойларидан бири — Хумсон қишлоғида камбағал деҳқон оиласида туғилиб, 1942 йили вафот этган.

Элбек ижоди анча мураккаб бўлиб, қарама-қаршиликлардан холи эмас. У ижодининг бошида революция ва янги тузумни тушуна олмаганлиги натижасида нотўғри кайфиятларга ҳам берилди, аммо бундай кайфиятлардан тезда қутулиб, партия-ҳукуматимиз ғамхўрлиги туфайли адабиётнинг тўғри йўлига чиқиб олди. Турмушдаги буюк ўзгаришлар маънавий дунёсини янгилаганини шоирнинг ўзи: «Ўзгариш туюлди борлиқ танамда», дея эътироф қилади.

20 — 30-йиллари ижод этган шоирлар каби, Элбек ижодини характерлайдиган асосий хусусият шуки, у янги жамият қуриш жараёнида ўлкамиз қиёфасида юз бераётган турли-туман янгиликларни, барпо этилаётган йирик саноат гигантларини, қурилишларни, озод ва бахтли ҳаётга эришган кишилар турмушини, улар онги, ахлоқи ўзгариб шаклланаётганини куйлади.

Элбекнинг кўп шеърлари қишлоқ ҳаётидан, деҳқонлар турмушидан олиб ёзилганлиги диққатга сазовордир. Шоир «Батрак колхозчи», «Бизники», «Аноржон», «Батрак Қоравой», «Чирчиқ бўйларида» каби шеърлари, «Тозагул» поэмасида қишлоқ меҳнаткашларининг коллектив хўжалик вужудга келтириш йўлидаги меҳнатини тасвирлаган.

Адибнинг ўзбек тилшунослиги ва фольклоршунослигини юксалтиришга қўшган ҳиссаси ҳам салмоқли. У халқ қўшиқлари, эртакларини тўплаб нашр этишдан ташқари, «Камбағал йигит ва пардастурхон», «Омонат», «Эрксиз фолчи» каби эртакларни бадиий жиҳатдан анча етук ҳолда, шеърий шаклда қайтадан ишлаб чиқди.

Элбекнинг болалар адабиётини ривожлантиришдаги ишлари катта аҳамиятга эга. Шоирнинг кўп шеърлари ва достонлари эркатойларимизга бағишланган.

Қуйида шоир Элбекнинг турли йиллари яратилган айрим шеърларини ўқувчилар ҳукмига ҳавола қиламиз.

Ортиқбой АБДУЛЛАЕВ,
филология фанлари кандидати

ЭЛБЕК

ЙЎЛ УЗОҚДИР, БИРОҚ УМИД УНДАДИР!..

•

Иссиқ, совуқ, узоқ, қўрқинч демасдан,
Очлик, сувсизликни кўзга илмасдан,
Ният билан белни қаттиқ боғлаган,
Буюк умид учун ўзни чоғлаган,
Эй йўловчи, эй умидли йўловчи,
Йўлинг бўлсин, эй эзгулик тиловчи!
Сен бос одим, отлан олға, қайғурма,
«Йўл узоқ» деб, умидингни ҳеч узма!
Йўл узоқдир, бироқ умид ундадир,
Қайтмоқ эса бўшдир, қайтмай юравер!

1922

ҚИЗИЛ КАРВОН

Қилич таққан, найза тутган қўшиндай,
Тизилишиб туришгучи экинлар
Ёвга қарши урушгали кетдилар,
Енгиш учун ваъда ва онт этдилар.
Қатор-қатор тизилишиб карвонлар
Қизил олтин — озиқ олиб келалар.
Тевалар ҳам юришларин унутиб,
Катта-катта одим отиб елалар.
Қўнғироқлар шодлик маршин чалалар,
Дала-тошлар жимжит қулоқ солалар.

1929

КУЗГИ КУН

(Эскиз)

Тонг отар, ой ботар, сўнар юлдуз,
Тун қочар, йўл очар, бўлар кундуз.
Жонланар, шонланар, кулар борлиқ,
Бошланар завқ-шавқ-ла ҳушёрлик.
Ҳар замон, ҳар томон юрар чанглар,
Қўзғалиб, тўзғалиб турар чанглар.
Қувлашар, ҳувлашар, эсар еллар.
Жанг қилиб чанг йўлин тўсар еллар.
Шув этар, қалтирар, тинар барглар,
Дув этар, ялтирар, инар барглар.

1929

•

Субҳнинг сиймин ёқаси йиртилиб сир
бўлди фош.
Ҳимралиб, минг тўлғаниб, кўзлар сузиб
чиқди қуёш.
Соқчи ойнинг, нурли ойнинг юзлари
сўлди ёввош,
Чарчаган чўпон каби мудраб уфққа қўйди
бош.

1929

ЙЎЛЧИ КУЙЛАРИ

Мўйсафид тоғларнинг чўққиларида
Қуёш дам оладир оқшомга довур.
Улкан далаларнинг қўйинларида
Шуълалар оҳиста қалтираб, совур.
Адирларга қора бир қуш қўнадир,
Чўпон ўти туссизланиб сўнадир.
Шўх дарё сойларда қиладир ғовур,
Қирғоқда кўринар енгил бир ҳовур.
Сонсиз бекатларни босиб ўтган шу
Йўлчининг ётоғи қаерда экан?
Кўзларидан ўпиб қуёш ичди сув,
Унинг ётоғини шу билармикан?
Изладим йўлчининг турар ерини,
Сўрадим қуёшдан, юлдуз, ойлардан.
«Бир ўзимдан сўра нари-берини»,
Деган товуш келди чуқур сойлардан.
Тингладим мен буни тоғлар бўйида,
Қарашдилар бўйин чўзиб арчалар.
Ўлтириб дам олдим хаёл уйида,
Йўлчини сўроқлаб ёздим парчалар.
Турар ерим бўлди Чирчиқ бўйлари,
Йўлчининг ётоғин мен топиб олдим.
Дилимга завқ берди қувноқ куйлари,
Унинг теграсида айланиб қолдим.
1935

•

Кундалик ҳаётим — учар қанотим
Мени илгарига суриб бормоқда.
Ўтмишим, ёшлигим — чарс асов отим,
Кейинда қолмоқда, чарчаб-ҳормоқда.
1930

Лола Исабоева бундан икки йил олдин Тошкент ипак йигирув фабрикасига ишга келган эди. Бугунги кунда у корхонанинг илғор ишчиларидан. Лола кунлик нормаларини 110—120 процент қилиб адо этмоқда.

Т. КАРИМОВ фотоси

Диний обидаларга қирон келган кезлари фаол даҳрийлардан кимдир мачитни чап қанотидан бошлаб буздирган, ҳафта ўтар-ўтмас, ўтданми, сувданми, ўша фаолнинг оёқ-қўли шол бўлиб қолган; тўғри, дўхтирларнинг муолажасидан сўнг у бирмунча ўзига келган, ҳасса таяниб юрар эди; лекин, тақводорларнинг таъбирича, худонинг масканига қўл кўтарганнинг жазоси шу эмиш. Ўшандан кейин мачитнинг бутун қолган қанотига қўл теккизгани ҳеч бировнинг журъати етмади, у талай вақт ташландиқ ётди-да, сўнгроқ аралаш моллар дўконига айлантирилди. Бу устун ўша машъум қирғинбаротдан омон қолган ягона нишона эди. Мачит вайронасидан чиққан васса-вуссаю суфта ғиштлардан тортиб гуваласигача мўъмин-мусулмонлар савоб йўлига уй-уйларига ташиб кетдилар-у, бошдан-адоқ шокилали, сирли катакларига муқаддас оятларни яширин бу ажиб ўймакор устунга тегинишдан, тўғрироғи, худонинг ғазабидан қўрқдилар. Эсиз устун-а, манаман деган иморатга бир эмас, иккита қойилмақом пешров чиқарди-я!

Шу-шу, муқаддас гўшанинг вайронасидан чиққан устун ҳам муқаддас ашёга айланиб, дахлсиз бўлиб қолди. Савобталаблар кўпайлашиб айвондан пастга — ҳовлига юмалатганлари кўйи ўша жойда кўр тўкиб ётибди. Эндиликда унинг бирдан бир хизмати — ёз оқшомлари бекорчи ёш-яланг шу ерга тўпланиб, мусичадек тизилишиб устига ўтиради, «мусичалар»нинг олдида гоҳо бир шиша-ярим шиша анов дўконнинг — аралаш моллар дўкони-ку! — матоҳидан ҳам пайдо бўлиб қолади.

Мана, ўша тарихий устун Будирбойнинг оёқлари остида. Будирбой бу ерга қандай келиб қолганини ўзи ҳам билмайди. Тўпланиб турганларнинг бор диққат-эътибори унга қаратилган. Этакда ястанган ям-яшил ҳовли-чорбоғлардаги иморатлар томида бири биридан сулув қиз-жувонлар дарахтлар аро мўралашиб, ҳали гимнастёркасининг ранги ўчмаган аскар йигитни, йўқ, Алпомишни кузатишмоқда, шижоат кўрсатишини кутишмоқда. Негаки, унга — Алпомишга қўйилган шартларнинг дастлабкиси — шу.

Ер билан битта бўлиб ётган баҳайбат устун кичрая-кичрая, баайни боя патриот айтган оддий бир ходага айланиб қолди. Шунда ғойибданми бир куч кўмакка келди.

— Ё, отамнинг пири!..

Майдонни олқишу офарин тутди:

— Қойи-ил, қойил!

— Воҳ, шаҳримни бердим!

— Ўзимизнинг Будирми шу?!

— Армиядан чиниқиб келган-да!

— Бе-е, у ёқда айиқ гўшти бериб боқарканми, асли полвон-да!

Айвонда ўшакбозлик қилиб ўтирган бир-икки қария ҳам бу томошадан бенасиб қолмади:

— Ие, анови, полвоннинг аскардан янги келган улими?

— Ҳа, ҳа, кенжаси. Қаранг, зотига тортар экан-да!

— Оббо, шеримард-э!

Нажим патриот келиб, жиққа терга ботган Будирни бўйнидан қучди:

— Мал-ладес! Юрий Власов! Жаботинский! Чемпион! Бугундан бошлаб мен сени ўзимнинг шахсий полвоним деб эълон қиламан!

Келаси ҳафта Кўчкакда катта чавки бўлди. Курашда Темир полвоннинг ҳам, Тойир полвоннинг ҳам омади келмади — кофирунлик полвондан енгилишди. «Алька» ҳайдайдиган Ҳидир, одатдагидек, узоқ рейсда эди. Оқсоқолларнинг биқинида олишувга ҳакамлик қилиб ўтирган ота — юзини буришиқ ажин қоплаган, отбашара Амир полвоннинг боши эгилди. Уни ўй босди. Чинордаги бир тўйда ҳам шунақа бўлган, унда Ҳидир ҳарбий хизматда эди. Ўшанда Амир полвон шартта салла-чопонини ечиб, полвонжомани кийган, даврадагиларнинг «Ҳай-ҳай, полвон, қўйинг, уят бўлади. Хайр, бу олишда йиқилган бўлса, кейингисида уради», деб шаштидан қайтаришга уринганларига қарамай, «Нима, булар бир сўрайдигани йўқ ғарибми?!» дея тирсак силтаб даврага чиқиб кетган, рақиби — тангимушлик ёшгина полвон, жўмард йигит экан беччӑғар, кўрни бир айлангач: «Халойиқ, Амир полвонга бас келгулик сиёғимиз йўқ, биз таслим, совринини берингизлар», деб курашдан бош тортган эди. Аммо бу дафъа... Амир полвон индамай жойидан турди, вазмин одимлаб бориб, давранинг нариги бошида тенгтўшлари билан ўтирган кенжасининг қўлидан тортди. Будир куёвболага ўхшаб ерга қараганча отасининг изидан судралгандек келиб оқсоқоллар қаршисига тиз чўкди. Томошабинлар ҳайратда, майдонни ғала-ғовур тутган; кимдир очиқ таъна қилди: «Ор-номус деганлари ўз йўлига, полвон! Хайр, бу олишда енгилган бўлса, бошқасида енгар. Қўйинг, ҳали суяги қотмаган болани буйтиб майиб қиласиз!» Дарҳақиқат, рақиб... давранинг бир четини олиб, тарафгирларию хеш-ақраболари қуршовида букадек пишиллаб ер сузиб ўтирарди.

Ҳарбий хизматдан олдин Будир ўзи тенги ўспиринлар билан чекка-чеккада йўртоқи кураш тушиб юрар, аммо катта кўрни энди кўриши эди.

Аломат иш бўлди: акаларини енгган полвонни Будир бир нафасдаёқ бутини осмондан келтирди! Давра ҳангу манг. Менгли полвоннинг тарафгири талаб қилиб чиққан эди, уни ҳам кўпга чўзмай чалпак қилиб ташлади. Яна ҳамма ҳайрон. Охири энг катта полвон — Тангри морпеч қолди.

Келинг, бу ёғини ижикилаб ўтирмайлик. Ўша куни Амир полвоннинг кенжаси — Будир полвоннинг номи тўрт даҳага достон бўлди.

Чавки охирлаёзганда, оқсоқоллар сафида ўтирган Нажим патриот югурасолиб давранинг ўртасига чиқди-да, «Ўлма, боғбололик!» деб ёш полвонни елкасидан маҳкам қучди ва «Ўзимнинг шахсий шогирдимсан!» дея кафтини олиб туфлаб қўйди. Патриотнинг бунга ўхшаш шўхшалайим қилиқларига ўрганиб кетган боғбололикларнинг янада кайфлари чоғ бўлди.

Шу-шу донғи кетди Будирнинг. Не-не полвонларни доғда қолдириб курагини ерга ишқади. Барча чавки, барча тўю томошада «валинеъмати», ҳомийси — Нажим патриот қаватида ҳозиру нозир эди. Ўртага қўйилган соврин — товоқни Будирнинг номидан кўтарадиган ҳам шу, мунозарали ҳолларда оқсоқоллар сафида туриб уни ёқлаб жағ урадиган ҳам шу; ўрни-ўрни билан тушган совринлардан ҳам қуруқ қолмайди.

Мана энди, бугунга келиб ана шундай полвонни у маймун қилиб ўйнатмоқчи, бир бегонанинг олдида очиқдан-очиқ «Шахсий маймунимсан» демоқдан тоймади!

Лекин, Нажим патриотга қарши нима ҳам қилиб бўларди?

Тўйларни шеъру латифа айтиб бошқарадиган тил ва адабиёт муаллими Ҳошим Бобоевич сўз навбати Нажимга келганда чандон жўшиб, алоҳида фахру завқ билан уни «Боғболомизнинг патриоти» деб таърифлайди. Шунда патриот ҳам гапни роса опқочади: Боғболо ундоқ жой, Боғболо бундоқ жой, кўп қадимий, тарихи Искандари Зулқарнайн замонига бориб тақалади; Боғболодек соя-салқин маскан оламда йўқ, боғбололиклардай лафзи ҳалол танти одамлар оламда топилмайди; сўнг Боғболонинг сўлим табиати, ажойиб боғ-роғлари, ширин-шакар меваларию қазилма бойликларига ўтади; кейин Боғболонинг азим теракларию чинорлари, паррандаларию даррандалари, кучукларидан тортиб мушукларига қадар таъриф этади. Боғбололиклар, ўша таърифланган одамлар — ўзлари, ён-верларида ҳар куни кўраверib меъдаларига уриб кетган хешу ҳамсоялари, «оламда ягона» жой эса—мана шу, ўзлари билан эски Боғболо эканлигига ақллари етиб турса-да, беқасам тўн кийгизилган бу ҳамду санолардан талтайиб, бошлари кўкка етгандек бўлади, ўзларини шу тобда баайни беҳиштдаги малоика ёинки, ҳеч қурса, осмондаги фаришта хаёл қилиб, кейин уларни шундоқ шарафга ноил этган ҳамқишлоқлари шаънига мақтов ёғдира кетишади: «Патриотимиз ундоқ, патриотимиз бундоқ. Гапниям қийиб қўяди-да, қаранг! Бунақаси Боғболодан бошқа жойда йўқ...»

Ростдан ҳам, Боғбологa илк қатла қадам қўйган эътиборлироқ зот борки, келган заҳоти Нажимнинг «қўлига тушади». Нажим уни — азиз меҳмонни даставвал Боғболонинг «диққатга сазовор» жойлари бўйлаб сайр қилдиради, тоғу тошга олиб чиқади, дала-боққа олиб тушади. Кейин уни баттар лол қолдириш учун, ўзи қатъий режа асосида белгилаб қўйган манзиллар сари бошлайди. Будир анови гапларни бекорга айтгани йўқ. Танишгани ҳамоно Нажим меҳмонларини район марказидаги соя-салқин чорбоққа олиб кириб, Рамазоннинг хушхўр, зирали кабоби ва кийикўт қўшиб дамланган аччиқ кўк чой билан меҳмон қилади; ўзининг номи билан аталмиш Нажимбулоққа элтиб, турли-туман ҳазил-ҳангомалар айтиб беради; қайтишда йўл-йўлакай бозорга бошлайди, у ерда Раҳмон сирри деганлари ҳуштак сотиб ўтиради, расталарни айланиш асноси унинг олдига келиб най наволаридан баҳраманд бўладилар; аскиябоз Жума дарознинг электр жувозини кўрмоқ баробари у билан шакаргуфторлик қиладилар; э-э, олдинда яна қанчадан-қанча мароқли манзиллар турибди!

Ишқилиб, тошни тошга уриб бўлсин, Нажим азиз меҳмоннинг кўнглини топади. Лекин, унинг бундай куйиб-пишишлари бекордан-бекорга эмас, асло: шу баҳона, узоқ-яқиндан ошнаоғайни орттириб олади. Дунё — дўсти борники! Чинакам ватанпарвар-да!

Шундай бўлгандан кейин, Нажим патриот билан олишмоқ учун бир Будир полвоннинг эмас, ўн Будир полвоннинг ҳам кучи етмайди-да!

ЎША ОҚШОМ БУДИР УЙДА зерикиб, кўнгил ёзгани мачит-магазиннинг олдига чиққан эди, бир-иккита ҳангаматалаб жўраси писанда қилиб қолди:

— Бўлмай қолганмишсанми, зўр, устунни жойидан ҳам қимирлатолмабсан?

— Ким айтди шу гапни?

— Устозинг! Нажим патриот. Бугун бир меҳмонини бошлаб келса...

Тишларини ғижирлатиб Будир устунга чанг солди. Бироқ... Ҳайҳот! Ё тавба! Устун яна аслиқадимгидек йўғонлашиб қолган, зил-замбилдек оғир, вужудидаги анови ғойибона қудрат ҳам Будирни тарк этган. Боғболо томларида ёш-ёш қиз-жувонлар ҳам кўринмас эди.

Аранг тиззасига олиб чиқди. Бугун эрталабдан ҳовлида юмуш қилаверib ҳориган эканми...

Кечани қоронғилатиб майдонга яна чиқди. Устун бу гал қўлидан сирғалиб тушиб чап оёғининг панжаларини эзиб кетди...

Бир ойдан кейин, Тўда қишлоғида бўлган чавкида, номи чиққан полвонимиз илк бора енгилади. Ундан сўнг тағин бир курашда —

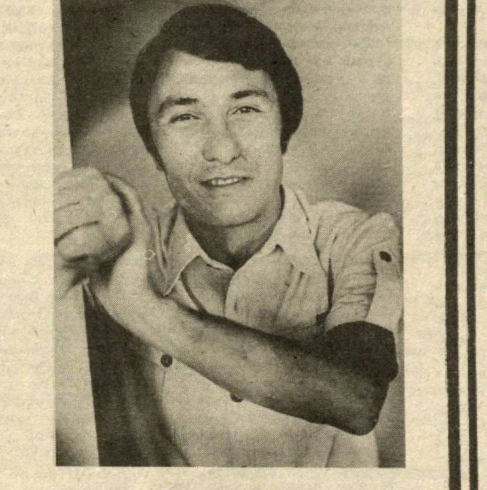

Работда ҳали йўртмароқ биттаси билан бир соатча юлишиб юриб хуноб бўлади. Ахийри, баковул: «Бир-бирингнинг эт-баданингни единг-э, ке, энди ажратайлик», дейди. Шунда Будир ўзига нимадир бўлганини, омад ундан юз бурганини фаҳмлайди. Руҳи чўкиб, қайтиб даврага тушмасликка онт ичади. Чавкиларга ҳам бормай қўяди. Нажим патриот: «Пирига тик боққаннинг аҳволи шу. Мен унга айтган эдим-ку: хоҳласам — бор қиламан, хоҳласам — йўқ», деб юрганларини эшитади. Отаси ҳам: «Гапга кирмадинг, ичдинг, мана, ўзингни хароб қилдинг», дея ёниб қўяди гоҳида. Бошқалар эса: «Шу устунни бежо қилгани чакки бўлди. Шаккокликнинг оқибати шу-да», деб ҳаммасини устундан, устуннинг муқаддаслигидан кўришади.

Будир ҳозир дурадгор уста бўлиб кетган. Қўли гул. Эшик-дераза ясайди, сандиғу таксандиқ; уйиморат кўтаради — шунда, айниқса, ҳов ўша полвонликлари қўл келади. Полвонлик шуҳрати эса унутилган. Энди ҳеч ким уни «полвон» деб атамайди. «Амир полвоннинг полвон ўғлими ё устасими?» деб гапирадиган бўлишган. Полвонликдан кечгани баробари аммасининг ўша сариқ мошак қизига уйланиб, эски аҳди бўйича, ота мулкидан чиқиб кетди. Пастдаги ариқдан сатиллаб сув ташиб, мачит-магазиндан ҳам юқори — ҳов дўнгликнинг тепасига чиқариб иморат солди. Ишқилиб, бир кунини кўриб юрибди.

Акалари ҳамон чавкиларда олишиб туради. Йиқитади, йиқилади —енгади, енгилади. Полвонликнинг қизиғи ҳам шунда-да ўзи. Кейинги йилларда Амир полвон анча қартайиб қолган. Курашларни мудроқ аралаш ўтириб томоша қилади, ора-орада бир мизғиб ҳам олади.

Нажим патриот энди чинакам оқсоқоллар қаторига қўшилган. Катта-кичик давраларда унинг айтгани айтган, дегани деган — муқаррар мужро этилади. Муртини болта кесмайди. У энди азиз меҳмонларини мачит-магазин тарафларга йўлатмай қўйган: бир эсипастнинг ҳарчанд «жо-он» деб бақиргани билан кимни лол қолдириб бўларди! Лекин, ҳамон меҳмонларига кўрсатмоқ, кўз-кўз қилиб ғурурланмоқ илинжида янги-янги манзиллар, мижозлар қидириш билан овора. Боғболонинг чин ватанпарвари-да у — Ҳошим Бобоевич билиб таъриф берган!

Полвонлик ўтмиши ўзининг ҳам хотирасидан чиқаёзган бўлса-да, Будир патриотни кўрганда, қоронғида устун қўлидан сирғалиб оёқ панжаларини эзиб кетгани ёдига тушади, юрагини бир алам ўртайди. (Ўшанда ўзига нима бўлганига у ҳануз ҳайрон.) Хўмрайиб ўтиб кетади. Нажимнинг ҳам негадир унга илгариги лўлилигини қилмоққа ҳадди сиғмайди.

Устун — эски жойида.

Эски жойидами?..

Яқинда Боғбологa борганимда Нажим патриотнинг галдаги азиз меҳмони камина эдим. У менга ҳамроҳ бўлиб, янги-янги мижозларининг ҳунарларини намойиш эттириб, хурсанд қилди. Айланиб юриб, иттифоқо, мачитнинг олдидан чиқиб қолдик. Ўша-ўша мачит-магазин. Бир қаноти йўқ. Ҳовли ўртасида — Будирни полвон қилган, унинг шуҳратига шерик, оқибатда эса уни бадном этган, сирига гувоҳ ўша устун. Жойгинасида. Ким элтиб қўйган экан уни? Ростми, ёлғонми, ўша атрофда айланиб юрадиган кунда-шундалардан бировининг айтишича, бу ишни Будирнинг ўзи қилганмиш. Худди ўшандагидек даст кўтариб жойига элтиб қўйганмиш.

— Э, валдирама! — деди Нажим уни жеркиб. — Бўлмаган гап! Мен унга тескари дуо берганман, билиб қўй!

— Ўз кўзим билан кўрдим! — деди ҳалиги йигит қасам ичгудек бўлиб. — Сизга ёлғон, худога чин. Ўзингиз унга кўп ҳазиллашар эдингиз-да, ака, «шахсий полвоним, шахсий полвоним» деб. Шунга жаҳл қилганми...

— Кетдик, — деди Нажим менга. — Полвонларнинг жини бўлади ўзи. Авлод-аждоди билан шундай улар...

Балки шундайдир. Тағин ким билади дейсиз!

Ҳозир буни ўйлаб ўтиришга фурсат йўқ — биз, одатдагидек, «Боғболонинг патриоти» кашф этган янги мижоз сари шошмоқда эдик.

ҲАҚИҚАТ ОЙДИНЛАШАДИ

Газетамизнинг шу йил 24 июнь сонида А. Жўраевнинг «Ўқ узган ким?» номли мақоласи эълон қилинган эди. Мақолада Жиззах область, Бахмал район прокуратураси томонидан марҳум Н. Қаршибоевнинг ўлими сабабларини текшириш ва ҳақиқий қотилларни аниқлашда йўл қўйилган баъзи чалкашликлар ҳақида ёзилган. Мақола эълон қилингач, редакция кўплаб газетхонлардан мактублар олди.

«Мен мақолани ўқиб ҳаяжонга тушдим, — деб ёзади андижонлик колхозчи О. Ҳожибадалов. — Тергов жараёнида ҳақиқат рўёбга чиқмаган. Мақолада айтилган «миш-миш»ларда жон бўлиши керак. Унда нега О. Қўзиев мухбирнинг саволига жавоб бериб: «Ҳаммасини Тошмурод Ғаффоров билади», — дейди? Мақола сўнггида район халқ судининг раиси Н. Боймуродов айтганидек: «Терговни қайтадан ўтказиш керак».

«Мен жабрланувчи ёки айбдорнинг ҳеч кими эмасман, — деб ёзади Тошкент электрон-техника заводи ишчиси Ш. Кудьярова. — Лекин мақолада ёзилган воқеага бефарқ қарай олмадим. Аввало бунга биз, одамлар ҳам айбдормиз. Жамиятимизда, атрофимизда бўлаётган ишларга, воқеаларга ўзимизни дахлдор деб билмаймиз. Бундан айримлар ўз манфаатлари йўлида фойдаланиб қоладилар...

Мен оддий газетхон сифатида Бахмал район халқ судидан мазкур ишни қайтадан адолат руҳи билан атрофлича кўриб чиқишни илтимос қилардим.»

Шунингдек, редакцияга мақола муносабати билан суд ва прокуратура органлари иш фаолияти ҳақида айрим газетхонлардан ҳам хатлар келган. Масалан, Бахмал район «Партия XXIII съезди» колхозидан Улуғ Ватан уруши қатнашчиси Э. Болбеков ўз хатида район ҳуқуқ-тартибот органларининг айрим ходимлари ишидаги камчиликлар, прокуратура, халқ судида йўл қўйилаётган баъзи жиддий хатолар ҳақида куюниб ёзган. Шундай мазмундаги хатларни Жиззах район, Хайробод қишлоғида яшовчи Р. Ҳасанова, Ғаллаорол район, «Соҳибкор» совхозида яшовчи С. Кўчимов ва Ғиждувон район, К. Маркс номидаги колхоз ишчиси Ў. Шарипова лар ҳам жонли мисоллар билан ёзган. (Лекин уларнинг хатларида келтирилган фактлар редакция томонидан текширилмаганлиги сабабли тўлиқ ёзишни лозим топмадик. — Ред.)

Редакция мақолада тилга олинган айбдорлардан бири, айни пайтда жазо муддатини ўтаётган А. Раҳимов иши бўйича Ўзбекистон ССР прокурорининг ўринбосари С. Мирсафоев имзоси билан ахборот олди. Унда Бахмал район судининг айбдор А. Раҳимов жиноий иши юзасидан чиқарган Ўзбекистон ССР ЖКнинг 90-модда II қисми ва 210-модда I қисми бекор қилиниши Жиззах область суди президиумидан сўралган.

Куни кеча редакцияга жабрланувчи У. Қаршибоевадан яна хат келди. «Яна ўша мени қаттиқ изтиробга солган марҳум турмуш ўртоғим Н. Қаршибоевнинг ҳақиқий қотили ким эканлигини аниқлаб беришларингизни сўраб, сизлардан ёрдам кутиб ёзмоқдаман. Мақола эълон қилинганига сал кам тўрт ой тўляпти. Лекин ҳеч қандай ўзгариш бўлгани йўқ.

Ҳурматли редакция! Мақола изсиз қолиб кетаверадими? Менга ҳақиқатнинг очилишида ёрдам берингглар,» — деб ёзади у.

Редакция мақола юзасидан Ўзбекистон ССР прокуратурасидан тегишли жавоб кутади. Шундагина хатлар муаллифлари ва жабрланувчи кутаётгандек ҳақиқат ойдинлашади.

МЎҒЛОН ОБОД БЎЛАДИМИ?

куюнчак газетхонлардан хатлар

«Партия XX съезди» совхози Ульянов районидаги йирик хўжаликлардан бири, ўнлаб қишлоқлари бор. Тўғри, уларнинг айримлари обод. Йўл ва йўлкаларнинг икки томонига экилган мевали ва манзарали дарахтлар баҳри-дилингизни очади. Лекин совхознинг баъзи қишлоқларини айлансангиз ҳамон гувала лойдан қурилган эски уйлар, ёзда чанг, қишда лой бўлиб ётадиган эгри-бугри кўчалар, чорва моллари кемираверib қуриб қолишгача бориб етган довдарахтларни кўрасиз. Уйига телевизор, радио, шкаф, буфет, каравот, диван, гарнитур сотиб олмаган, фарзандлари стол ва стул йўқлигидан ерга бағрини бериб дарс тайёрлашга одатланган оилаларнинг борлиги кишини ўйлашга мажбур этади.

Мўғлон ва Тошқудуқ қишлоқлари аҳолиси [illegible] территориясининг катталиги билан совхознинг бошқа қишлоқларидан фарқ қилади. Ҳозирги кунда бу қишлоқлар қиёфаси ўзгариб, аҳолиси тўқ ва фаровон ҳаёт кечирмоқда. Ҳамма нарса бисёр бўлгани ҳолда айрим жузъий камчиликлар қишлоқ аҳолисининг дилини хира қилмоқда. Мўғлон қишлоғи район марказига жуда яқин жойлашган. 1270 нафар киши яшайди. Аммо ичимлик сув масаласи қишлоқ аҳолисини кўпдан буён ўйлантириб келмоқда. Қишлоқ бош план асосида қурилаётган бўлса-да, кўчалар, аҳоли яшайдиган ҳовли-жойларга водопровод ўтказилмаган. Борлари ҳам аҳолининг ичимлик сувга бўлган эҳтиёжини қондира олмаяпти. Сув ҳамон от-улов ёки транспортда ташиб келинмоқда. Кўпчилик ҳовузлар қуриб олишган. Уларда узоқ сақланаётган сув вақт ўтиши билан бузилиб, турли касалликларнинг келиб чиқишига сабаб бўлмоқда. Кейинги икки йилда қишлоқ аҳолиси ўртасида юқумли касалликлар бирмунча кўпайди. Аҳолини ичимлик ва оқар сув билан таъминлаш район раҳбарларининг хаёлига келмаяпти.

Жўра ЮСУПОВ

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

АМАЛИЙ ЁРДАМ ЗАРУР

Газетанинг шу йил 26 июнь сонида «Мулоқот» рубрикаси остида эълон қилинган «Республика ҳунар-техника таълими давлат комитети раисига» сарлавҳали мақола юзасидан раис ўринбосари Й. Тожибоев имзоси билан жавоб хати олдик. Унда, жумладан, шундай ёзилган:

Мақола Наманган ва Қашқадарё область ҳунар-техника таълими бошқармаларида ва Ўзбекистон ССР Ҳунар-техника таълими давлат комитетида кўриб чиқилди. Мақоладаги Норин районидаги 29-СПТУдан келтирилган фактлар тасдиқланди.

«СССР ҳунар-техника таълими ўқув юртларига ўқувчиларни қабул қилиш қоидалари»ни қўпол равишда бузганлиги учун ишлаб чиқариш таълими мастерлари М. Кўчқоров ва А. Расуловга сўнгги огоҳлантириш билан қаттиқ ҳайфсан берилди.

Ўқувчиларни қабул қилишни ташкил этиш ишига совуққонлик билан қарагани учун, қабул комиссияси ишидаги камчиликлар, инженер — педагог хизматчилар ва ўқувчилар орасида ўқув-тарбия ишларини бўшаштириб юборилгани учун Наманган область ҳунар-техника таълими бошқармаси буйруғи билан ўқув тарбия ишлари бўйича директор ўринбосари М. Умаров лавозимидан бўшатилди.

Ушбу мақола областнинг барча ҳунар-техника таълими ўқув юртлари коллективларида муҳокама қилинди.

1980 йилда Қамаши районида 26-СПТУ ташкил этилган эди. Бу ўқув юрти машинист-тракторчилар, электромонтерлар, чорвачилик фермаларида ишлаш учун механизаторлар тайёрлайди.

Карл Маркс номидаги совхоз 2-бўлимидаги Катта араб қишлоғи областнинг йирик хўжаликларидан бири бўлиб, 26-СПТУни битириб чиққан ёшлар ўз касби бўйича иш билан таъминланадилар.

1988 йилдан бошлаб ишчи ёшларни шартнома асосида тайёрлаш системаси кучга киради. Бу усулга ўтиш келажакда ҳунар-техника мактабларини битириб чиққан ёшларни иш билан таъминлашда учрайдиган баъзи камчиликларга чек қўяди.

РЕДАКЦИЯДАН: Ушбу жавобда Наманган область Норин районидаги 29-СПТУ ва Қашқадарё область Қамаши районидаги 26-СПТУларда мақола юзасидан олиб борилган текширишлар баён қилинган. Бу яхши, чунки текшириш натижасида ҳунар-техника таълими ўқув юртларида озгина бўлса ҳам яхши томонга ўзгариш, олға силжиш бўлиши мумкин. Газета чиқишининг асосий мақсади ҳам шу. Лекин фақат текшириш, кимнидир ишдан олиш билан иш битмайди. Бу ҳунар мактабларига ўқувчиларни жалб қилиш, ўқув-тарбия ишларини яхши йўлга қўйиш учун амалий ёрдам ҳам керак.

Биз мақолада «8-синфни битирувчиларни ҳунар-техника таълими мактабларига тортиш, касб-ҳунар ўрганиш жараёни, умуман, ҳунар-техника таълими ҳақида, 8-синфни битирган, ўқиши ўртача бўлган ўқувчиларни ҳунар-техника таълими ўқув юртига ўтказиш мажбурийми ёки ихтиёрийлиги каби ёшларни қизиқтирган саволларга ҳам жавоб кутган эдик. Афсуски, жавобда булар ҳақидаги Республика Ҳунар-техника таълими давлат комитети фикри келтирилмаган.

> Аждодлар:
> — Самарқанду Бухорони бизлар қурганмиз.
> Авлодлар:
> — Бизлар эса сиз қурганни бориб кўрганмиз.
>
> Абдулла ОРИПОВ

ОБИДАЛАР НИДОСИ

Асримиз тараққиёт, мисли кўрилмаган янгиликлар, мўъжизалар асри. Шу билан бирга тараққиёт туғдирган чигал муаммолар, инқирозлар асри. Зотан ҳаёт дегани — кураш, бошдан оёқ чигаллик ва муаммолардан иборат эмасми! Хуллас, тириклик бор ерда тараққиёт бор, тараққиёт бор ерда чигаллик бўларкан.

Мана, шу чигал муаммолардан айримлари: биз чўлу-биёбонларни «қувиб» янги ерлар очдик. Янги ерларга сув керак бўлди. Дарёларимизнинг «гирибонидан бўғиб» шу ерларга оқиздик. Ризқ-рўзимиз, ифтихоримиз пахта кўпайди. Бироқ чорва туёғи камайди. Дарёларимизнинг суви ора йўлда қолиб, Оролимиз қуриди. Унинг қақроқ сийратини эса космосдан суратга олдик... Пахтамиз тез пишсин, барги тез тўкилсин деб, унга дори сепдик. Машиналар ишга тушиб, меҳнатимиз енгиллашди, бироқ соғликдан путур кетди. Автомашиналар кўпайди, узоғимиз яқин бўлди. Бироқ, шаҳарларимизда ҳаво бузилди, нафас олиш қийинлашди.

Космосда, ер усти, ер остида янги кенгликлар очдик, магнит бўронлари бошланди...

Эҳе, инсоният олдида бу хил чигал муаммолар қанчадан-қанча... Бироқ, бугун биз унчалик чигал бўлмаган жиндай саъю ҳаракат билан бажарса бўладиган бир муаммо ҳақида фикр юритмоқчимиз. Аниқроғи, бутун оламга донғи кетган Бухоройи шариф ҳақида. Минг йиллар қаъридан оламга нур таратиб келган — Шарқ гавҳари — Бухоронинг тош обидалари фарёдини қаламга олмоқчимиз..

«МИНГ КЎЗЛИ СЎҚИР...»

Оқар сувга тупурсанг, нонни оёқости қилсанг, қоғозни хор, озиқ-овқатни исроф этсанг, обидалар — элнинг пулидан бунёд бўлган бинолар ғиштини, ёғочини олсанг, гуноҳи азим қилган бўласан, албатта кўр бўласан, деб таълим берарди бизга кексалар. Биз эса бу гапларга ишонмадик. Чунки, ўрта ёшлилар «гуноҳ» сўзини бизга диний сўз деб талқин этардилар. Шу замоннинг кишилари нонни оёқости, қоғозни хор, озиқ-овқатни исроф, обидалар ғиштини талон-тарож қилдик, оқар сувларни булғадик. Кўзимиз эса, очиқ... Дарвоқе, шундан кейин маънавий жиҳатдан сўқир бўлиб қолганимизни сезмай қолдик. Мирза Бедилнинг «Эй, кўри ҳазорчашм, чашми ту кужост?» Яъни, «Эй, минг кўзли кўр, кўзинг қаерда сенинг?» деган мисраси айнан бизнинг шаънимизга айтилгандай.

Кўзимиз чироқда-ю, лекин Бухородаги Абдуллахон, Саройиташ, Иброҳим Охун мадрасалари, қалъа, Аркнинг шарқий девори, Гавкушон ансамблининг ғарбий девори ёнида ўзимиз бунёд этган ахлат хандақларини кўрмаймиз. Ифлос сув, чиқинди-ахлатларни тарихий обидалар ёнига ҳеч иккиланмасдан челак-челак, замбил-замбил чиқариб ташлайверамиз. Қуласа мадраса қулабди-да, бизнинг уйимиз бутун-ку. Бу ер эгасиз, сасиса обида сасибди-да, бизнинг ҳовлимиз озода, райҳон экилган.

Ҳар куни обидалар ёнидаги ахлат хандақларда той-той қоғозлар ёндирилади, ахлатга аралаштириб қотган нон, овқат қолдиқлари, темир-терсак, суяк, латта-путта...

Бошқа шаҳарларда қотган нонлар учун махсус қутилар, эски қоғоз қабул қилувчи пунктлар ишлаб турибди. Бухородачи?.. Бу ерда ҳаммаси ёндирилади, минг йиллик ғиштин деворлар қоракуяга булғанади.

Мадрасайи Саройиташ, Чуқур ва яна қанчадан-қанча обидалар ташландиқ аҳволда, уларнинг ичида дайди итларнинг бир неча авлоди яшаб келяпти.

Наҳотки, шуларни кўрмасак? Ҳа, кўзимиз очиғу, минг кўзли сўқирдек ҳеч нарсани кўрмайдигандекмиз... кўролмайдиган бўлиб қолганмиз...

БОБО КАЛОННИНГ УШАЛМАГАН ОРЗУСИ

Бир пайтлар Бухоронинг атрофида гир ўралган, ўн икки дарвозадан иборат баланд қалъаси бўларди. Бу қалъа (XVI аср)ни на ёвларнинг тўпу ўқлари, на қору ёмғир, на вақт емира олган. Уни ўзимизнинг лоқайдлигимиз, маданий меросга нисбатан бапарволигимиз емирди...

Бундан ўттиз йилча муқаддам шу қалъани одамлар аввал қўлда, кейин булдозер билан бузишга киришдилар. Эсимизда. Ўшанда ёш эдик. Қўлида чиройли асо ушлаган, узун бўйли, ориқ чўққи соқол бир рус чол: «Варвары!» деганча чинқириб, ўзини булдозер остига ташлаган эди... Кейинчалик бу улуғ зот билан ота-ўғил, пиру-мурид тутиндик. Бу отахон Абдуллахон мадрасасида узоқ йиллар дарвишона умр кечирган, Бухоро тарихининг ҳақиқий билимдони, унинг чинакам фидойиси Юрий Николаевич Юреньев эди. Бухороликлар Минораи Калонга нисбат бериб, у кишини Бобо Калон деб эъзозлашарди. У киши югураверди, одамлар, раҳбарлар қалъани бузишда давом этаверишди. Унинг область ижроия комитетидаги катта бир йиғинда ҳассаси билан минбарни уриб, йиғлаб сўзлагани ҳамон кўз олдимизда. Ўшанда отахон: «Нима қилаяпсизлар? Ахир бу ваҳшийлик-ку! Қалъани бузманглар, кейин пушаймон бўласизлар. Уни шу ҳолича қўяйлик, бир пайтлар келиб, шу қалъа бўйлаб троллейбус йўллари ўтказилади. Бу шаҳар ҳуснига-ҳусн қўшади, ахир...» деган эди... қулоқ солмадик. Чунки у соғу, бизлар, ўша давр раҳбарлари кўзи очиқ сўқирлар эдик. «Шаҳарни кенгайтирамиз» деган ваҳшиёна ният билан қалъани бузиб, уни аямай портлатдик. Гўё шу билан Бухоро кенгайиб, гўзаллашгандек бўлди. Қалъа тупроғидан ғишт қуйдик, чунки бу тупроқдан қуйилган ғиштнинг нархи бошқаларга нисбатан қимматроқ эди. Қалъа тупроғидан келтириб еримизга тўкдик ва томорқамизнинг унумдорлиги ошди... Бироқ ўзимиз бошқа жиҳатдан қашшоқлашавердик.

Саксонинчи йилларга келиб, қадимий қалъанинг ярадор қолдиқларини барбод қилишга киришдик. Янги «Колхоз бозори» қуриш баҳонасида обиданинг шу бир парча тирик жисмига ҳам тиғ уриб, қисқартирдик. Айни кунларда унинг атрофлари шўрдан емирилиб кетаяпти.

Қалъа бўйлаб чўзилган олти метр чуқурликдаги захкашчи? Пашша кўпаяди баҳонасида уни ҳам кўмиб ташладик. Натижада шаҳарнинг ичида зах юза олиб, дарахт ва экин кўкартиш амри маҳол бўлиб қолди. Хуллас, Бухоро қалъасиз ва захкашсиз қолди. Шайх Жалол дарвозаси атрофидаги бир парча қалъа қолдиғи ҳам емирилиш арафасида. Наҳотки, шу қалъа қолдиғини Давлат муҳофазасига олиш мумкин эмас? Давлат муҳофазасидаги обидаларни эса қачон биз ўз виждонимиз ҳимоясига оламиз? Ёки орзулари ушалмай қолган Бобо Калон айтмоқчи виждонимиз ҳам сўқирлашиб қолдими?..

ТАЪМИРМИ? ЙЎҚ, ҚАЙТА ҚУРИШ!

„Лаби ҳовуз»даги чойхонада ёши асрга тенглашиб қолган бир отахон билан учрашиб қолдик. У киши гапдан гап чиқиб «Ҳаммомнинг эскиси, хумнинг янгиси яхши» деб қолдилар. Ҳаммом қанча эски бўлса, шунчалик шифобахш бўларкан.

Бундан беш-олти йил олдин Саррофон ҳаммоми (XVI аср) бемалол ишлаб турарди. Унинг айрим шикаст-рехтларини таъмирлаш ўрнига мутасаддилар бутунлай бузиб, қайта қурмоқчи бўлдилар. Сабаб? Таъмир учун бир сўм сарфланса, қайта қуриш учун минг сўм харжлашга имкон туғиларкан. Демак, бузиб қайта қуриш фойдали экан-да... Бу хил қайта қуриш бизнингча кони зарар. Чунки, энди Саррафон ҳаммоми XVI аср обидаси эмас, балки XX асрда қурилган қадимий ҳаммомнинг беўхшов шаклига айланди холос.

Энди Бухорода таъмирчиларни кута-кута қулаш арафасида турган обидаларни кўрганда ҳайратланмасангиз ҳам бўлади. Чунки улар учун таъмирлашдан кўра, бузиб қайта қуриш осонроқ...

Айрим тарихий обидаларнинг емирилишига қор ва ёмғир сувлари ҳам сабаб бўлмоқда. Тоқи Саррофон, Мағоки Аттори, Кўкалдош, Домла Ҳасан, Абдулазизхон, Нодир Девонбеги каби мадраса, масжид, тоқларда томларнинг нишаби бузилгани, тарновлар тушиб кетганлиги сабабли ёмғир ва қор сувлари ёдгорликлар остига сизғияпти. Кўчадан тахминан ўн метрча пастда қолиб кетган Абдулазизхон мадрасасининг жанубий девори қулай-қулай деб турибди. Агар зудлик билан кўчадан водопровод учун хандақ қазилиб, мадраса ёнидан сув учун нишаб йўл очилмаса, ташвиш ўн чандон ортиб, давлат катта зарар кўради.

Яна ачинарли бир воқеани айтиб ўтмасдан иложимиз йўқ. Шу Абдулазизхон мадрасаси ичида бир масжид бор. Унинг меҳробида дунёвий бир мўъжизани кўриш мумкин эди; меҳробда бир даста гул нақши тушурилган бўлиб, шу гулдастага тикилган ҳолда орқа-орқа чекинсангиз, ўн метрлардан кейин ўша гулдаста зарбоф тўн кийган, саллали, хушсурат бир одам шаклига айланади. Наққош заковатига, санъатига қойил қолмасдан иложингиз йўқ эди. Афсуски, масжид магазинга айлантирилиб, қайсидир қалби сўқир кимса шу санъат асарини ўзича бўяб ташлабди...

Бу вахшийлик учун ким жавоб беради? Наҳотки шаҳар бедарвоза бўлса?

НАРИ-БЕРИЧИЛАР

Эскилар «Ўра ковладингми, ишинг битгач кўмишни унутма» деганлар. Бу мақол газ, водопровод, йўл қурувчиларга эҳтимол унчалик зарур эмасдир. Чунки улар шунга одатланиб қолишган. Нега энди археологларимиз бу мақолга амал қилишмас экан? Бир пайтлар улар Аркнинг шарқий қисмида қазув ишларини олиб бордилар. Бунга ҳам ўн йилча бўлиб қолди. Аркнинг мазкур жойи кесилиб, иш тугагандан сўнг, шу ҳолича ташлаб кетилди. Наҳотки, жарроҳ кесган жойини муолажа қилмаса? Ахир Бухоронинг ёшини аниқлаш уни бузиш деган гап эмас-ку!

Абдулазизхон мадрасаси, Тими Абдуллахон ва Тоқи Заргарон обидалари орасини ҳам археологларимиз қазиб текширдилар, уни кўмишни эса ерли халқ ихтиёрига қўйиб кетдилар. Ковланган улкан хандак ахлат, тупроқ ва чиқиндилар билан кўмилди. Бироқ кўмилган хандақ кўчадан бир неча метр пастлиги учун қор-ёмғир сувлари ўша ердан ўтиб, юқоридаги обидаларни ҳам чўктирмоқда... Археологлар эса бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмайдилар. Чунки улар бошқа ерларда қазув ишларини олиб боришлари керак-да...

Республика маданий ва тарихий ёдгорликларни сақлаш жамияти пропаганда бўлими мудири В. Загрядский «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси шу йил, 2 октябрь сонида «Шаҳар ёрдамга муҳтож» деган мақола эълон қилди. Шу мақолада Бўёнкулихон ва Сайфуддин Бухорзий мақбаралари ёнидан ўтган темир йўл тармоғини четроққа олиш ҳақида 1970 йилда республика Министрлар Советининг қарори чиққанлигига қарамай, ҳамон бу иш амалга оширилмагани, бу ҳам етмагандек ўша мақбаралар оралиғи ахлатхонага айлантирилганини ачиниб ёзади. Наҳотки, ўн етти йилдан бери ҳукумат қарори бажарилмай келса? Бунга жавоб берадиган кишини топиб бўлмасмикин?

Бир замонлар Бухорода юзлаб мармар ҳовузлар бўлган. Эндиликда шу ҳовузларнинг катта қисми йўқотиляпти. Хўш, шу ҳовузларнинг мармарлари, харсанг тошлари қаерда? Кексаларнинг гувоҳлигича, бу тошлар ўша ҳовузкушлик даврида айрим шаҳар мансабдорлари қурган шахсий уйлар пойдеворига қўйилган. Уларни-ку топса бўлар, лекин ўлган обидаларни қайта тирилтириб бўлармикин?

Ҳеч бўлмаса, ҳозирда мавжуд ҳовузларни асраб қолайлик. Паст-баланд хонадонлар қуршовида, панада жойлашган Хўжа Зайниддин ансамблининг қоқ ўртасидаги мармар ҳовуз бир неча ўн йиллардан бери «ўлимга» маҳкум этилган. Чунки бу ҳовуз туристлар маршрутига киритилмаган.

Таъмирчилардан ҳам гинамиз катта. Масалан, яқинда Амир Олимхон мадрасасининг ичи таъмирланиб, ташқаридаги ғиштли зина янгидан тикланди. Қизиғи шундаки, таъмир ишлари тугамай туриб, сурункали ёққан ёмғир сувлари мадрасанинг ғарбий деворига қўшиб шу зинани ҳам ювиб кетди. Қадимда Бухоро шароитида қурилиш ишлари қишда бажарилмаган. Масжиди Калон, Пойи Остона масжиди, Тоқи Заргарон қиш чилласида таъмирлангани учун ҳам қайта тикланган жойлар йил ўтар-ўтмас шўрланиб, пўрсилдоқ боғлаб сувоғи кўчиб туша бошлади.

Девонбеги мадрасасидан беш метрча наридан Шоҳруд ариғи оқади. Усталар ариқ билан мадраса оралиғига тўртбурчак плиталарни нишаброқ қилиб ётқизсалар олам гулистон бўларди. Мадраса томидан оққан қор-ёмғир сувлари тўғри ариққа оқиб тушарди. Афсуски, усталар бу ҳақда ўйлаб кўрмадилар. Энди ўша сувлар тарихий бино остига сингиб кетаяпти.

Мағоки Кўрпанинг пештоқи, Тими Абдуллахоннинг таъмири ҳам кўп ўтмай ёрилиб, қараб бўлмас даражага тушиб қолди. Бунга ғишт ва ганчнинг сифатсизлиги сабаб эмиш. Сифатсиз бўлса ишлатмаслик керак эмасмиди?..

Айрим уддабуро таъмирчилар пишиқ ғишт устидан ганч суриб, андавалаб чиқадилар. Ўша бинонинг ҳуснини бузишни эса хаёлларига ҳам келтирмайдилар.

БУРГАГА АЧЧИҚ ҚИЛИБ...

Диннинг реакцион моҳиятини, асрлар давомида илм-фан тараққиётига салбий таъсир этиб, зодагон синф қўлида эксплуатация қуроли бўлганлигини яхши биламиз. Бироқ, динга қарши курашда аксар бир томонламаликка йўл қўйиб келиндики, натижада халқнинг ақл-заковати, машаққатли меҳнати эвазига бунёд этилган кўпгина санъат ва меъморчилик намуналари—масжид, мадраса, қабр ва дахмалар қаровсизликдан йўқолиб кетди, «атеист» сифатида айримларини кўр-кўрона ўзимиз йўқотдик.

Дин—афюн, у жаҳолат манбаи. Унга қарши кураш эса Ленин таъбири билан айтганда «жуда нозиклик»ни талаб этади. Акс ҳолда динга қарши кураш бобида ўзимиз жаҳолат ботқоғига тушиб қолишимиз мумкин. Яқинда шу масалада босар-тусарини билмай, қолган, ҳар бир маросим, ҳар бир урф-одатни кўр-кўрона динга элтиб боғловчи, каттакон «атеист» раҳбарлардан бири ҳаром-ҳариш ишлари учун қамалди. Бу факт эл назаридан аллақачон қолиб бўлган ўша раҳбар ҳақида ҳар хил шов-шувларга сабаб бўлди.

Шу йил «Коммунист»(12-сон), «Огонёк»(38-сон) журналларида қадимги Русда христиан динини қабул қилинганлигининг минг йиллигига бағишланган мақолалар чиқди. Жумладан, «Огонёк» журналида: «Христиан динининг қабул қилиниши нафақат диний, балки мамлакатда ижтимоий-сиёсий қарашларнинг шаклланишига, давлатнинг иқтисодий ва маданий жиҳатдан ривожланишига олиб келди, Киев-Печёрский монастрига ўхшаш ажойиб, меъморчилик намуналари худди ўша йилларда қурилган» деган сатрлар бор.

Дарҳақиқат, Бухоройи шарифда ҳам кўпгина меъморчилик ва санъат асарлари истасак, истатамасак ислом динига бориб тақалади.

Қадимда дин пешволарини, қолаверса шоирни, файласуфни, муаррихни, хуллас, халқ эътироф этган улуғ одамини «авлиё» деб атаган. Бугунги кунда шу «авлиё» сўзини пеш қилиб, ўтмишдаги талантли шоирлар, олимларнинг баҳридан кечсак кулгили эмасми? Бухородаги Мулло Пайрави гузарида бир ҳовли бор. Бу ер бир вақтлар кутубхона бўлган экан. Кутубхона шарафига, китоб ҳурмати учун шу ерга туғ қўйилган. Хўш, туғни олиб ташлашсин, лекин қиммати йўқолмаган бинони йиқитиш атеистик ташвиқот эмаслигини ҳаёт аллақачон исботлаб берган-ку.

1949 йилда устод Садриддин Айний нотоблигига қарамай Бухорога келади. Сафардан мақсад: Шарқнинг машҳур алломалари Хожа Исматулло Бухорий, Мушфиқий қабрларини аниқлаб бериш, Ибн Сино туғилган қишлоқни топиб, шу қишлоққа буюк ватандошимизга ёдгорлик ўрнатиш эди. Айний домланинг ёзишича, ўша даврда Бухоро обкомининг биринчи секретари А. Ризаев алломаларнинг қабрларини обод қилишга ваъда берган экан. Афсуски... ҳозиргача ҳам бу хайрли иш амалга оширилмай қолиб кетди.

Бухоро областида улкан тепаликлар, қўрғонлар бўлиб, ҳозирда уларнинг кўпчилиги бузилиб, экин майдонларига айлантирилди. Оламшумул муаррих Муҳаммад Наршахий (X аср)нинг айтишича Қоракўл районидаги Пойканд ёки шаҳри Хайбар, Свердлов районидаги Варахша шаҳри Бухородан ҳам қадимийроқ экан. Бироқ археологлар очган бу тарихий масканлар чала ўрганилиб очиқ ҳолда ташлаб кетилди. Эндиликда истаган одам келиб, бу ерни вайрон этишга ўз ҳиссасини қўшмоқда.

Вобкент районидаги Наршах тепада ҳам бир замонлар шаҳар қад кўтаргандир. Яқин-яқингача Наршах тепа ёнида ёзувли мармар тош бор эди. Эҳтимол, бу ерда машҳур ватандошимиз Муҳаммад Наршахий дафн этилгандир... Яқинда Нарҳаш тепага борсак, на қабр, на мармар тош қолган. Бу ёғи қандоқ бўлди? Наҳот Муҳаммад Наршахий номи зикр этилган бир мармар лавҳа қўйиш, бу ерни том маънодаги зиёратгоҳга айлантириш ўрнига, ўрганмай туриб яна «туғ» баҳонасида қабрни йўқотсак?! Келинг, ўша қабр Наршахийники бўлмасин ҳам дейлик, лекин шу ерда улуғ муаррих туғилгани, унинг болалиги ўтганлиги номнинг ўзидан ҳам маълум бўлиб турибди-ку!

Областдаги кўпгина мактаблар кабинет системасига ўтган. Жиҳозлари жойида. Математика синф-кабинетида дунёдаги барча математиклар портрети, қисқача таржимаи ҳоли осиб қўйилган, лекин улар орасида Ал-Хоразмий, Хайём, Беруний йўқ. Тарихчилар синф-кабинетида эса немис, француз, испан, юнон муаррихлари портретлари қўйилади-ю, негадир Наршахий, Шарафуддин Али Яздий, Хондамир, Абдураззоқ Самарқандийларнинг портретлари йўқ. Сабабини сўраганимизда магазинлардан уларнинг портретларини тополмадик, дейишади. Шу ҳақда ҳам жиддий ўйлаб кўришга фурсат етгандир.

ТАКЛИФ ВА МУЛОҲАЗАЛАР

Гоҳида бир жаҳду жадал билан битадиган ишларга ўн йиллар ҳам камлик қилмоқда. Чунки бу орада ўша ишларга мутасадди раҳбарлар қайта-қайта алмашиб кетаверади, хайрли ишлар эса яхши ниятлигича олдинга силжимай қолаверади.

Бундан бир неча йил бурун Амир Олимхон мадрасасида Павлик Морозов номли болалар кутубхонаси жойлашгани, уни бошқа муносиброқ жойга кўчириш мумкинлиги ҳақида юқори даврасларида истак билдирилган эди. [illegible] ... да Улуғ Октябрнинг 70 йиллиги нишонланди. Мағоки Аттори ва Тоқи Саррофон оралиғидаги кичик хиёбонда машҳур саркарда М. В. Фрунзега ҳайкал ўрнатилган. Бу ҳайкал масжиду-мадрасалар оралиғида қолиб кетмоқда. Бухорода М. В. Фрунзе проспектини яратиб ёки яқиндагина ишга тушган Фрунзе номидаги кутубхона олдидаги кенг хиёбонда атоқли саркардага бронза ҳайкали ўрнатсак яхши эмасми?

Кези келганда шуни айтмоқчимизки, ҳали Бухорода маҳаллий инқилобчиларнинг бирортасига ҳам ҳайкал қўйилмаган. Ҳолбуки Файзулла Хўжаев, Абдуллахўжа Тўраев, Ҳалим Ашуров, Садриддин Айний каби инқилобчилар олдида биз умр бўйи қарздормиз.

Аҳмад Дониш, Пайрав Сулаймон, машҳур ҳофизлар — Самадбегижон, Қори Камол, Левичалар номига кўчалар, мемориал тахталар қўйилса мақсадга мувофиқ бўларди. Бухоро учун ўз умрининг асосий қисмини бағишлаган, унинг ҳақиқий фидойиси Бобо Калон — Юрий Николаевич Юреньев номига бирорта кўча қўйсак, у яшаган Абдуллахон мадрасасидаги ҳужрада унинг камтарона уй-музейини очсак, бирор еримиз камайиб қоладими? Ёки, эски Бухорода кўчалар каммий? Кўчалар жуда кўп. Улар Металлистов, Яблочная, Уголная, Санитарная, ҳатто Тракторная деган номлар билан юритилади. Бу кўчаларни маҳаллий халқ муомалада ҳамон эски номлари — Қутлуғ, Сўзангарон, Бозоригул, Кўчабоғ, Қуйи дарахт, Кокила деб ишлатади.

Москвадагидек Бухоронинг ҳам кўча ва гузарларини жўяли қадимий номлар билан атай бошласак ёмон бўлмасди.

Бухоро. «Гавкушон минораси»

> **Биз социалистик маданиятнинг обрў-эътиборини яна ҳам юқорироқ кўтаришимиз керак. Олимлар ва ихтирочилар, ёзувчилар ва журналистлар, рассомлар, артистлар, ўқитувчилар — маданият ва маориф турли соҳаларининг барча ходимлари қайта қуришнинг курашчилари бўлишга даъват этилганлар. Партия зиёлиларимизнинг фаол гражданлик ва социал позицияда бўлишига умид боғлайди.**
>
> М. С. ГОРБАЧЕВ
> Улуғ Октябрнинг 70 йиллигига бағишланган тантанали қўшма мажлисда қилган докладидан.

Берлиндаги Пергамон музейида 1898 йил суратга олинган Бухоро қалъасининг бир бўлаги ва қадимий шаҳар дарвозаси ҳамда йўқолиб кетган бир масжид (масжид атрофида одамлар) сурати бор. Бу Бухоронинг қайси дарвозаси, масжиднинг номи нима? Аниқлай олмадик. Лекин суратдаги обидаларнинг қачон, ким томонидан йўқотилгани аниқ.

Уни биз, бизнинг лоқайдигимиз, пажмурда ғуруримиз йўқотган!

Энди эса, йўқолган обидалар номини билмоқчи бўлсак, таниқли олима (минг бор ташаккур унга!) Ольга Александровна Сухареванинг Москвадаги «Наука» нашриётида 1976 йилда атиги икки минг нусхада чоп этилган «Бухоронинг жамоа гузарлари» китобидан қидирамиз.

Бухорони қўмсаб, кўради —
Обидалар гоҳ хобларида.
Чиқа олмас ва лекин улар
Сухарева китобларидан.
Ховузларнинг кўзи кўр бўлди
Бу тарихнинг итобларидан,
Фақат номин биламиз энди
Сухарева китобларидан.
Ўлди қанча эҳромлар бир-бир
Қадамимиз шитобларидан,
Уларнида кўриб йиғлаймиз
Сухарева китобларидан.

Бухоро тақдири учун ўкраб йиғламаслик, кейин аттанг дея манглайга шапати тушурмаслик учун ҳозирдан ўйлаб кўриш керак. Кўп кечикдик, лекин ҳали ҳам эрта. Шунинг учун эски шаҳардаги қадимий уйларни ҳуда-беҳуда сабабларни рўкач қилиб, йиқитишга қатъий чек қўйиш керак. Ҳар уй, ҳар бир паскўча ҳисобга олиниб, уни вақти-вақти билан таъмирлаш, келажак наслларга музей-шаҳар сифатида қолдиришни республикамизнинг бутун жамоатчилиги, биринчи навбатда бухороликларнинг ўзлари ўйлашлари керак. Ҳозир одамларни кўп қаватли бинолар, кенг йўллар билан ҳайратлантириб бўлмайди. Лекин Бухоронинг тор,жин кўчалари, лойсувоқ уйлари ҳайратли ва табиийдир. Шуларни кўриш учун узоқ-узоқ юртлардан пул харжлаб келадилар. Чунки дунёда бунақа шаҳарлар жуда оз қолган.

Бухоро ўлкашунослик музейи Аркда жойлашган. Жой танқислигидан экспонатларнинг ўндан бир қисмигина меҳмонларга кўрсатилади, қолганлари зах, қоронғу хоналарда димланиб ётибди. Шу ўринда аввалги йилларда музейдан ўғирлаб ёки совға сифатида олиб кетилган экспонатларни қайтариш, айбдорларни жазолаш ҳақида ҳам ўйлаб кўриш лозим.

Бухорога келаётган туристлар оқими йилдан-йилга ортиб бораяпти. Фақат 1986 йилнинг ўзида жаҳоннинг турли мамлакатларидан ва ўзимиздан 175 мингдан зиёдроқ саёҳатчи Бухорони келиб кўрди. Унинг тарихий обидаларини таъмирлаш учун эса 1 миллион 330 минг сўм маблағ ажратилибди. Бизнингча, бу унчалик етарли бўлмаса керак. Чунки Германиядаги Эрфурт шаҳрида Кўкалдош мадрасасининг ярмича келадиган бир эҳромга ҳар йили миллион маркадан ортиқроқ маблағ ажратилар экан. Тўғри, бизда айрим йиллари таъмирлаш учун ажратилган маблағдан тўлиқ фойдалана олмаслик ҳоллари ҳам бўлган. Натижада маблағ ўзлаштирилмадими, демак келгуси йили албатта уни камайтириш керак. Ҳолбуки, усталар сонини ошириш, таъмирчи усталарни ўқитиш, қурилишларни сифатли бинокорлик материаллари билан таъминлашни ҳеч ким ўйламайди. Биз ҳам худди Германиядагидек қадимий обидаларни ҳар йили таъмирлашга, унинг шикаст-рехтларини тузатиб боришга одатланишимиз керак.

Қадрли дўстлар! Бухорога келинг. Унинг емирилаётган ҳар бир обидаси олдидан ўтганда юракларни ларзага келтирувчи ҳазин бир нола, аччиқ бир фарёд эшитгандек бўласиз. Бу нола аждодлар ноласи, минг йиллар қаъридан бизгача етиб келган обидалар фарёди...

Улар биздан эътибор кутмоқда, мадад кутмоқда. Бухоро фақат бухороликларники эмас. У республиканики, мамлакатники, бутун жаҳонники! Бухоро—ўтмишники, бугунники ва... келажакники. У ҳаммамизники.

Бухоро ёрдамга муҳтож. Йўқ. Биз Бухоро учун ёрдам фонди очмоқчи эмасмиз. Бу фонд аллақачон очилган. Бу фондга маблағни унинг обидалари ўз жамоли эвазига, бетакрор санъати эвазига, муйсафид тарихи эвазига бутун дунёдан тўпламоқда. Фақат гап ана шу маблағдан керагича, ўз ўрнида усталик билан фойдаланишда қолган.

Неъмат АМИНОВ, Садриддин САЛИМОВ

Таъмирталаб бинолар

Г. ЕҚУБОВ фотолари

ОПЕРА САҲНАСИ ҲАҚИДА ТАДҚИҚОТ

Ўзбекистон ССР Олий Советининг 1939 йилги қарорига биноан Меҳнат Қизил Байроқ орденли ўзбек давлат музикали театри — опера ва балет театри деб номланди. Бу қарор ўша йили 17 июнда биринчи ўзбек операси «Бўрон»(М. Ашрафий ва С. Василенко асари)нинг премьераси кунлари эълон қилинди. Шундан буён ўзбек операси саҳнасида кўплаб истеъдодли ижодкорлар ишлаб келмоқдалар. Санъатшунос Тамила Йўлдошбоеванинг «Ўзбек опера саҳнаси усталари» китоби (Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985 йил) илк миллий операмизни саҳнага олиб чиққан, санъатимизнинг бу турини юқори поғонага кўтарган ана шу ижодкорлар ҳақида. Китобга ёзилган сўзбошида мазкур театрнинг шаклланиши, яъни илк ўзбек музикали театри ҳақида ҳам тўхталиб ўтилади. Опера театри 1926 йилда Муҳиддин Қориёқубов томонидан ташкил этилган, ўзбек санъати довруғини нафақат мамлакатимиз, балки бутун жаҳонга таратган Ўзбек Давлат концерт-этнографик ансамбли базасида ташкил топди. 1937 йилдан 1939 йилгача операга ўтиш учун қизғин тайёргарлик кўрилди — профессионал кадрлар тайёрланди, опера ёзилди, янги асар устида иш бошланди. Республикада олий ва ўрта музика мактабларида таълим берила бошланди. Айниқса, бу ишда Москва Давлат консерваторияси қошидаги миллий студия катта ёрдам кўрсатди. Натижада тарихан қисқа давр мобайнида «Лайли ва Мажнун», «Улуғбек», «Гулсара», «Тоҳир ва Зуҳра», «Зайнаб ва Омон», «Майсаранинг иши», «Дилором» каби ажойиб опералар яратилди. Бу билан ўзбек опера театри ҳам шуҳрат қозонди. Мазкур китобда шу опера асарлари фидокор ижрочиларининг ҳаёти ва ижоди ҳақида ҳикоя қилинади. У асосан тўққизта портрет-очеркдан иборат бўлиб, СССР халқ артистлари Ҳалима Носирова, Саодат Қобулова, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ойниса Кучлибекова, Ўзбекистон ССР халқ артистлари Муҳиддин Қориёқубов, Карим Зокиров, Насим Ҳошимов, Саттор Ярашев, Асад Азимов ва Сасон Беньяминов каби санъаткорлар маҳорати ҳақида ҳикоя қилади. Бу ихчам очеркларда санъаткорнинг ҳаётидаги муҳим воқеалар, уларнинг ижодидаги тенденциялар, анъаналар қамраб олинган. Тадқиқотчи санъаткорлар портретини яратишда маҳаллий матбуотнинг ўз вақтида босган тақризларидан кенг фойдаланади. Китоб охирида ижоди ва ҳаёти ҳақида ҳикоя қилинган санъаткорларнинг мукаммал репертуари босилган. Айниқса, опера артистларининг саҳна ҳаётидан берилган расмлар китобхон тасаввурини янада бойитади.

«Ўзбек опера саҳнаси усталари» — миллий операмизнинг яратувчилари ҳақидаги биринчи китоб бўлиб республика музикашунослиги тарихини яратишга муҳим ҳиссадир.

Рашид РАУПОВ

ЖЎН ФИКР ҚАЕРДАН ТУҒИЛАДИ?

куюнчак газетхонлардан хатлар

Томошабинлар орасида намойиш қилинган ҳар бир фильм ҳақида асосли хулосалар айта олиш қудратига эга бўлган кишилар талайгина. Бу яхши, албатта. Лекин айрим томошабинларнинг фильм ҳақидаги фикри жўн. Ундай томошабинлар берадиган баҳо асосан икки хил бўлади: «яхши» ва «ёмон». Лекин улар нега яхши ва ёмон эканлигини тушунтириб бера олмайдилар.

Албатта, бунинг ўзига хос сабаблари бор. Биринчидан, барча киношуносларнинг зўр бериб пойтахтга интилишлари томошабинлар ўртасида амалга оширилиши лозим бўлган тушунтириш ишларига салбий таъсир кўрсатмоқда. Улар область, район ва қишлоқларда умуман бўлмайдилар.

Иккинчидан, кино ходимларининг томошабинлар ўртасидаги ижодий ҳисоботлари жуда кам. Амалга оширилиши керак бўлган ишлар, яратилажак фильмларнинг сценарийлари томошабинлар билан биргаликда муҳокама қилинмайди.

Яна бир фикр. Педагогика институтларини битириб келган айрим олий маълумотли педагоглар ҳам санъат, жумладан, кино асари юзасидан тугал фикр юрита олмайдилар. Шуни назарда тутиб, педагогика институтлари қошида санъат турлари ва кино санъати ҳақида лекциялар ўқилишини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир.

Областларда кино пропагандаси ёмон аҳволда. Кинолаштириш бошқармаларидагилар пропаганда қиляпмиз-ку, дейишлари мумкин. Афсуски, реклама билан пропаганданинг ўртасида катта фарқ бор. Шу сабабли кинолаштириш бошқармалари қошида кино санъати пропагандаси билан шуғулланувчи киношунос штатини очиш керак. У маҳаллий газеталар орқали намойиш қилинаёттган фильмлар мавзуси, аҳамияти ҳақида мақолалар уюштирсин. Ўз навбатида меҳнаткашлар ўртасида кино санъати ҳақида лекция ва суҳбатлар ўтказиб, уларнинг фикрларини умумлаштириб, Кинематографчилар союзига етказиб турсин.

Кейинги йилларда ўзбек киносининг мавқеини янада кўтаришга оид яхши фикрлар билдириляпти. Аммо ўша яхши фикрни амалга ошириш ҳам керак.

Аҳмадали ҚЎЛДОШЕВ

«ЧИНГИЗ АҲМАРОВНИ ҲАММА СЕВИШИ КЕРАК!..»

«Мен Чингиз Аҳмаровни севаман. Уни ҳамма севиши керак... Чингиз чизган суратлар — миллатлардан миллатларга, юртлардан юртларга, қалблардан қалбларга йўл солган кўприкдир...» — СССР Халқ артисти Ҳалима Носирова.

«Москвада ўқиб юрганимда дарсдан чиқавтиб, кимнингдир чақираётганини эшитдим. Бу Чингиз Аҳмаров эди. «Нега енгил кийиниб юрибсан?» — деди у. Мен уйдан иссиқ кийим кутаётганимни айтдим... У эртасигаёқ мени бошдан-оёқ кийинтирди. Мен буни бежиз эслаётганим йўқ. Кейин бундай одамни рассомлар орасида учратмадим. Чингиз Аҳмаров — аввало ҳақиқий инсондир!» — Ўзбекистон ССР Халқ рассоми Абдулҳақ Абдуллаев.

Бу сўзлар СССР Давлат мукофотининг лауреати, XX асрнинг буюк рассомларидан бири Чингиз Аҳмаровнинг 75 йиллиги муносабати билан очилган кўргазма тантанасида айтилди. Тантанани республика Рассомлар союзи правлениесининг раиси Баҳодир Жалолов очди. Сўзга чиққанлар — академик Г. Пугаченкова, Совет Иттифоқи Қаҳрамони Сағит Абдуллаев, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Асқад Мухтор, институтлар ва музейлар, Ўзбекистон ФА ва Маданият министрлиги, ижодий союзлар, газета ва журналлар вакиллари, шогирдлари ва мухлислар улкан монументалист, миниатюрачи мусаввирни эҳтиром билан қутладилар, унинг одамийлиги, саховати ва маҳорати ҳақида гапирдилар. Чет эллар билан маданий алоқалар Ўзбекистон жамиятининг раиси Ф. Тешабоев рассом санъатининг дунёнинг турли мамлакатларида ҳам машҳурлигини айтиб, Хитой рассомларининг тухфасини топширди.

Устоз мусаввир шаънига ўз сўзларини айтган ва айтишга талпинган барча кишиларнинг исму шарифларини санаб ўтишнинг иложи йўқ. Буни Чингиз ака ҳам қўллашади. Фақат бир хушхабарни айтиб қўйиш керак: республика Рассомлар союзининг Кўргазмалар залида СССР халқ рассоми Чингиз Аҳмаров асарларининг кўргазмаси очиқ! Қадимий Шарқнинг мусаввир хотираси ва мушоҳадаси олган тасвирлари, боқий Ватан адабиётининг бунёдкорлари ва қаҳрамонларининг суратлари, замондошларимиз сиймоси, рақсоплар хироми, — эҳтиросли мусаввир Гўзаллик излаган ва топган мўъжизалар кўргазмага чақиради.

Биз эга бўлган нарсаларимиздан айрилсак, йўқотишдир. Биз эга бўлиш имкони бор бўла туриб, йўқотган нарсаларимиз янада катта йўқотишдир. [illegible]

Гўзалликнинг бу дунёда бойлиги... Кўргазмага марҳамат. [illegible]

Чингиз Аҳмаров — Шарқни Ғарбга таништиради. Чингиз Аҳмаров Шарқни ўзига ҳам таништиради, Шарқни кашф этади, ўзлигини англатади, уйғотади...

Карим БАҲРИЕВ

Суратларда: рассом Ч. Аҳмаровнинг кўргазмага қўйилган асарларидан намуналар.

ҚУТЛАЙМИЗ!

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ — 50 ЁШДА

Ҳурматли Мухтор Худойқулов!

Сизни, ҳажвчи, масалнавис шоирни, 50 ёшингиз билан муборакбод этамиз.

Сиз 1959 йилда В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетини тугатгач, «Ёш ленинчи», «Совет Ўзбекистони» газеталари ва «Муштум» журнали редакцияларида ишлаб, журналистик ва ҳажвчилик маҳоратингизни кўрсатдингиз. 1962 йилда «Қоя ва Харсангтош» номли биринчи китобингиз босилиб чиқди. Сўнгра «Дарё ва пўкак», «Зирапча», «Ҳангомалар», «Соялар», «Қирқ масал», «Қадамларига ҳасанот» каби ва рус тилида «Перепелка на гастролях» деган ҳажвий тўпламларингиз нашр этилди.

Таржимон сифатида ҳам ибратли ишлар қилмоқдасиз. Сиз И. А. Криловнинг кўпгина масалларини таржима қилдингиз. Шунингдек, С. Михалков, Б. Нушич, Н. Думбадзе, Л. Ленч каби таниқли ҳажвчиларнинг қатор асарларини, «Габрово ҳангомалари» китобини ҳам муваффақиятли ўгирдингиз.

Сиз бадиий ижодга илмий педагогик фаолиятни ҳам қўшиб олиб бормоқдасиз. «Матбуот ва жамият» ҳамда бошқа илмий рисолаларингиз, илмий-тадқиқот ишларингиз ҳам жамоатчиликка маълум. Самарали меҳнатларингиз учун Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий ёрлиғи билан мукофотландингиз.

Сиз ҳозир айни ижодий камолот ёшидасиз. Сизга келгуси ишларингизда янгидан-янги ижодий зафарлар, сиҳат-саломатлик тилаймиз!

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИ ПРЕЗИДИУМИ

ҲИНД ХАЛҚИНИНГ ДОВЮРАК ҚИЗИ

ҲИНДИСТОННИНГ машҳур давлат, жамоат ва сиёсий арбоби Индира Ганди ҳаёт бўлганида шу кунларда 70 йиллик юбилейини нишонлаган бўларди. У 1917 йил 19 ноябрда Оллоҳобод шаҳрида дунёга келди. Болалик йилларини буюк ҳинд арбоби ва донишманд Робиндранат Тагор асос солган Шантиникетан университетида, кейинчалик Швейцария ва Англияда таълим олди. Давлат тузуми, тарих, сиёсий иқтисод фанларини ўрганди. Отаси Жавоҳарлаъл Неру ва бобоси Мўтилаъл Неру билан бирга Ҳиндистон мустақиллиги учун курашувчилар сафида бўлди.

Ҳиндистон мустақилликка эришгандан сўнг Индира Ганди мамлакат сиёсий ҳаётида фаол иштирок этди. 1955 йилдан мамлакатдаги ҳукмрон партия — Ҳиндистон Миллий Конгресси раҳбарларидан бири бўлди. 1959 йилда эса шу партия раислигига сайланди. 1966 йили Лол Баҳодир Шастри вафот этгач, у Ҳиндистон Бош министри лавозимига кўтарилди.

700 миллион киши яшайдиган мамлакат ҳукуматига бошчилик қилган И. Ганди Ж. Нерунинг ички ва ташқи сиёсатини давом эттириш, халқ хўжалигини планли ривожлантириш, аҳоли турмуш тарзини яхшилаш, ишсизлар сонини камайтириш, халқаро тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш, Совет-Ҳиндистон муносабатларини кенгайтириш йўлида жонбозлик кўрсатди.

Шубҳасиз, талайгина мамлакатларда, айниқса, Шарқда аёл кишига ижтимоий-сиёсий ҳаётдан ва давлат ишларидан четда турувчи ожиза сифатида қаралади. Аммо И. Ганди билан яқиндан таниш бўлган кишилар унинг ҳокимиятни бошқаришига, олий даражадаги лавозимга лойиқ топилишига табиий бир ҳол сифатида қарашарди. И. Ганди бу мартабага ўзининг ўткир ақл-идроки, ғайрати ва шижоати туфайли эришганди. У ҳокимият тепасига келганда айрим ҳинд сиёсатдонлари «Мана, И. Гандини тийиб қўйиш мавриди келди» деб тахмин қилган эдилар. Лекин И. Ганди, таниқли ҳинд дипломати Кришна Менон таъкидлаганидек, ўзига нисбатан бўлган жабр-зуғумни кўтарадиган аёллардан эмасди. Машҳур ҳинд ёзувчиси Х. А. Аббос 1966 йили бу аёлнинг келажагига умид боғлаб, келгусида у Ҳиндистон сиёсатига улкан таъсир кўрсатади, деган эди.

И. Гандидан кўпинча аёл киши қандай қилиб давлат ҳокимиятига бошчилик қила олади, деб сўрашарди. Бунга жавобан у «Бизни у ёки бу шахснинг эркак ёки аёллиги, христиан, индус ёки мусулмонлиги эмас, балки жамиятга қандай наф келтириши мумкинлиги кўпроқ қизиқтиради. Агар у инсониятга бирор фойда кўрсата олса, жамият ундан фойдаланиши зарур», дерди.

И. Гандининг халқаро сиёсий, иқтисодий муносабатларни чуқур ва пухта билиши, жаҳон миқёсидаги обрў-эътибори империалистик кучларнинг ҳийла-найранглари ва фитналарини барбод этишда жуда қўл келди. 1983 йил мартда Деҳлида бўлиб ўтган қўшилмаган давлатлар ҳукумат бошлиқларининг анжуманида уни якдиллик билан бу ҳаракат раислигига сайланишини жаҳоннинг барча тараққийпарвар кишилари қизғин олқишлади.

И. Ганди БМТ Бош Ассамблеясининг 38-сессиясидаги нутқида инсоният жар ёқасига келиб қолганлигини гапириб, сайёрамиз учун энг катта хавф бўлган ядро ҳалокатининг олдини олишга даъват этди. АҚШ маъмуриятининг милитаристик программаларини, «самовий уруш»ларга тайёргарликни қаттиқ қоралаб, «Ер юзида бугунги тинчликсиз эртанги ҳаёт бўлмайди», деб таъкидлади. 1984 йил май ойида олти мамлакат бошлиқлари ядро қуролига эга бўлган давлат бошлиқларига мурожаат этиб, уларни бу мудҳиш қуролни синаш ва ишлаб чиқаришга барҳам беришга чақирган эдилар. Бу тарихий ҳужжатнинг муаллифларидан бири И. Ганди эди.

У жасоратли, қўрқмас, оқила ва ўта маданиятли давлат арбоби эди. Кўпгина мураккаб ва оғир муаммоларни ҳал этишда дадиллик ва қатъият билан иш тутарди. Шу билан бирга ажойиб оилапарвар аёл эди. Умр йўлдоши Феруз учун оқибатли, самимий дўст, ўғиллари Ражив ва Санжей учун ғамхўр она эди. У 19 ёшида онасидан, кейинчалик отасидан, 1960 йилда турмуш ўртоғидан жудо бўлганди. 1980 йилда кенжа ўғли Санжей авиация фалокатидан ҳалок бўлди. Бир ҳафтанинг ичида Индиранинг сочлари оппоқ оқариб кетди. Оғир мусибат уни қаттиқ изтиробга солса-да, аммо иродасини бука олмади.

И. Гандининг ҳаёти бир текис, равон кечгани йўқ, албатта. У ўз ҳаёти давомида катта ғалабаларга эришди, айни вақтда айрим муваффақиятсизликларга ҳам учради. Масалан, 1977 йилги сайлов натижасида мамлакат раҳбарлигидан кетишга мажбур бўлди. Лекин тушкунликка тушмади. 1980 йилда унга яна бахт кулиб боқди. Умрининг охиригача Ҳиндистон ҳукуматига бошчилик қилди.

Оташ қалб эгасининг халқаро осойишталик, ирқчилик, мустамлакачилик ва империализмга қарши мардонавор кураши душманларга хуш келмади. Ундан ўч олиш пайига тушдилар. И. Ганди 1984 йилнинг 31 октябрида Ғарб давлатлари ҳукмронлари ёрдами ва қутқусига таянган диний жамоа кучлари томонидан хоинларча ўлдирилди. Бу ёвузлик Ҳиндистон халқи қатори совет кишиларини ҳам ларзага солди. Чунки И. Ганди даврида Совет-Ҳиндистон муносабатлари юқори поғонага кўтарилганди. 1971 йил 8 августда икки буюк давлат ўртасида тинчлик, дўстлик ва ҳамкорлик ҳақидаги Шартнома имзоланганди.

Атоқли совет ёзувчиси Чингиз Айтматов таъкидлаганидек, И. Ганди XX асрнинг машҳур намоёндаларидан бири эди. Унинг номи, шахсияти, ишлари билан тараққийпарвар инсоният ҳар қанча фахрланса арзийди.

И. Ганди жаҳонда тинчликни мустаҳкамлашдек олижаноб ишга қўшган катта хизматлари эвазига Халқаро Жавоҳирлаъл Неру ва «Халқлар ўртасида тинчликни мустаҳкамлаш халқаро Ленин мукофоти»га сазовор бўлганди.

Ўлимидан бир кун аввал у митингда нутқ сўзлаб, «Агар мен ўлсам, қонимнинг ҳар бир томчиси мамлакатимизнинг кучайишига хизмат қилади» деганди. Дарвоқе, шундай бўлмоқда. Унинг муқаддас ишини тинчликсевар ва тараққийпарвар кучлар давом эттирмоқдалар.

Наргиз ТЎЛАГАНОВА

санъат оламида

Кемеровода Сибирь ва Узоқ Шарқ ёзувчилари асарлари асосида саҳналаштирилган спектакллар фестивали бўлиб ўтмоқда. Фестивалда Сибирь, Узоқ Шарқ, Қозоғистон ва Ўзбекистоннинг бир нечта театрлари коллективлари қатнашаяпти. Улар қаторида Максим Горький номидаги рус Давлат академик театри ҳам бор. Театр коллективи кемероволикларга Василий Шукшиннинг «Хўроз қичқиргунча» асари асосида саҳналаштирилган спектаклни намойиш этмоқда. Томошабинлар бу спектаклни яхши кутиб олишди.

●

Абдулла Қаҳҳор номидаги республика сатира театрининг бир группа артистлари Сирдарё областига жўнаб кетишди. Улар ўн беш кун давомида қўриқ область деҳқонлари меҳмони бўладилар, ҳашарчилар ҳузурида спектакллар кўрсатадилар. Республикада хизмат кўрсатган артистлар Лутфулла Саъдуллаев, Хайрулла Саъдиев, артистлар Гўзал Ражабова, Тоҳир Саидов, Меҳри Бозорова, Алишер Йўлдошев, Баҳодир Муродовлар иштирокида «Гап эгасини топади» комедияси намойиш этилади.

●

Бекобод районининг Ойбек номидаги совхозида «Улуғ Октябрь ғоялари тантанаси» мавзуида кўчма кўргазма очилди. Кўргазма Ўзбекистон халқлари тарихи давлат музейи томонидан ташкил этилган. Кўргазма совхоз меҳнаткашларида катта қизиқиш уйғотмоқда. Музей ходимлари уларни халқимиз босиб ўтган улуғ йўл, бугунги ҳаёт ҳақида ҳикоя қилувчи экспонатлар билан таништирмоқдалар.

Кўчма музей республикамизнинг турли областларида намойиш қилинади ва у ерларда кўргазмалар ташкил этилиб, пахтакорлар ва чорвадорлар билан учрашувлар уюштирилади.

●

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Абдуҳошим Исмоилов раҳбарлигидаги республика «Мақом»чилар ансамбли коллективи Андижон области меҳнаткашлари ҳузурида бўлиб қайтишди.

Айниқса, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Ҳ. Юсупова, Ш. Эргашев ва республика «Мақом»чилар конкурси лауреатларидан М. Тожибоев, М. Асадова ва А. Холтожиевнинг чиқишлари пахтакорларга манзур бўлди.

О. ТОШТЕМИРОВ

●

Сурхондарё областининг Жарқўрғон районидаги нефтчилар маданият саройида ёш рассом Шоира Қўзиеванинг шахсий кўргазмаси очилди. Кўргазмада район меҳнаткашлари образлари, Сурхон қишлоқлари лавҳалари ўз аксини топган. Шоира нафақат табиат ошиғи, у кўпроқ замондош образини кенг, психологик ҳолатларда тасвир этишга интилади.

Кўргазмадан портрет, натюрморт, манзара жанридан ташқари бир туркум график асарлар ҳам муносиб ўрин олган. «Пиллачи Норбобо опа», «Барно портрети», «Боғбон Эшмўмин бобо» сингари тасвирлар кишида яхши таассурот қолдиради.

Ғ. НОРМАТОВА

●

Сурхондарё область М. Уйғур номидаги музикали драма ва комедия театри ижодий коллективининг бир группа актёрлари Термиз медицина билим юрти студентлари меҳмони бўлишди. Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Р. Маматалиев, солистлар Т. Эргашев, Х. Орипов, Д. Юнусалиева талабаларга санъат ҳақида сўзлаб бердилар.

Учрашувда «Сепсиз келин» ва «Истамбул фожиаси» асарларидан парчалар намойиш этилди.

Қ. АБДУЖАЛИЛОВ

●

Тошкент Давлат маданият институти қошидаги Тошкент область Ленин комсомоли мукофоти лауреати «Нилуфар» ансамбли қатнашчилари Бўка, Ғалаба, Паркент, Пскент районларида бўлиб меҳнаткашларни маданий дам олишида ўз ҳиссаларини қўшишди.

Учрашувларда ансамблнинг Р. Абдурасулов, Б. Умаров, Ё. Рўзиев, М. Мўминова, З. Орзиқулова каби ижодкорлари иштирок этишди.

Б. ОЙНАЗАРОВ.

Редакция санъат бўлимига хат-хабар йўллаган М. Абдуқодиров, Б. Усмонов, А. Бурлиев, А. Иноятов, А. Муқимов ва бошқаларга миннатдорчилик билдиради.

ДЎСТЛАР ДИЁРИДА

Югославиянинг Скопле шаҳри ва пойтахтимиз Тошкент ўртасида мустаҳкам дўстлик алоқалари ўрнатилган. Шу муносабат билан ўтган йили Скопле шаҳри маданият ва санъат арбоблари, меҳнаткашлари делегацияси Тошкентга ташриф буюрган эди. Энди навбат тошкентликларга келди. «Скопледа Тошкент ҳафталиги» ҳам муваффақиятли давом этмоқда. Ҳафталик «Байрам қутлови» деган катта концерт билан очилди. Скопле марказида китоб кўргазмаси ташкил этилди. Бундан ташқари Ўзбекистон тасвирий санъати намойиш этилаётган кўргазма ҳам югославияликларда катта қизиқиш уйғотмоқда. «Культура» кинотеатрида ўзбек фильмлари кечаси бўлди, биродарлашган шаҳарларнинг хонанда ва созандалари иштирокида концертлар бўлиб ўтди. Шаҳарнинг катта залида «Тошкент Скоплени табриклайди», деган адабий-бадиий концерт қўйилди. Ҳафталик қизғин давом этмоқда.

ҲИНДИСТОНДА СССР ФЕСТИВАЛИ

Совет Иттифоқи ва Ҳиндистон тарихий алоқаларининг илдизлари узоқ ўтмишга бориб тақалади. Совет ҳокимияти даврида бу алоқалар янада мустаҳкамланди. Шу йилнинг июль ойида бошланган «СССРда Ҳиндистон фестивали» бунинг ёрқин тимсолидир. Бир неча ой давомида ҳиндистонлик санъаткорлар, маданият арбоблари Москва, Ленинград ва Тошкент шаҳарларида бўлиб ўз санъатларини намойиш этишди.

Энди гал Совет Иттифоқига келди. Эртага Ҳиндистонда СССР фестивали очилади. Фестиваль муносабати билан Деҳлида «Советлар мамлакати» деб номланган махсус журнал чиқарилди. Журнал КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачевнинг табрик хати билан очилади.

Фестивалда мамлакатимиздаги энг машҳур ансамбллар, санъаткорлар, фан ва маданият арбоблари, илғор ишчилар қатнашадилар. Улар орасида қатор ўзбек санъаткорлари, ижодий коллективлари ҳам бор.

СУРАТЛАРДА: «СССРда Ҳиндистон фестивали» қатнашчилари

КИТОБЛАР КОНКУРСИ ЯКУНЛАНДИ

Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитети, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи ҳамда республика Кўнгилли китобсеварлар жамиятининг ҳамкорликда Улуғ Октябрь Социалистик революциясининг 70 йиллигига бағишлаб ўтказган «Энг яхши китоблар» конкурси якунланди. Конкурсга республикамиз ва Қорақалпоғистон АССР нашриётларида ижодкорларнинг кейинги йилларда чоп этилган ижтимоий-сиёсий, бадиий, илмий-оммабоп китоблари тавсия этилди.

Энг яхши оммавий-сиёсий китоблар бўйича битта I даражали мукофот — «Революция даъвати билан» биографик очерклар тўпламининг авторлар коллективига, иккита рағбатлантирувчи мукофот — С. Содиқов, А. Фаттоевга «Социал адолат ва ижтимоий муносабатларни такомиллаштириш» китоби ҳамда Н. Махнога «Сиренанинг чинқириғи» очерклар тўплами учун берилди. Бу китоблар «Ўзбекистон» нашриётида нашр қилинган.

Поэзия бўйича битта I даражали мукофотга — шоир Х. Даврон «Боланикнинг овози» шеърий тўплами учун, иккита рағбатлантирувчи мукофотга — шоирлар Ч. Эргаш «Энг баланд қаср», М. Кенжабоев «Муножот» шеърий тўпламлари учун сазовор бўлдилар. Бу китоблар Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чоп этилган.

Проза бўйича битта I даражали мукофот — «Меҳнат» нашриётида босилган «Орол ёрдам сўрайди» китобининг авторлар коллективига, учта рағбатлантирувчи мукофот — ёзувчи С. Сиёевга «Аваз» романи, адиблар О. Сидельниковга «Ҳамид Саримсоқовнинг саргузаштлари», С. Нагаевга «Минг ўлимни енгиб» ҳужжатли қиссалари учун берилди. Бу асарларни Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти китобхонлар ҳукмига ҳавола қилган.

Илмий ва илмий-оммабоп китоблар учун битта I даражали мукофотга — О. Шарафиддинов Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида босмадан чиқарилган «Гўзаллик излаб» адабий-танқидий мақолалар тўплами, иккита рағбатлантирувчи мукофотга М. Ўзбеков «Ўзбекистон» нашриётида нашр қилинган «Социализм қурилиши ва шахс» китоби, Т. Изимбетов «Қорақалпоғистон» нашриётида чоп этилган «Ислом генезиси ва эволюцияси» асари учун сазовор бўлдилар.

— Конкурсга жуда кўплаб асарлар, тўпламлар, китоблар тавсия қилинди, — дейди конкурс жюриси раисининг ўринбосари, республика Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитетининг Бош редактори Б. Шарипов. — Унда асосан китобларнинг мазмунига ва нашр сифатига алоҳида эътибор берилди. Инқилоб ва унинг ғояларини ёритиш конкурснинг муҳим шартларидан бири бўлди. Айни пайтда бу мавзу ёшлар асарларида ҳам кўпроқ ўз ифодасини топаётганлигини таъкидлаш керак.

«Орол ёрдам сўрайди» китобининг авторлар коллективи ўзларига берилган мукофот пулини Орол фондига ўтказажакларини маълум қилдилар.

Конкурс ғолибларини биз ҳам кўп сонли муштарийларимиз номидан қутлаймиз.

ХАТО ТАКРОРЛАНМАСЛИГИ КЕРАК

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи қошидаги Оролни асраш комитетининг навбатдаги йиғилиши «Ўзбектелефильм» студиясининг «Орол ҳақида сўз» ва «Қумлар тилга кирганда» фильмларининг намойиши билан бошланди. Кинорежиссёр Шавкат Маҳбубов яратган бу картиналарнинг бири 1983 йили Юрмалада бўлиб ўтган «Инсон ва денгиз» конкурсининг дипломи билан тақдирланган эди. Унинг яқинда суратга олган иккинчи фильми ҳам 23—30 ноябрь кунлари ўтказиладиган навбатдаги конкурсга тақдим этилди.

Йиғилиш катнашчилари ҳар икки фильмни Орол тақдири ҳақида жиддий бош қотиришга ундовчи, юз беражак экологик фалокатдан огоҳ этувчи чуқур реалистик асар сифатида баҳоладилар. Орол комитетининг раиси Пирмат Шермуҳамедов орада қилинган ишлар ҳақида ахборот берди.

Келгуси йилнинг баҳорида республикамизда Байкал ҳаракати ва Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг Орол комитети ташаббуси билан «Ёзувчи ва экология» мавзуида халқаро форум ўтказиш кўзда тутилмоқда. Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Сарвар Азимов ана шу анжуманни ўтказиш билан боғлиқ ташкилий-тадбирлар ҳақида фикр юритди. Йиғилишда сўзга чиққан профессор С. Мирзаев 29—30 сентябрь кунлари Орол ва сув ресурслари муаммоларига бағишлаб ўтказилган Бутуниттифоқ зонал кенгаши шошилинч тарзда, кенг жамоатчилик ва матбуот органларини хабардор этмасдан уюштирилганлигини тилга олди. У бир пайтлар бевосита Оролнинг қуришига олиб келувчи лойиҳаларни амалга оширган Сув хўжалиги министрлиги, бу режаларга лом-мим демаган Гидрометеорология ва атроф муҳитни назорат қилиш Давлат комитети мутахассисларининг илгаригидан деярли фарқ қилмайдиган позициялари ҳамон устун бўлиб қолаётганлигини таъкидлади. Орол муаммосига бундай ёндашув денгиз тақдирини ижобий ҳал қилмайдиган қарорлар қабул қилинишига олиб келади. Ҳозир Орол денгизини асраш ҳақида ишлаб чиқилаётган таклифлар кенг жамоатчиликнинг фикрига таянган ҳолда конкретлаштирилиши зарур. Бу масала сув хўжалиги министрлигининг идоравий манфаатларини ҳимоя этадиган тадбирларга урғу берилган ҳолда, ёпиқ эшиклар ичида ҳал бўлиб кетса, биз денгизни мутлақо асраб қололмаймиз. Оролга муносабатда иккинчи бор хато қилишга ҳақимиз йўқ.

«Средазгипроводхлопок» институти лойиҳа бош инженери Г. М. Дегтяров Амударёнинг ўнг соҳилидаги зовур сувларини Орол бўйига оқизувчи 1500 километрлик коллектор лойиҳаси билан таништирди.

Шунингдек, йиғилишда Орол денгизини асраб қолиш имконини берадиган энг мукаммал лойиҳа учун Бутуниттифоқ конкурсини эълон қилишга қарор қилинди.

НАЗАРМАТ

ДАРАДАН ЭШИТИЛГАН КУЙ

ДАРАДА тонг қоронғусидан ойдин оқшомгача ўқ овозлари янгради. Кейин хатарли садолар тиниб, қўшиқ таралди. Уни икки разведкачи — гулистонлик Равшан Турсунбоев ва самарқандлик Александр Хрипков куйларди...

Равшан билан Александр Боғлон даралари, яшил водийга элтадиган сўқмоқ йўлларда аҳоли осойишталигини қўриқлаб юрганларида она юртларини соғинардилар, Чунки у ерларнинг мевазор боғлари, шўх жилғалари, қайнаб чиқаётган булоқлари, ранг-баранг кўкатлари қадимий Самарқанд ва навқирон Гулистон ерларини эслатарди. Шунда юракка қўшиқ келарди. Улар дил оҳанглари билан водийга тушиб борардилар. Лекин замин нафасидан олов ҳиди келарди. Ер ҳайдаётган деҳқонлар, дон майдалаётган аёллар, ҳатто пода боқаётган болаларнинг ҳам елкаларида милтиқ кўринарди. Апрель инқилобининг душманлари худди чиябўридай пана-пастқам жойларда пайдо бўлишиб, қонли жиноятларга қўл уришарди. Одамларнинг ёстиғини қуритиб, жамоат жойларини ёндириб, портлатиб кетишарди...

Александрнинг кўкрагида Қизил Юлдуз ордени бор. Шундай жанговар мукофотни Равшан ҳам олган. Афғонистонда интернационал бурчини бажарган Александр ҳозир туғилиб ўсган шаҳрида тинч меҳнат гаштини сурмоқда. Касби электрик. Юртга, хонадонларга нур элтишни ўзи учун катта бахт деб билади. У яқинда республика комсомол агитпоезди билан Қорақалпоғистон АССР, шунингдек Хоразм ва Бухоро областларида бўлди. Ҳамма жойда ёшлар унинг жанговар йўли, Афғонистондаги интернационал бурчини қандай бажарганлиги билан қизиқардилар. Суҳбат пировард бўлганда, Алексндр қўлига гитара олиб Афғонистонда ҳарбий хизматни ўртаб юрганда, юртини соғинганда яратган қўшиғини ижро этарди:

Эслайсанми, навбаҳор
фаслин,
Хотин-қизлар байрамин
дўстим,
Қуччи, Боғлон, Файзобод
ерин,
Улар ортда қолганин,
дўстим.
Кимдир постдан қайтмади.
яна,
Ёлғиз қолди ўксиб
бир она,
Эслаб олис ёр васлин
ўйинг,
Эшитилар дарадан
куйинг.

Суҳбат аҳли Александрдан бу қўшиқнинг яратилиш тарихини сўрарди. У бир лаҳза жим қолиб, хаёлга берилларди. Сўнгра бош кўтариб, «Бу қўшиқни дарада, бир қаттиқ жангдан кейин кўпчилик бўлиб яратганмиз», дерди.

Воқеа бундай бўлган эди: Александрнинг бўлинмаси турган жойга қўшни қишлоқдан ўн тўрт яшар Ҳаким деган бола келади. Уни жангчилар яхши билишарди. Боланинг отаси ва акаси халқ армияси — қишлоқ хавфсизлигининг посбонлари эди. Душманлар уларни кечаси ўлдириб кетадилар. Ҳаким жангчиларимизга бўлган воқеани айтади. Взвод шу заҳотиёқ жангга отланади. Душманлар қишлоққа ўт қўйиб тоққа кўтариладилар. Дарада қаттиқ жанг бўлади. Александр Хрипков ўнга яқин душманни қириб ташлайди. Бу жасорати учун қўмондонлик уни Қизил Юлдуз ордени билан мукофотлайди.

Александр Қундуз шаҳри, Пулихумри, Тошқўрғон ва бошқа жойларда бўлган жангларни ҳам хотиридан чиқаргани йўқ. Давриробот қишлоғи яқинида Хрипков жанговар дўстлари билан бирга юздан ортиқ душманнинг йўлини тўсиб чиқади. Улар қаттиқ қаршилик кўрсатадилар. Лекин мақсадларига эришолмайдилар. Қириб ташланадилар. Аксарияти асир олинади.

Александр ҳозир яна ўз иш жойига қайтган. Самарқанд уйқурилиш комбинатида монтажчи-электр-пайвандчи бўлиб ишламоқда.

...Александрнинг қўшиғи ва суҳбатини эшитиб ўтирган оққўрғонлик Ҳусан Маҳкамов «Биз ҳам бундай қўшиқларни жанглардан кейин кўп айтганмиз», деди. У ҳозир газлаштириш ва электрлаштириш тармоқларида электр мастери бўлиб ишлаб келмоқда. Районда тузилган интернационал жангчилар советининг, шунингдек, комитетининг аъзоси.

У 1979 йилда акаси Ҳасан билан бирга армия хизматига жўнаб кетганди. Ҳусан танкда мўлжалловчи, Ҳасан эса танк командири бўлиб Афғонистонда интернационал бурчини бажараётган ватандош йигитлар қаторига бориб қўшилди.

1981 йилнинг апрель-ноябрь ойларида Жалолобод шаҳри атрофида пайдо бўлган душман тўдаларини тугатишда ака-укалар актив иштирок этишди. Душман бир жойда пайдо бўлмасди. Ўзига қулай пистирма ахтарар, бирдан ҳужумга ўтарди. Буни яхши билган қўшинларимиз ёвни бош кўтарган жойида яксон этишарди. Бўлинмалар йўлга чиққанида уларни Ҳасан ва Ҳусан танклари билан кузатиб боришарди. Отишма бошланганда ака бир томонга, ука бошқа томонга зарба беришга шошиларди.

Сўнгги жанг Ҳусаннинг ёдидан кўтарилмайди. Афғон жангчилари билан бизнинг ўқчи бўлинмамиз икки тоғ орасига жойлашиб олган душман тўдалари қишлоқларни ёндириб, бегуноҳ чўпон ва деҳқонларни ўлдираётганларидан хабар топишади ва босқинчиларни яксон этиш учун йўлга чиқишади.

Ҳусан душман истеҳкомларини яксон этиш ҳақида буйруқ олади. Танкдан аниқ мўлжаллаб ўт очади. Дара тўп овозидан гумбурлаб кетади. Снаряд мўлжалга аниқ бориб тушади. Взвод командири Ҳусанга иккинчи ўт очиш нуқтасини ҳам худди шундай аниқ нишонга олишни буюради. Зум ўтмай душман очаётган ўт уни ўчади. Бироқ танк манёвр қилиб, тоғ бағридан ўтиб бораётганда олисдан отилган ёв снаряди танк яқинида портлаб, Ҳусан оёғидан яраланади. Госпиталда даволанаётган кезларида Қизил Юлдуз ордени билан мукофотланганини эшитади.

Ҳусаннинг акаси Ҳасан ҳам ҳарбий хизматни яхши ўтаб, уйга қайтади. У ҳам мукофотланган. Ҳозир район таёрлов идорасида ишлайди.

Ҳусан Маҳкамов республика комсомол поезди сафарларида бўлиб ўзи тенги ёшлар билан учрашганида жанг хотиралари ҳақида сўзлайди. Сўнгра Александр қўлига гитарасини олади. Зум ўтмай икки собиқ жангчининг қўшиқлари олис-олисларга қанот қоқади:

Эслайсанми, навбаҳор
фаслин,
Қуччи, Боғлон, Файзобод
ерин,
Кимдир постдан қайтмади
яна,
Ёлғиз қолди ўксиб бир
она.
Эслаб олис ёр васлин
ўйинг,
Эшитилар дарадан
куйинг.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси президиуми ва СССР адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси

Собир ЮНУСОВ

вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Саломат ВАФОЕВА

БИРИНЧИ КИТОБ САВДОСИ

«МОНОҚДАН МАКТУБЛАР» ТУРКУМИДАН

«Сўна, бардаммисан, болам? Омон-соғ юрибсанми? Нега газит-журналларда кўринмай кетдинг? Касал-пасалмисан ё? Кўзинг ойдин болам, ниҳоят китобинг чиқибди? Лекин китоб чиқариб қувонган сен бўлдинг-у, ғавғосига қолган мен бўлдим. Ўзиям 10 тийин экан китобинг. Шермат шапканинг дўконидан оғанг 20 дона олибди. Ҳов, зийқишлоқлик амманг ўнта олибди. Ҳаммадан ҳам аммаваччанг Зулайҳо рекўрд қўйибди. Бир йўла элликта олиб қўя қолубди, қизи тушмагур. Нима қиласан, шунчасини десам: «Осонликча етмадик бу китобга», — дейди. «Хонанинг ўртасига ўтирволиб, ҳамма ёғимга териб чиқаман-да қараб ўтираверaман», — дейди. Тонг озонлаб шовқин-сурон билан синфдошларинг келиб қолди. «Сафар эна, чақиринг-э, шоирни иссиғида китобни йўвайли, ҳозир эса ҳар қайсимизга биттадан китобни чўзиб қўйинг,» — дейишди. Уларни синглингга рўпара қилдим, битта китобингни сув қоғозга ўраб дока рўмолим учига тугдим-да, пудратга олган ғўза отизимизга қараб йўл олдим. Пирим бувaнг нақ ёқалашгудек бўлиб рўмолимдаги китобни олди. Ўқишни билмасангиз олиб нима қиласиз десам, ёстиғимнинг тагига қўйиб ётаман, тушимга киради деб, меникидан баттар кемшик тишларини кўрсатиб кулди. Ўн кун деганда китобинг жумла тарафга тарқаб, тўртинчи куни эшигимизнинг туруми тонгдан бузилди. Раҳима энанг гинали, Ёкутжон амманг мен билан гаплашмайди. Тожигул қўшнимиздан тўртта помидор сўратворсам, олдин Сўнанинг китобидан берсин, дебди. Вой товба-ей нима қиласизлар шу 10 тийинлик пиёз пўсти китобни, десам: «Уйга меҳмон келса шу қизни елкамга мингизиб катта қилганман, деб айтаман», дейди Абдулла тоғанг. Гулжон опанг: «Дойим сочини ўриб қўярдим», — дейди. Хулласи... Гина-кудратдан бошим чиқмайдиганга ўхшайди. Китоб йўқ деганимга қарамай ёқамдан олаётган амма-холаларингни эргаштириб. бошлаб Эркин Воҳидовни олдига бораман. Болам, ҳеч бўлмаса бу китоб юз одам бошига биттадан бўлсин дейман. Қариганда бу на кўргилик дейман.

Сўнажон, хороп бўлмағайсан, болам, сочинг ҳалиям ўсмабди-я. Битта журналда ўғил болага ўхшаб тушган расиминг ҳам чиқди, кўрдим. Шундан буён дом-дараксизсан, «Юлдузлар жавлони» деган журнал шеърларимни бермади, дебсан. Нега босмайди? Илгари чиқарди-ку. Илгари бошқа одам редактор эди, дебмисан. Редактор дегани бизнинг раисдай деган гапми? Журналнинг раиси дегин. Яхши шеър чиқавермайдими, ахир, ё раиснинг прикази керакми? Оббо, приказбозлик шундай шаҳру-азим Тошкандаям бор дегин. Ҳозир замон бошқача бўлди, болам. Ҳеч нарсадан тап тортма.

Сўна болам, сенинг олдингга шаҳарга қатнайвериб, Тошкент-Нукус пойизининг проводникларидан тортиб, шўпирларигача таниб қолишган мани. Қайтаётганимда эса: «Тушинг Сафар эна, етиб келдингиз, яна қачон йўлга чиқасиз», — деб қўйишади. Яхшиси, сен Моноққа қайт, мен ҳам илгаригидай эмасман. Ҳасса таянаман. Эшитган бўлсанг Она Оролимиз қуриб боряпти. Дов-дарахтда, сувда барака йўқ. Гужумлар, юз йиллик гужумлар, минг йиллик чинорлар аллақандай ғалати қурт кемириб қуриб боряпти. Мен ҳам қуруқ йўталга учрадим. Хатни ҳам синглинг Ёркинойга диктопка қилиб ёздирупман. Ҳатни алмойи-жалмойилигига хайрон қоларсан, синглинг оғзимдан чиққанини ёзиб оляпти. Шундай пайтда сенинг ўрнинг бу ердадир, болам.

Эсингдами Сўна, болалигингизда Сомонлиёпга чўмилардинглар. Мен қулоғингиздан ушлаб олиб келмагунимча балиққа ўхшаб сувдан чиқмасдинглар. Ҳозир ўша ёп ҳам кўмилиб, катта ариқдай бўлиб қолди. Қирғоқларига одамлар маккажўхори экиб ташлаган. Бир вақтлар шу ерда толлар, тераклар шовулларди, турли қушлар уя қурганди деса, ҳозир ҳеч ким ишонмайди. Ёпнинг чор-атрофлари, овоз етмас пахта далаларининг теварак-атрофига ҳам макажўхори, ловия, шунга ўхшаган нарсалар экилган. Бир ҳисобдан булар яхши. Лекин... Ўша ерларга ким вақт топиб нарса эккан, ўғит берган. Сўнажон болам, шуларни ўйлаб кўзимга ёш келади. Бир вақтлар қишлоғимизда биттагина тандир бор эди, болам. Ҳозир ҳар кимнинг уйида бир тандир, яна газ тандир. Бир-бировникига кириш-чиқиш йўқ. Ҳамма нарса бисёр. Биров мол билан, яна биров уй билан, аллаким машина билан андармон. Икки қадамлик жой Урганчда турадиган холангни икки-уч ойда бир кўраман. Меҳр-муҳаббат деган нарсалар қайда қолди, болам. Нега ҳар ким кун ботмасдан каламушга ўхшаб ўз уйига биқинади. Шуларни ёз, болам, агар қўлингдан келса. Шояд кўзим очиқлигида...

Китоб-ситобингни кўтариб Моноққа қайтавер. Сени чақираверб овозим бўғилди. Агар сен яхши шеърлар ёзсанг, сени эл севса, Тошкандаги газит-журналлар босмаса уида раис-паиси билан гаплашиб ўтирмайман, тўғри Абдулла Орипнинг олдига бораман. «Менинг суягим далада қотган, тишим ғўза билан чиққан. Оқни оққа, қорани қорага ажратиб бер, болам», — дейман. Биламан, мени пазур қиласиз, деб роса чопқиллайсан. Лекин сенга қайрилиб ҳам қарамайман. Сен эса Тошкандингга Орол сувга тўлганда қайтасан. Ана, пойизлар менга узун-узун гудок бериб ўтиб бораётир, шупир болаларимнинг иши бу! Уларга ҳам китобингдан ваъда қилгандим. Эшик ҳам тақиллади. Яна ким келдийкин?!.

Энанг».

Розиқ РЎЗИЕВ

ЭПИГРАММАЛАР

ТУҲМАТЧИ

Баъзилар бор: бўҳтонни ҳам
Тўфон қилиб кўрсатур,
Қатрадайин нуқсонингни
Уммон қилиб кўрсатур.
Ғар ўзининг бисотида
Қилча ютуқ учраса,
Соясин хон, савлатини
Султон қилиб кўрсатур.

БЕЗАК ШАЙДОСИ

Баъзи аёл безакларга ўч бўлур,
Безак гўё вужудига куч бўлур.
Дунё мулкин берсанг ҳамки бу зотга,
Битта безак бўлмаса гар, пуч бўлур.

ЎНДАН ЧЎПҚАЛАМА

КИБРУ ҲАВО

Баъзилар бир кичик мансаб отига
Минса, унга қанот бойламоқ истар.
Ўзгача тус бериб хаёлотига
Оламни муштига жойламоқ истар.
Бунчалар берилмай кибру ҳавога
Камтарлик илмини ёд айла, одам!
Учиб юрса ҳамки арши аълода
Заминдан топади ризқин қушлар ҳам.

«ШЧ» ХАБАРИ

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ

999-мактабда ўқувчиларни меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашга катта аҳамият берилмоқда. Яқинда мактабнинг юқори синф ўқувчилари «Мактаб директорининг томорқасида етиштирилган помидорнинг серҳосил навлари ҳамда уни териш усуллари» деган темадаги практик машғулотда қатнашдилар. Ўқувчилар навбатдаги машғулотларда «Илмий бўлим мудирининг ер участкасидаги экинлар ривожи», «Замдиректоримизнинг уйи — бизнинг иккинчи уйимиз», «Меҳнат ўқитувчисининг узум етиштиришдаги маҳорати» каби темаларни ўтадилар.

З. НЕЪМАТОВ

«ШЧ» ГАЛЕРЕЯСИ

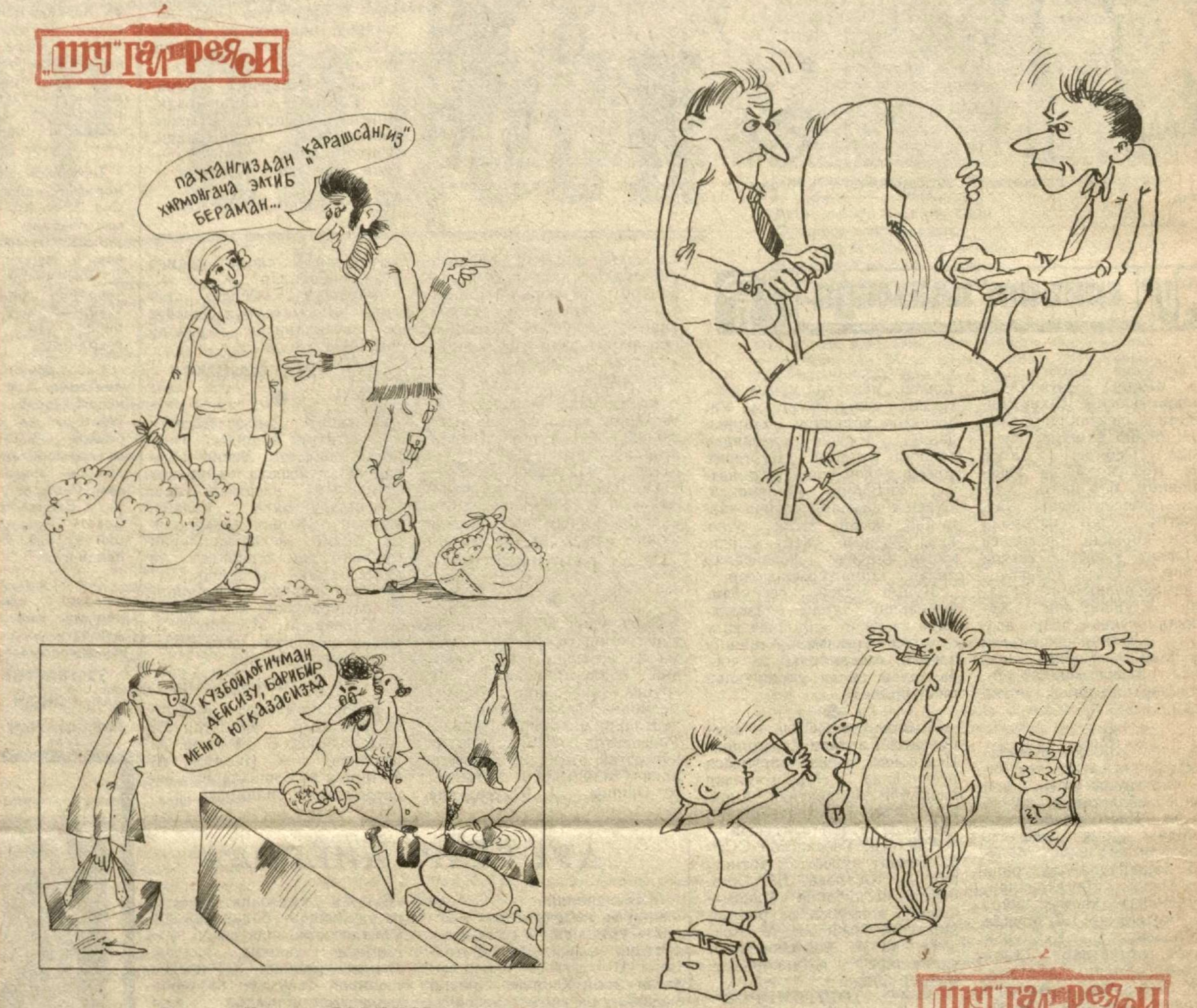

Рассом Нурман БЕРДИЕВ

ШУМ БОЛАНИНГ ЧОЙХОНАСИ

Ҳабиб САЪДУЛЛА

ҚУРОҚ ШЕЪР ЁЗУВЧИ ШОИРГА

Фарзандим деб бош-кўзин
силаб,
Эл ичида кўз-кўз
қилурсан.
Либосини бироз янгилаб,
Ҳеч ким сезмас дея
билурсан.
Тона олмас у бечора ҳам,
Номинг олиб юрибди ахир.
Бағри доғу мағрур бўйини
ҳам,
Нима қилсин шу бўлса
тақдир.
Меники деб, турганинг
сабаб
Одамлар ҳам маъқуллар
сени.
Ёқа ушлаб қилурлар ажаб,
Ўхшатолмай бўйи-бастини.
Янги либос кийдирдинг
магар,
Магар бошинг узра
кўтардинг,
Гарчи унга аталдинг
падар,
Бошқаники қўшиғи,
дарди.
Кимга тортган ахир бу
бола,
Бошқаларни эслатар нуқул.
Суриштирса қилиб
ҳафсала
Бўлмасмисан эл аро бир
пул.
Туққанларин топиб олади
Болам — деган қуроқ
шеърларинг.
Айтчи, сендан нима қолади
Ўхшамагач бирор
ерларинг.

Аркадий ИНИН

У

Ҳали қабр устидаги ёдгорлик очилмаган, каттакон оқ мато бўлагига ўралган унинг ҳайкали қачонлардир паранжига ўралган Шарқ аёлидай маҳзун турарди.

Атрофда эса бошлари қайғули эгилган одамлар — ёшлару қарилар, аёллару эркаклар, масъул ходимлару масъулиятли ходимлар...

Раислик қилувчи мотам митингини одатдаги эзмаликсиз оча қолди:

— Азиз ўртоқлар! Дўстлар! Бугун биз ҳеч биримизга деярли таниш бўлмаса-да, ҳаммамиз учун яқин ва қадрли бўлган кишини сўнгги йўлга кузатаяпмиз. Дангалини айтганда, биз у ҳақда ҳеч нарса билмасдик, у эса биз ҳақимизда ҳамма нарсани биларди! Мана, масалан, сиз, ўртоқ Игнатьев...

Ўртоқ Игнатьев чуқур хўрсинди.

— ... гражданка Пяткинани севиб қолдингиз...

Пяткина қалқиб тушди.

— Буни ким биринчи бўлиб сезди? Ўзингизми, ўртоқ Игнатьев? Балки, сиз билгандирсиз, гражданка Пяткина? Йўқ! Асло! Бу севгидан ҳаммадан олдин У хабар топди! Ва ўз-ўзидан у туфайли қолган ҳамма билди. Бу ҳар биримизнинг шахсий ҳаётимизни У ўзига тегишли, деб билганига мисол эмасми! Ижтимоий ҳаётимиз ҳам... Эслаб кўринг, ўртоқ Скворцов...

Скворцов эслади, сапчиб қўйди.

— Бошлиғингиз ўртоқ Николайчукни танқид қилмоқчи бўлганингизни эсланг.

Бошлиқ Николайчук хўнграб юборишдан ўзини зўрға тийди.

—Сизнинг бу азму қарорингиз ҳақида биринчи бўлиб ким билди? Эҳтимол, ўртоқ Николайчук билгандир? Ёки, ўртоқ Скворцов, бошлиғингизни танқид қилмоқчи бўлганингизни ўзингиз аввал билгандирсиз? Йўқ! Биринчи бўлиб ҳар доимгидай У билди. Кейин у туфайли қолганлар билиб олишди.

Раислик қилувчи нафас ростлаб, мотамга йиғилганларни кўздан кечирди.

ДЎСТЛАРИМИЗ КУЛГИСИ

Тилга олинган ва ҳали тилга олинмаган ўртоқлар дарғазаблик билан тортишишарди: аёллар ўзларига хос ўжарлик қилишар, эркаклар ҳам кўз ёшларини аяшмасди.

Раис якунлаш зарурлигини тушунди.

— Биз учун бу одамдаги бир хислат айниқса қадрлидир-— У ҳеч қачон биз ҳақимиздаги ўз билимларини қизғаниб, яшириб ўтирмасди. Ҳа, бу биз учун айниқса қимматли эди, айтиш мумкинки, жудаям қимматга тушди! У ўзи билган (гоҳида билмаган) ҳамма нарсани зудлик билан қизиқадиган қизиқмайдиган айрим кишиларга ва ташкилотларга хабар қиларди. Гарчи У биз ҳақимизда кам билса ҳам ё ҳеч нарса билмаса ҳам, соатлаб, ойлаб, йиллаб гапириб ва ёзиб юра оларди. Энг ҳайратланарлиси шундаки, ҳеч биримиз унинг афт-ангорини танимаймиз, У ҳеч қачон ўз исм-шарифини айтмасди, ҳеч қаерга имзо қўймасди... Нақадар нодир камтарлик!

Шов-шув авжига чиқди. Раислик қилувчи тезда тугаллади:

— Мана, У ниҳоят бизни мангуга тарк этди. Бунинг учун унга ташаккур! Унинг хотираси қалбимизда абадий қолади! Ура!

Кейин нима бўлганини тасвирлаш қийин. Буни кўриш керак. Ҳеч бўлмаса эшитиш зарур. Кўз ёшлар шаршарага айланди. Бу қувонч ёшлари эди. Йиғилганлар бир-бирини қучоқлар, бахт билан табриклардилар...

Ўйноқи мотам марши садолари остида раислик қилувчи ёпинчиқ ҳайкал устидан тортиб туширди.

Йиғилганлар қувонч ёшларини артиб, мармар ҳайкалга кўз тикишди. Бир қўлида оппоқ қоғоз варағи, иккинчи қўлида камтарона 35 тийинлик ручка тутган ҳайкалнинг юзи йўқ эди — оддийгина тарашланган текислик. Ёдгорлик остидаги тахтача ҳам бўм-бўш — на исми, на шарифи бор.

Умумий шовқинни раиснинг овози бўлди,

— Кўраяпсизми, дўстлар! У умр бўйи номаълум яшади ва шундай қазо қилди. У ўлди, биз аминмизки, унинг иши ҳам барҳам топди.

Яна ҳамма хушвақт бўлди. Қучоқлашишди. Ўпишишди. Хотинлар «Ура!», деб қичқирар, нималарнидир осмонга отишарди. Ичимлик дарёдай қуйилар, қўшни қўшнини суғорарди...

Бироқ бу талотўпда катталар аро бир миттигина болакай ҳам бор эди. Эҳтимол, у ўша Андерсон шумтакасининг узоқ қариндошидир. Ўша қиролнинг... кийим киймаганини кўриб қолган бола бор-у. Ҳа, ана шу кўзи тийра болакай ҳайкалга яқинроқ келди, чеҳраси ўрнидаги текис ерга термилди, исм-шарифсиз тахтачага тегинди, кейин ўзининг юмалоқ кўзойнагини артиб, қатнашувчиларга маҳзун, лекин жарангдор савол берди:

— Айтинглар-чи, сиз бу сафар шу тош остида У — сизнинг бирор дўстингиз ё яқинингиз эмас — айнан У ўтганига аминмисиз?

Русчадан Қ. ҲАКИМОВ таржимаси

Норин ШИЛПИҚ

САЁҲАТ МОШХЎРДАСИДАН БИР ЧЎМИЧ

Қўқонга ҳар бир борганимда ўз уйимга кириб, то қайтгунимча отаонамни зиёрат қилиб қайтиш, менга бир одат бўлиб қолган. Бу гал ҳам шу одат бекаму кўст бажариладиган бўлди.

Уйга ташриф буюриб бир пой махсимни эндигина жонивор қолипдан шилт этиб чиқарган эдимки, отам иккинчи мартаба кириб, ба қоидаи тамом тиз чўкиб ўтирди-да, бир қанча даромадлардан кейин тушимда ҳам эшитмаган бир саволга оғиз очди.

— Ўғлим, шу роҳатни нимадан қилар экан?

— Нимани, роҳатни? — мен масалага расмий қарадим. — Ким айтди сизга роҳатни бирор нарсадан қилади деб, биз ҳали роҳатни текшириб қараганимиз йўқ.

— Қўқонда шу тўғрида шов-шув бор, мен сизга тушунтиролмадим шекиллик.

Иккинчи кун паркда «Кўкнори» билан «Бодрафтор»га мулоқот қилдим. Эсон-соғлиқ сўрашилиб, хўш-хўш айтилгандан кейин «Муштум»да кўринмаганлигидан савол бердим. Ул дарров: «Марғилон суди тугаб, мухбирнинг тақдири ҳал бўлсин-чи», деган жавобни юзимга урди. Бу аччиқ шапалоққа йиғламасдан кулдим: чинакам кўкнори экансан, наҳотки Қўқондай жойда туриб, шундай моло гапларни айтсанг, деб Кўкнорига тегишдим.

— Хотинларни кўрдингизми? — узоқдан «Бодрафтор» кўрсатди: Эски шаҳарда бўладиган хотинлар конференциясига, янги парда остидан чиққан 20 чоқли хотинлар ўз миллий кийимларида елпиллаб бормоқда эдилар.

— Кўрдим, менга маъқул, — дедим.

— Ҳар ерда, ҳар хил сузма-қатиқ гаплар бор, — деб «Кўкнори» гап бошлади, — халқ орасида тарқалган бу дали-ғули хабар, билмайман, қайси бочкадан олинибдир. Қўқоннинг шимолий ҳам жанубий томонларида қуроллиқ босмачи тўдалари ташкил этилган эмиш, эрта-индин Қўқонни босар эмиш; кеча ёғ бозорига, парда тутилган бир соябон арава келибдир-да, эгаси отни бировга ушлатиб, кўприкнинг остига кирганича йўқ бўлиб кетган эмиш. Одамлар шубҳаланиб араванинг ичини қарасаларки, ўттиз чоғли хотин-қизларнинг калласи эмиш. Баъзи кишилар «яқинда 4-васиятнома чиқар эмиш» дейдилар.

— Хайр, ундан кейин у каллаларни нима қилишипти?

— Эй-йй, нариёғи йўқ-да буннинг. Нариёғини ахтармайсиз. Бўлмаса бу — «дурри бебаҳо» хабарнинг қийммати тушиб қолади.

— Шундай, тагида жимжимаси бор гапларни (эмишмемишларни) нимадан қиларкин?

ШУМ БОЛАНИНГ САНДИҒИ

Орадан беш кунлар ўтиб кетди; қизиқ-қизиқ қалампир мунчоқ ва таркиботи номаълум гаплар димоғларни ачитиб, тилларни ловиллатиб юрди. Бу ёққа бурaлиб қайтиш чоғимда доктор Степанов билан боғдаги «чой кружка»сида ўтиришдик. Бу икки индамасга ўн минутча гап топилмади. Охирида мен тумтоқлиққа хотима бериб, тилимга оёғимдаги ҳамма кучимни йиғиштириб олиб, «роҳатни нимадан қилади?» дедим. У билар экан, биздан йигирма-ўттиз қадам наридаги бир самоварда ўтирган тўрт хотинга кўз ташлашимни сўради. Мен қараб, уларнинг ўша ўзимиз билган бир кўз қисиш шайдоси хипча беллардан эканликларини англадимда, докторга юзимни қаратдим. Доктор сўзида давом этиб: — «Роҳат»ни ана ўшаларнинг сўлакайи ва соддадил оғалар ва судралган тоғаларнинг бурнидан қилади, — деди.

— Бундай бўлса, роҳат шундан эмас, хотин-қизлар шуъбасининг сиёҳдони, маъмурия шуъбасининг муҳрдори, соғлиқни сақлаш бўлимининг турли-туман плакатлари ва ҳар ерда ўқилган маърузалардан ҳам бир чеким носвойдек қўшиб қўйиш керак, — дедим. Доктор ҳам бунга ишонмаганларнинг, ҳеч бўлмаганда, бир кун жиннихонанинг эшиги олдида туришини маъқул топди.

Йўлда тушиб Бешариқни зиёрат қилдим, ҳам шул кеча қўйилган театрда бўлдим, бу ердаги очилган уч юз хотиндан камоли тантана ва дабдаба билан ўнўн бешталари изҳори вужуд қилдилар. Ўйин вақтигача бўлган суҳбатда Қўқондан совға қилиб келтирган ҳалиги муаммони ўртага ташладим, «ёлғонни нимадан қилади?» дедим.

Буни тамом текшириб охирига етказдилар. Сўнгра, у Қўқондаги эшон, мулла, бой ва муҳофазакор хунасаларнинг оғзи, сичқоннинг думи, чилимнинг суви, бешикнинг туваги-сумаги, итнинг кейинги оёғи ва бошқа шунингдек «мўътабар» моддалардан ясалгани маълум бўлди.

Театр, қўнғироқ чалиб, чиришни бузди. Кейин Бешариқнинг халтасини келар сафар очишга кўнгил клубида тўхтам бўлди...

1927 йил

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Издается на узбекском языке

Бош редактор ўринбосари: Иброҳим ҒАФУРОВ
Редколлегия: Ўлмас АКРАМОВА, Рамз БОБОЖОН, Мирсодиқ ТОЖИЕВ, Анвар МУҲАММАДЖОНОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА, Одил ЁҚУБОВ, Лазиз ҚАЮМОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Анатолий ҚОБУЛОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Комил ЯШИН.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош редактор — 33-52-91, 32-57-42; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р — 11129. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. — 3157. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 11 12